

Գրեց

ՍԻՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԻԱԳԵԱՆԷ

(ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ)

ՏԷԼՓԻԿ ՏՊԱՐԱՆ
THE DELPHIC PRESS
NEW YORK
1946

ԱՄԻՍ ՄԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՏՈՒԳՎԱՆ Է 1961 թ.

Գրեց

ՍԻՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱԻԱԳԵԱՆԷ

(ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ)

ՏԵԼՓԻԿ Տպարան

THE DELPHIC PRESS
NEW YORK

1946

A $\frac{\text{III}}{576}$

202

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ

ԱՄԻՍ Մ'Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՇԱԿՈՒԱԾ՝ լուսաւոր մտքի, ու աղնիւ՝ առաքինի
սրախ տէր հայրենասէր ու հայրենանուէր եկեղե-
ցական մըն է Սիոն Եպիսկոպոս՝ որուն «Սմիս Մ»ի
Հայաստան»ի ընթերցումը առաւել եւս ամրա-
պնդեց իմ հաւատքս Խ. Հայաստանի պան-
ծալի ներկային ու փառահեղ՝ արեւաշող ապա-
ղային վրայ:

Աւետիք Իսահակեանի «Արարատ» քերթուածը՝ որով կը բաց-
ուի հատորը՝ ընթերցողին կը ներշնչէ այն արիւթիւնն ու մանա-
ւանդ տոկունութիւնը՝ որ կը յայտարարէ պատմական՝ դարաւոր
այդ լեռը՝ որպէս խորհրդանիշը Հայուն ու Հայաստանին մշտա-
նորոգ կորովին ու յարաշարժ ոգիին:

Սիոն Եպիսկոպոս՝ որ լաւ ուսած է չափի կանոնը՝ ճամբոր-
դութեան իր նկարագրութիւններուն մէջ կը յիշէ միայն կարեւո-
րը, զլիւսաւորը, դանց ընելով մանրամասնականն ու երկրորդակա-
նը. այդ պատճառաւ իսկ անձանձրոյթ ու հետաքրքրութեամբ իսկ
կը կարգացունի իր այդ էջերը՝ որոնք՝ նուազ ճարտար գրիչի մը
ներքեւ կրնային տաղտկալի դառնալ:

Ներբողական նոյն նկատողութիւնը կարելի է ընել նաեւ «Ե-
կեղեցական Համագումար»ի իր տեղեկութեան մասին՝ որ ամ-
փոփ, այլ կուռ տեսութիւն մը՝ աւելի ճիշդը՝ արձանագրութիւն
մըն է:

Կաթողիկոսական օծման եւ ի պատիւ պատգամաւորներու
ճաշկերոյթին նկարագրականներն ալ իրենց մէջ կը կրեն յուզիչ
շունչ մը՝ որ կ'ապացուցանէ թէ հեղինակը պարզ հանդիսատես
մը չէ եղած. այլ ներշնչում կրած, վերացած, սլացք է ստացած:

Նոյն ներշնչումը, նոյն վերացումը, նոյն սլացքը նաեւ այն
բոլոր պարագաներուն՝ երբ պատմական վայրեր կ'այցելէ ան-
ձամբ եւ կամ հանդիսատես կ'ըլլայ անոնց՝ հեռուէն. այդ տեղ

ննջող նախահարց ոգիները կը կենդանանան կարծես, երբ վեհափառ Մասիսն ու Արեւավառ Արազածը, Գեղարքունեաց լեռներն ու Արայի եւ Շամիրամի սարերը կը ցցուին իր աչքերուն առջեւ, ու օդը, Հայաստանի ջինջ ու պայծառ օդը կը զովանայ տակաւ առ տակաւ, «լեռնային մեղմ գեփիւռը կը շոյէ դէմքերը ու մեղմօրօր սիւզը կը զովացնէ ջերմ ճակատները:»

Միայն բանաստեղծի վերացմամբ դո՛հացող գրիչ չէ, սակայն, Սիոն Եպիսկոպոս. ան կ'ուղէ խօսիլ ոչ միայն զդացումներու, այլ մանաւանդ մտքերու. այլ խօսքով կը փափաքի ոչ միայն ներշնչում առթել այլ եւ հմտական պաշար մատակարարել. այնպէս որ Սեւանայ Լիճը կ'ըլլայ ոչ միայն լեռներու դահլիճ վրայ բաղմած եւ զմբուխտ սարերով շրջապատուած «երկնագոյն զդեստով վեհաչառք թափուհի մը» այլ եւ մատակարար եօթը տեսակ ձուկերու՝ ի մասնաւորի իշխանաձուկի, ու նաեւ ծնող Հրազդանի՝ «որուն ջրվէժներուն վրայ կառուցուած են 8 ելեքտրակայաններ ու վեց եւս պիտի կառուցուին:»

Հմտական տեսակէտով գրքին ամենէն չահեկան գլուխն է այն՝ որ կը խօսի քսան տարուան ընթացքին (1921-1941) Հայաստանի կատարած վերելքի մասին: Այստեղ երեւակայութիւնը կանգ առած է այլեւս ու թիւերն են որ կը վկայեն մեծաբարբառ: Ու այսպէս, ընթերցողին առջեւէն մի առ մի տողանցք կ'ընեն այժմու բարդաւած ու ծաղկեալ Հայ գիւղը, արտերը, ջրանցքները, խաղողի այգիները, բամպակի դաշտերը, ելեքտրական լուսավառութեան, ուէտիոյի եւ հեռախօսի ցանցեր, ձգախէօի՝ սիմէնթի՝ ձէթի՝ օճառի՝ մետաքսի՝ պահածոյի՝ գուլպայի՝ մորթի՝ դինիի, դոնեակի՝ հիւսուածիկինաց եւ այլ գործարաններ, տուֆը, մարմարը, օնիքսը, սիմէնտը, կիրը, կրանիտը, կըղմինտը, աղիւսը եւն. ևւն.: Ու սիրտդ հրճուանքէն կ'ուռի մինչ կը դիտես այդ տողանցքը ու կ'անցնիս Հայաստանի Մշակոյթին՝ որուն համայնապատկերը աչքիդ կը պարզէ գպրոցներու ցանցը՝ մինչեւ հեռաւոր աւաններն ու գիւղերը, անգրագիտութեան բարձումը, բարձրագոյն կրթարաններն ու Համալսարանը, դեղարուեստից՝ ինչպէս նաեւ անասնաբուժական, դիւղատնտեսական, բժշկական, մանկավարժական հաստատութիւնները, պետական երաժշտանոցը, թատերական հիմնարկութիւնը, գրապալատը, թանգարանը, օրերան, բոյսերու եւ կենդանիներու լապտրատորիաներ, նորաչէն աւաններ, հրատարակութիւններ, դեղարուեստական ու գրական դէմքեր, եւ այլ հազար ու մէկ նիւթեր, թիւեր, թուանշաններ:

Սիոն Եպիսկոպոս՝ գիտնալով թէ էջմիածինի անունն իսկ

«բաւական է թրթռացնելու ամէն հարազատ Հայու սիրտն ու հոգին», քանի որ դարերով անիկա «եղած է Հայու հաւատքին լուսաւոր փարոսը», մասնաւոր գլուխ յատկացուցեր է անոր, պարզելով այժմու վիճակը՝ որ խրախուսիչ է անտարակոյս եւ օրհնածիր՝ առաւել եւս յուսալից ապագայով:

Սիրոն Եպիսկոպոս՝ Գրոց աչակերտ՝ չէր կրնար վերադառնալ Հայաստանէն առանց այցելելու Օշական՝ ուր դարերէ ի վեր կը հանգչի Հայ Գիրի հսկան, ու այս առնչութեամբ՝ խիստ պատշաճօրէն կ'ոգեկոչէ Եղիշէ Դուբեան Պատրիարքի զմայլելի մէկ քերթուածը՝ որ այդ սեռին մէջ անշուղտական կարելի է կոչել.—

Օշակա՛ն,
Ո՛րվ Սուրբ Մեսրոպի հանգիստ սիրական,
Եթէ օր մ'եքքեք նոր հովիւ նոր հօտ
Պաշտամունքի նոր ծէսով գան քեզ մօտ,
Ու իրենց համար նոր Աստուած մ'ուզեն,
Արքընցո՛ւր Հսկան Գիրի երագէն...:

Ազգի մը հոգին է, կարելի է ըսել, իր մշակոյթը՝ որուն գըլ-խաւոր մէկ փուլը կը կազմէ բանաստեղծութիւնը: Սիրոն Եպիսկոպոս՝ գլխաւ այս ճշմարտութեան՝ կը ներկայացնէ Խ. Հայաստանի այժմու բանաստեղծներէն կարգ մը քերթուածներ՝ որոնց եթէ ոչ ամէնը՝ գէթ շատերը անձանօթ են Սփիւռքի Հայութեան, եւ որոնք անտարակոյս հաճոյքով պիտի կարդացունին ամէնուն կողմէ: Այդ քերթուածներուն մէջ իրաւամբ պանծացուած են Երեսանը, Հայ հանճարը, Արարատեան դաշտանկարը, Լենինն ու Ստալինը, զինուորներու գէպի Բեռլին յառաջխաղացքը: Կան նաեւ քնարական տաղեր ու մանկական երգեր, այնպէս որ եթէ ոչ լրիւ, գէթ որոշ չափով կարելի է դադարաւ մը կազմել Խ. Հայաստանի ժամանակակից քերթողութեան մասին: Եւ որ մէջ կը ցոլացնէ զգացումներու յորդութիւն, լեզուի դաշնաւորութիւն, նկարագրութեանց չքերթութիւն, հաղորդականութեան ուժգնութիւն, եւ ապրումներու ջերմութիւն:

Վերադարձի ճամբուն վրայ Սիրոն Եպիսկոպոսի արձանագրած ակնարկներն ալ լոյս կը սփռեն Հայի. մէկ քանի գաղութներու ընդհանուր կացութեան վրայ:

Մեղի համար, այս գիրքը՝ «Ամիս Մի Հայաստան»՝ իր արժէքը կ'ստանայ անով՝ որ կը կանգնի որպէս կենդանի վկայ Խ. Հայաստանի աննախընթաց շինարարութեան ու օր ըստ օրէ աճող բարօր կենցաղին:

ՅՈՒՀ. ԱԽԱԳԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՏ

Արարատի ծեր գմբէրից
Դար է եկել, վայրկեանի պէս,
Ու անցել :

Անհուն քունով կայծակների
Սուրբն է բեկուել աղամանդին,
Ու անցել :

Մահախունապ սերունդների
Աչքն է դիպել լոյս գագաթին,
Ու անցել :

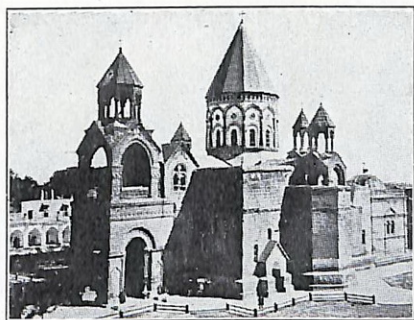
Հերքը մի պահ քն'նն է հիմա,
Դո՛ւ էլ մայի'ր սէգ մակատին,
Ու անցի'ր :

ԱԻՇՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

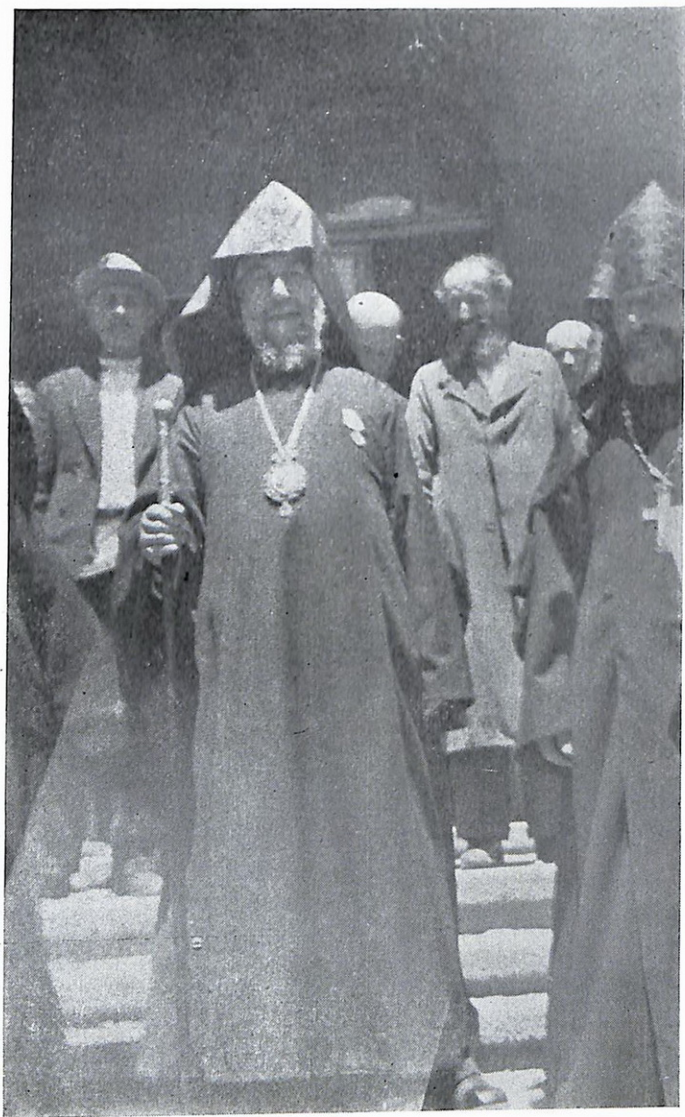
ՀԱՅ ՈՒԽՏԱԻՈՐ

Գընաս բարո՛վ, Հայ Ուխտաւոր,
Երանի՛ր քեզ, ա՛յ Ուխտաւոր,
Որ կարօտով ու սիրառատ՝
Ուխտ ես գընում դէպ՝ Այրարատ:
Զեփիւռներով, ծաղկանց բոյրով,
Ինչպէս ծընող սիրագորով,
Քեզ կ'ողջունեն զմրուխտ հագած՝
Գեղամ Սարերն ու Արագած:
Ու հարազատ աչքի նըման՝
Քեզ կը ժպտայ վընիտ Սեւան,
Որ լեռների շուփերի հետ
Խաղ է անում, խայտում վէտ-վէտ,
Փայլփլում է ծրփանփներով,
Յօրինում է լոյսերի ծով,
Եւ մերք վշտով ու տխրութեամբ
Սեւանում է ինչպէս Սեւ Ամպ...
Իսկ Մասիսը, է՛ն սար հսկան,
Էն Սարերի Սարն ու արփան,
Լազուարթ երկնի ծոցը մըտած,
Հերմակ գլուխն ամպեր փաթթած,
Քու առաջին եւ քու սրտում...
Քու առաջին եւ քու արտում...
Գընաս բարո՛վ, Հայ Ուխտաւոր,
Երանի՛ր քեզ, ա՛յ Ուխտաւոր:

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ Տ. ԳԵՈՐԳ Զ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

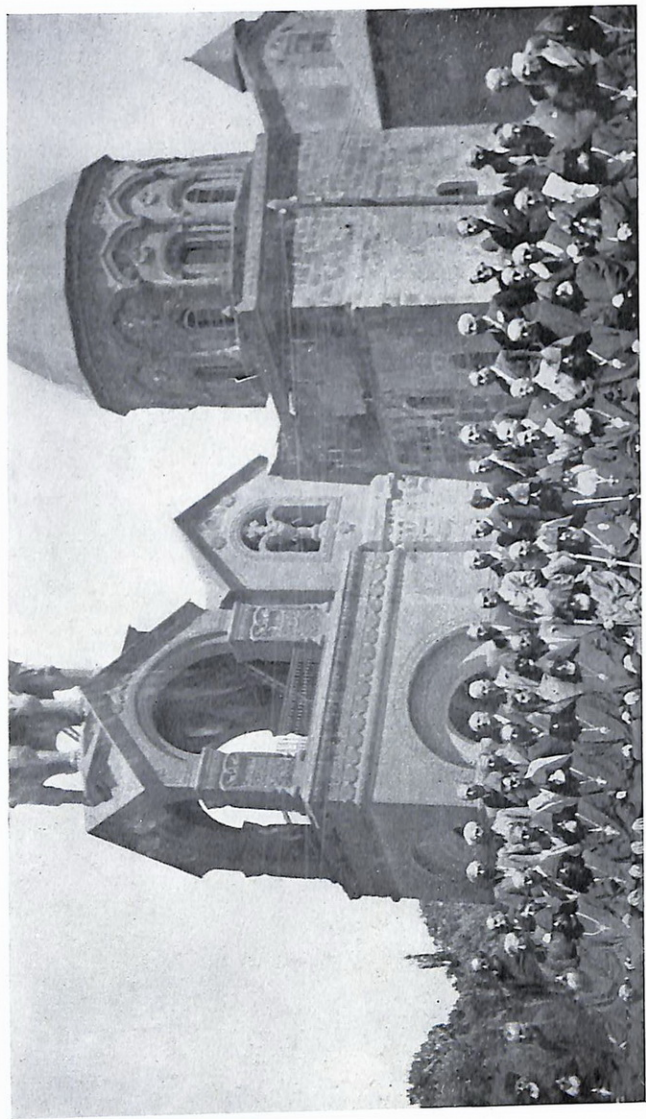
Համագումարի Եկեղեցական Դասը

Ամենայն Հայոց Հայրապետը, Կիլիկիոյ
Կաթողիկոսը, Արտաւագդ Արքեպիսկո-
պոս եւ Կիւրեղ Պատրիարք Երուսաղէ-
մի՝ Էջմիածնայ Բակին Մէջ

Տիրան Եպիսկոպոս, Պաղեստինի Պառ-
գամատր Պենոն Ճըռեան եւ Սիոն Եպիս-
կոպոս :

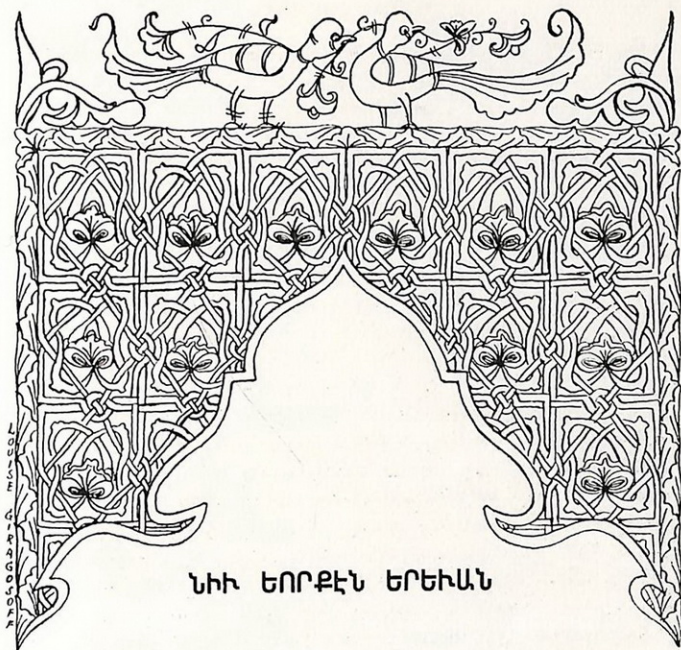
Համագումարի խմբակարգը Եզմիածնի Մայր Տաճարի Առջև
Յունիս 24, 1945

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԱՍԵ

Երկու վեհափառները, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքական Տեղապահը
և Երկու Մամբրէ Եպիսկոպոսները

ՆԻՒ ԵՈՐՔԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

ՄԵՐԻԿԱՅԻ Արևելեան Թեմի Երեսփոխանական Ժողովը, գումարուած 1945 Յունուարի վերջ, ի Պոստոն, մեզ պատգամաւոր ընտրած էր մասնակցելու Համար Էջմիածնի Եկեղեցական Համագումարին, որ տեղի պիտի ունենար Մայիս 20-ին, սակայն պատերազմի պատճառաւ, ամիսներ տեւեց, մնիչեւ որ կարելի եղաւ ստանալ Սովետ. Միութեան վիզան եւ Ամերիկեան անցադրային Թուղթերը: Համագումարը յետաձգուեցաւ Յունիս 16-ին, որպէսզի ժամանակ տրուի պատրաստուելու եւ պաշտօնական թուղթերը ստանալու:

Եւ ահա՛, Մայիս 15-ին, երբ վիզաները ստացուած էին, Առաջնորդարանէն հեռագիր մը կը հրահանգէր անմիջապէս Փրավիտէնսէն Նիւ Եորք գալ՝ մեկնելու Համար: Ուրբաթ օր Նիւ Եորք էի նաու տոմսակը առնելու Համար: Կիրակի պատարագեցի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, եւ քարոզեցի Հոգեգալստեան Տօնին առթիւ:

Մայիս 21-ին, Երկուշաբթի առաւոյ նաւահանգիստն էինք պատգամաւորներս — Առաջնորդ Տէրան Ծ. Վրդ. Ներսիսեան, Գալֆորնիոյ Առաջնորդ Մամբրէ Եպս. Գալֆայեան, մեր Թեմի պատգամաւորներէն՝ Սիոն Ծ. Վրդ. Մանուկեան, Հայկ Գալուզ-ճեան եւ Ճէյմս Չանդաբեան: Մեզի կ'ընկերանային Ալզային Սոր-հուրդի Ատենապետ՝ Պետրոս Թէրզեան եւ Փոխ-Ատենապետ՝ Պատրիկ Սեւեան:

Անցադէրներու եւ դոյգերու ստուգումներէն վերջ՝ նաւակով առաջնորդուեցանք նաւահանգիստին բացերը խարսխած բեռնատար Լիֆլորթի նաւ մը — Սամուէլ Պլաչֆորտ (Samuel Blatchford) անունով, 10,000 թըննոց պղտիկ նաւ մը որ Գոնսթանցա պիտի երթար իր բոլը պարպելու Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ համար: Մինչեւ բերանը լեցուն UNRRA-ի (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) — Միացեալ Ազգաց Նպաստի եւ Վերաբնակութեան Վարչութեան ապրանքներով:

Ամբողջ օր մը նաւը անշարժ կեցաւ, բայց մենք կտրուած էինք ցամաքէն: Երեքշաբթի առաւօտեան, Ժամը 7-ին խարխախները վերցուց եւ սկսաւ դանդաղ շարժիլ՝ կարգի մէջ մտնելու համար ՔԱՆՎՈՅԻ 16 նաւերուն, որոնց թիւը յաջորդ օրը բարձրացաւ 45-ին. 4-ը զրահաւորներ, որոնք առջեւէն ու քովերէն կը պաշտպանէին բեռնատար նաւերու այս տորմիլը:

Օդը պայծառ էր ու ովկիանոսը խաղաղ ու ծաւի. կապոյտ երկինքին հետ միախառնուած: Ճամբորդութիւնը հաճելի էր, թէեւ շատ մը դիւրութիւններէ զրկուած էինք, սակայն, ընկերովի կը ճեմէինք կամրջակին վրայ ու Արեւի լողանք կ'առնէինք պայծառ արեւին տակ:

Այսպէս 16 օր նաւատորմիլով ճամբորդեցինք Ադրանտեան Ովկիանոսին վրայ, առանց ցամաք տեսնելու, սակայն, նաւախումբը նաւահանգիստի պատրանքը կուտար մեզի, ու կը փարատէր միապաղաղ ու կապոյտ ովկիանոսին ու երկինքին միօրինակութեան ձանձրոյթը:

Մեր նաւուն վրայ 45 ծովային զինուորներ եւ նաւազներ կային, որոնցմէ 8-ը հրետանիի թանդանօթածիղներ: Նաւապետը, Քապիթըն Մէյսըն, լուրջ եւ փորձառու մարդ մըն էր, ծխամորճը միշտ բերանը: Թնդանօթածիղներու Տեղակալը ընկերական, համակրելի երիտասարդ սպայ մըն էր: Շուտով բարեկամացանք նաւազներուն հետ, որոնց կէսը Մեքսիկացի սեւամորթներ էին: Կիրակի օրերը կամրջակին վրայ կրօնական պաշտամունք կը կատարէինք, մաս մը անդդերէն լեզուով ու կաթոլիկ նաւազները ներկայ կ'ըլլային:

Առաջին երկու շարժումն ճամբորդութիւնը թէեւ խաղաղ, սակայն, միօրինակ ու տաղտկալի կը դառնար, մինչեւ որ հասանք ձիւլարաթարի Նեղուցը: Գիշեր ատեն էր, երբ առաջին անգամ ցամաք կը տեսնէինք 16 օրուան ընթացքին:

Միջերկրական մտնելէ վերջ՝ Քանիւոյը ցրուեցաւ, նաւերէն ոմանք Ֆրանսա, Իտալիա, Յունաստան եւ Ալբրիկէ դացին, իսկ մենք շարունակեցինք մեր ճամբան, Ալբրիկէի ծովեզերքը քերելով, տեսանք Թիւնիզ, Ալճիէրս, եւ Պիզերթէ: Նաւը չափազանց ծանրաբեռնուած ըլլալով՝ հաղիւ 8-10 փարսախ (knots) կրնար կտրել: Անցանք Յունաստանի կղզիներու առջեւէն, Մալթայի եւ Սիկիլիոյ մօտէն, եւ Յունիս 14-ին, առաւօտեան դէմ, Տարտանէլ հասանք, հրաշագեղ տեսարան մը պարզուեցաւ մեր աչքին: Յաջորդ օրը Պոլիս էինք, Վուսիորի մէջ, աշխարհի դեղեցկագոյն ու ամենէն բնական նաւահանգիստը, ուր նաւը կեցաւ քանի մը ժամ, Տօլմա Պադէէի Պալատին առջեւ:

Երկար ճամբորդութեան տաղտուկը մեռցնելու համար՝ կը կարդայինք, կը խօսակցէինք ու կը կատակէինք: Պրն. Հայկ Գալուզեան մերթ իր սրամիտ կատակներով կը խնդացնէր մեզ: Ամէնքս ալ ճամբորդի հագուստներ հագանք եւ զինուորական խաֆին դնեցինք նաւուն վրայ որպէսզի հագուստնիս չ'իւղոտի եւ չ'աղտոտի:

Մօտաւորապէս մէկ ամսուան այս ճամբորդութիւնը ինծի առիթ ընծայեց կարդալու երեք կարեւոր գիրքեր. —

1.— Էնա Լուիզ Ստրոնկի (Anna Louise Strong) «Խորհրդային Միութեան Ժողովուրդները (Peoples of USSR), հետաքրքրական գիրք մը Սովետ Միութեան 16 հանրապետութեանց մասին: Հայաստանին նուիրուած գլխուն սկիզբը կ'ըսէ «Ա. Քրիստոնեայի Պետութիւնը» ու կը նկարագրէ 20 տարուան վերելքը: Հեղինակը Ամերիկացի կին մըն է որ 20 տարի Ռուսիա ապրեր է իբրեւ թղթակից եւ ամուսնացեր է Ռուսի մը հետ, ու շատ լաւ կը ծանօտայ Սովետ Միութեան ժողովուրդները:

2.— Անտոն Մօսուսյի «Կը Յիշեմ, Կը Յիշեմ» (I Remember, I Remember) գիրքը, որ իր ինքնակենսագրութիւնն է: Հեղինակը աշխարհահռչակ գրող մըն է. Հրեայ ծագումով Ֆրանսացի, որ այժմ Ամերիկա կը գտնուի, ու երկու պատերազմներուն մէջ դեր ունեցեր է, սահուն ու հաճելի ոճով մը եւ իմաստասիրական խորհրդածութիւններով կը նկարէ իր կեանքի ընթացքը:

3.— Ռալֆ Ուոլտօ Էմերսոնի (Ralph Waldo Emerson) «Փորձերը» (Essays), խորունկ իմաստասիրական վերլուծումներով ինքնատիպ գիրք մը:

Իտալիայէն մինչեւ Գոնստանցա ծովային ճամբան ծանօթ էր ինծի, 1935-ին Պաղեստինէն Աթէնք ճամբորդէր էի, 1936-ին Ռուսիան եւ Պուլկարիա, իսկ 1938-ին Իտալիա եւ Ֆրանսա: Այս անգամ բնութեան նոր ու ղեղեցիկ ծալքեր կը բացուէին տեսողութեանս առջեւ, մանաւանդ Վոսփորի ակնապարար ու եղական տեսարանները գիւթիչ էին եւ առինքնող: Երբ Սեւ Ծովը մտանք թեթեւ ալեկոծութիւն մը կար ու ջուրը ոչ թէ սեւ էր, այլ՝ կանաչորակ, կարծես պղտոր Դանուբի խոտեմէն դուռուտում:

Յունիս 16-ի կէսօրին, սրածառ արեւով Գոնստանցա հասանք, սիրուն նաւահանգիստ մը: Շարաթ իրիկուն է, դուրս կ'ելլենք պտտելու: Տեղւոյն Հայ քահանան, Տ. Բարպէն Քերորեան, ծանօթ մը ինծի, որուն ձեռնադրութեան խարտափլիակ եղած էի 9 տարի առաջ, Պուքրէչի Մայր Եկեղեցիին մէջ, գիմաւորութեան կուգայ ու մեզ կ'առաջնորդէ քաղաքին մէջ: Մեր Ռուսական վիզաները Օդեսայի վրայ են, եւ քանի որ Ռուսմանիա Ռուսական դրաման ենթարկուած է, լուր կը տրուի զինուորական հրամանատարին, որ կը հեռախօսէ Պուքրէչ ու Մոսկուայի կարգադրութեամբ՝ ամէն գիւրութիւն կ'ընծայուի մեզի: Կիրակի առտու կանուխ, մասնաւոր չոգեկապքի վաղոն մը կը արամադրուի մեզի, ու զինուորական պատիւով կը մեկնինք դէպի Պուքրէչ: Կայարանը գիմաւորութեան եկած են տեղւոյն Թաղական Խորհուրդի ներկայացուցիչները եւ Սովետ Միութեան Ա. Գարտուղարը, որ պատուական Հայ երիտասարդ մըն է, Տոնկուլօֆ անունով, եւ մեծ բազմութիւն մը:

Կ'առաջնորդուինք Եկեղեցի, ուր Հրաշափառով կ'ընդունին մեզ: Տեղւոյն Հայաստանեան Ճակատը մեզի ի պատիւ մեծ ճաշ-կերոյթ մը կը սարքէ, ու գիշերը մինչեւ առաւօտեան ժամը 4.30, մեզ կը հիւրասիրեն: Ապա օգնաւոր կայանը կ'առաջնորդեն, ուրիշ մասնաւոր օգնաւորով մը կը թոնիք դէպի Հայաստան: Կանգ կ'առնենք Օդեսա, Ռոստով, ուր փառաւոր ճաշ կը հրամցուի մեզի, — խաւեար, ձուկ, գինի, վոսկա եւայլն:

Ապա կը հանդիպինք Գրողնատար, Թիֆլիս, եւ երեկոյեան ժամը 6.30-ին, Երեւանի Օգակայանը վար կ'իջնենք: Վերջապէս, երկար եւ յողնեցուցիչ ճամբորդութենէ մը յետոյ, ոտք կը կոխենք Հայրենի հողին վրայ, կը մոռնանք բոլոր յողնութիւնները, մեր սիրտը կը հրճուի, կը համբուրենք Հայաստանի նուիրական հողը, հասած ըլլալով մեր երկար տարիներու երազին ու փափաքին, երջանկութեան հոսանք մը կ'անցնի մեր սիրտէն՝ թրթուս-ցընելով մեր բովանդակ էութիւնը:

Հայաստանի կառավարութեան եւ էջմիածնի կողմէ դիմաւորութեան եկած են: Ինքնաշարժով կ'առաջնորդուինք Երեւանի Ինտուրիստ Պանդոկը՝ ուր կը բնակին աշխարհական պատգամաւորները: Իսկ եկեղեցականներս ուշ տտեն Ս. էջմիածին կը տեղաւորուինք:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Յունիս 19-ի արշալոյսը կ'ողջունենք էջմիածնի Վանքին մէջ: Հայաստանի պայծառ արեւը սենեակիս պատուհանէն ներս կը խուժէ սակի ճաճանչներով: Կը փութանք Մայր Տաճար, Էջման Ս. Սեղանին առջեւ, ծնրադիր կատարելու երկար տարիներու մեր Ուխտը եւ աղօթելու երկիւղած պաշտումով:

Քանինե՛ր փափաքեր են տեսնել Ս. էջմիածինը ու չեն հասած իրենց փափաքին. մենք բախտը ունեցանք տեսնելու զայն եւ ապրելու անոր խնկարոյր մթնոլորտին մէջ ամբողջ երկու շաբաթ:

Նախաճաշէն վերջ, ժամը 11-ին համագումարը սկսաւ իր Գ. նիստը: Առաջին երկու նիստերը տեղի ունեցած էին նախորդ շաբաթ եւ Բշ. օրերը, որոնց մենք չկրցանք ժամանել: Կարգացուեցաւ այդ նիստերուն Ատենադրութիւնը, ուր արձանագորութեամբ էր Սովետ Միութեան կրօնական դործերու Խորհուրդի Նախագահ Պոլեանսքիի ճառը եւ Հայաստանի կրօնական գործերու վարիչ, Սուրէն Ներսէսի Յովհաննէսեանի ճառը, որոնք յանուն Խորհ. Միութեան եւ Հայաստանի կառավարութեան կ'ողջունէին համագումարը եւ յաջողութիւն կը մաղթէին:

Ատենին համագումարի Ատենադրութիւնը հրատարակուեցաւ թերթերուն մէջ, ուստի, զանց կ'ընեմ հոս կրկնել, այլ, միայն քանի մը կարեւոր կէտերն ու խնդիրները կ'ուղեմ շեշտել:

Բ. նիստի ատենադրութեան մէջ արձանագորութեամբ էին Մարաշախտ Ստալինին եւ Խորհ. Հայաստանի կառավարութեան նախագահ Մացակ Պապեանին ուղարկուած հեռագիրները, ուր կ'արտայայտուէր պատգամաւորներուն սրտագին երախտագիտութիւնն ու չնորհակալութիւնը համագումարին ընծայուած դերութիւններուն համար: Եւ ուր, խնդրանք կը ներկայացուէր Ստալինին՝ որպէս զի Թուրքիոյ գրաւած Հայկական հողերը Հայաստանի կառավարութեան վերադարձուին:

Գ. եւ Դ. նիստերու օրակարգի կարեւոր հարցերն էին.—

1. Հայ Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան Նախագծի քննութիւնը:

2. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանի բացումը 40 աշակերտներով:
3. Մայր Աթոռոյ Տպարանի բացումը:
4. Մայր Տաճարի նորոգութիւնը:
5. Հայրապետութեան Կլիկիայէ յէջմիածին վերահաստատութեան (1441-ին) 500-ամեակի Տօնակատարութիւնը:

Սահմանադրութեան քննութիւնը յետաձգուեցաւ ուրիշ նիստի մը:

Թեմերուն կողմէ պատգամաւորները սիրալոթար յանձն առին Ճեմարանի 40 աշակերտներու թոշակը հոգալ, տարեկան 500 տոլար լւրաքանչլուր աշակերտի, վեցամեայ չրջանին համար:

Ամերիկայի մեր թեմին կողմէ մենք խոստացանք տասը սան որդեգրել: Գալիֆորնիա նոյնչափ յանձն առաւ. Իսպանիան՝ 4 սան. Վրաստանի թեմը՝ 6 սան: Մեր պատգամաւորներէն Տիար Հայկ Գալուզեան՝ 3 սան. Եգիպտոսէն՝ Տ. Ճանիկ Զաքըր՝ 2 սան. Տ. Էօթէն Փափաղեան՝ մէկ սան: Մէկական սան որդեգրեցին Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեան, Ակադեմ. Ս. Մալխասեան, Մկրտիչ Մարկեան, Եղեմի (Գալիֆ.) համայնքը եւ Ատրպատականի թեմը. դումար 41 սան:

Պէյրուէի պատգամաւոր Պր. Մկրտիչ Մարկեան յանձն առաւ տպարանի ամբողջ ծախքը: Ուրիշ գրամական մեծադումար նուիրատուութիւններ ալ եղան. —

Իրանահնդկաստանի Առաջնորդը 30,000 թուման (6,000 տոլար) նուիրեց, Եգիպտոսէն Կարապետ Սարըեանի կտակէն՝ տեւականօրէն տարեկան 50 Եգիպտական Ոսկի: Կլիկիոյ Աթոռը՝ 5000 տոլար, Ամերիկայի Արեւելեան մեր թեմը՝ 30,000 տոլար: Եգիպտոսի թեմը 3,000 Ե. Ո. (12,000 տոլար), Գէորգ Մէքթուաճեան՝ 1000 ռուպլի (200 տոլար), Թէհրանի պատգամաւոր Ռոման Իսայէֆ՝ Լինքըն ինքնաշարժ մը նուիրեց Վեհափառին: Անդղիայէն, Սարգիս Բիւրքեան՝ 2,000 Անգլ. ոսկի, իր մօր յիշատակին, մեղուարուծարան մը շինելու էջմիածնի մէջ:

Մայր Տաճարի նորոգութեան հարցը, որուն համար հսկայ գումար մը ծախք կ'ենթադրուի (մօտաւորապէս 5,000,000 ռուպլի), Վեհափառը յանձն առաւ՝ առանձին դրել մեծահարուստներուն: Վերջերս լսեցինք թէ Ամերիկայէն անծանօթ բարերար մը յանձն առած է հոգալ ամբողջ ծախքը:

Մայր Աթոռոյ պահպանութեան համար քուէարկուեցաւ բոլոր թեմերու եկամուտին 5%ը:

Կիլիկիոյ Վեհաշնորհ Կաթողիկոսը ժողովին ներկայացուց էջմիածնի Մայր Տաճարի նորոգութեան հանգանակութեան հաշուետուութիւնը, որուն գումարն եղած է 37,000 տուար, եւ որ ի պահ դրուած է Բարեգործականի քով, Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի մէջ:

Այս նիստի վերջաւորութեան խօսեցաւ Անգղիոյ Գանժըր-պըրիի արք.ի ներկայացուցիչը՝ Աւագ Երէց Տէր. Հուրիէթ Ճանսըն, Հայ Եկեղեցւոյ Վերածնունդին աթիւ, եւ թէ ի՞նչ ըրած է իւր. Միութիւնը Հայաստանի համար, եւ այժմ կ'ընէ Հայ Եկեղեցւոյ համար:

Յունիս 21-ի նիստը գրադեցաւ Մայր Աթոռի 1945-46-ի Պիւտճէի նախահաշիւով, եւ Ուրբաթ իրիկուն կատարուեցաւ Կաթողիկոսական ընտրութիւնը Մայր Տաճարին մէջ: Համագումարին կը նախադասէր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, իր աջ եւ ձախ ունենալով Ամենայն Հայոց Տեղակալն ու Երուսաղէմի Պատրիարքը:

Հայաստանի պատգամաւորներուն մէջ էին ծանօթ մտաւորականներ. — Աւետիք Խաչակեան, Հայաստանի Պապական Բանաստեղծը, Ակադեմիկոս՝ Ստեփանոս Մալխասեանը, որոնք ժողովին Ատենապետներն էին, Ճանիկ Զաքըրի եւ Հայկ Գալուզճեանի հետ: Նոյնպէս ներկայ էին Երուսաղէմ Ծառաղիլ, Գարեգին Լեւոնեան, Երեւանի Պետ. Համալսարանի Հայ լեզուի Ուսուցչապետ՝ Փրօֆ. Արարատ Ղարիպեան, եւ Պատմութեան Փրօֆ. Աշոտ Աբրահամեան, տաղանդաւոր նկարիչ Մարտիրոս Սարեան եւ ուրիշներ:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

Յունիս 22-ին, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին, պատգամաւորները, թիւով 111, հաւաքուեցան Մայր Տաճար: — Պատգամաւորներէն երկուքը հիւանդ էին, իսկ Վեհափառի օծումէն վերջ հասան Դամասկոսի եւ Հարաւային Ամերիկայի պատգամաւորները, թիւը բարձրացնելով 121-ի, 44 Արտասահմանէն եւ 77 Հայաստանէն ու իւր. Միութեան զանազան մասերէն: Պատգամաւորներէն 35 Եկեղեցական էին եւ 86 աշխարհական:

Ժողովուրդի մուտքը արգիլուած էր Տաճարէն ներս, բացի Փիլմի պաշտօնաներէն, որոնք ժողովը նկարեցին: Պատգամաւորներու ինքնութեան ստուգումէն եւ ստորագրութենէն վերջ, Կիլիկիոյ Վեհափառին աղօթքովը բացուեցաւ ժողովը: Սաղմոսի եւ աղօթքի ընթերցումէն վերջ՝ կարդացուեցաւ ԵՐԴՄԱՆ ՈՒՍ-

ՏԱԳԻՐԸ, զոր կրկնեցին եւ ստորագրեցին աշխարհական պատգամաւորները: Ապա կարդացուեցաւ Հայ Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսներու անունները, որոնց մեծ մասը ներկայ էին:

Գարեգին Կաթողիկոս Կիլիկիոյ բացատրեց ընտրութեան կանոնը, եւ հարցուց թէ բացակայ Եպիսկոպոսներու մէջ թեկնածու կա՞յ, որմէ վերջ, Քուէարկութիւն կատարուեցաւ երկանուն ցանկի համար, սակայն, ՄԻԱԶԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ընտրուեցաւ Տեղակալ Սրբազանը, 110 քուէով, մէկ քուէն իրն էր, զոր տուած էր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին: Ժողովը պէտք չտեսաւ երկրորդ քուէարկութեան, եւ միաբերան Կաթողիկոս հռչակեց Գէորգ Արք. Չէօրէքեան, որ եղաւ Գէորգ Զ. եւ 129-րդ Հայրապետը Լուսաւորչի Աթոսին: Էջմիածնի զանգակները հնչեցին՝ ցնծութեան զօղանջով, եւ աւետիսը հազարեցին զուրսը անհամբեր սպասող ժողովուրդին, որ կեցցէներով թնդացուց բակը: Հոգեկան հրեծուանքի հոսանք մը անցաւ բոլոր պատգամաւորներուն սիրտէն ու յուզումով միաբերան երգեցինք «Էջմիածին ի հօրէ...» զուարթ շարականը: Բոլոր պատգամաւորները փութացին շնորհաւորել եւ համբուրել նորընտիր Վեհափառին Ս. Աջը, որ արժանաւորապէս պիտի բաղմէր Լուսաւորչի Գահուն վրայ: Աստուծոյ եւ ազգին ընտրեալն էր Ան, ու իր աչքերը թրջուեցան, երբ շնորհակալութիւն կը յայտնէր պատգամաւորներուն, ըսելով թէ շատ ծանր, թէեւ նուիրական՝ լուծ մը կը դնէին իր պարանոցին վրայ:

Նորընտիր Կաթողիկոսը, Յունիս 24-ի կերակին, ժամը 11.30-ին, զգեստաւորուեցաւ Վեհաբանի Դահլիճին մէջ, Մայր Աթոռոյ ամենէն գեղեցիկ ու նկարէն, ոսկեթել ու թանկարժէք հայրապետական զգեստներովը, Կաթողիկոսական կոնքեռը կախեց ու դաւազան ի ձեռին առաջնորդուեցաւ Տաճար: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, Վեհաշնորհ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեան, նոյնպէս փառաւոր զգեստաւորումով, ամբողջ Եկեղեցական դասը եւ միաբանութիւնը՝ դռնագեղ հանդերձներով՝ «Խորհուրդ Խորին» ի երդեցողութեամբ թափօրը առաջնորդուեցաւ դէպի Մայր Տաճար: Ամպշովանին կը կրէին պատգամաւորներէն՝ Հայաստանի մեծ բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեան, Ակադեմիկոս Ստեփանոս Մալխասեան, Ճանիկ Չափրը (Եղիպատոսէն) եւ Հայկ Գալուզեան (Ամերիկայէն):

Կը խնկարկէին Տիրան եւ Սիոն Ծ. Վարդապետները: Ծովածաւալ բաղմութիւն մը լեցուած էր էջմածնի ընդարձակ բակը: Իսկ ներսը մուտքը տոմսակով էր, առիթ տալու համար պատգամաւորներուն եւ պաշտօնական հիւրերուն, տեսնելու այս վեհաշուք եւ յուպիչ արարողութիւնը:

Պատարազիչ Վեհափառը, ճաշու Գիրքէն առաջ, Աւագ Խորանէն, որ լոյսերու մէջ կը շողար, ինչպէս նաեւ ամբողջ Տաճարը, դարձաւ ժողովուրդին ու հանդիսաւորապէս կարդաց Երդման Ուխտը, հաւատարիմ մնալու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Օրէնքներուն ու Կանոններուն, եւ անաղարտ պահելու Լուսաւորչաւանդ Ս. Հաւատքը: Ապա ծնրադրեց ու հանդիսադիր Եպիսկոպոսները երկիցս երգեցին «Աստուածային եւ Երկնաւոր Շնորհ...», որմէ վերջ, կարդացուեցան ճաշու Գիրք, Աղօթք եւ Աւետարան, եւ Հաւատամքը արտասանուեցաւ երգաձայն: Պատարազը շարունակուեցաւ մինչեւ Ողջոյն, որմէ առաջ, Վեհափառը կրկին դարձաւ ժողովուրդին ու ծնրադրեց Աւագ Սեղանին առջեւ: Երուսաղէմի Պատրիարքը հանդիսաւորապէս Ս. Միւռնի Աղանին բերաւ Մկրտութեան Աւագանէն: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն առնութեալայ ունէր հինգ Եպիսկոպոսներ:— Պոլսոյ Պատրիարքական Տեղապահ՝ Գէորգ Արք. Ասլանեան, Յունաստանի Առաջնորդ Կարապետ Արք. Մաղումեան, Պէյրութի Կաթող. Փոխանորդ Արտաւազ Արք. Սիւրմէեան, Եգիպտոսի Առաջնորդ Մամբրէ Եպս. Սիրունեան, եւ Գալիֆորնիոյ Առաջնորդ Մամբրէ Եպս. Գալֆայեան: Օծումը կատարեց Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, Ս. Միւռնը թափելով նորընտիր Վեհին Գաղաթին վրայ, «Առաքելոյ Աղաւնոյ» շարականի երգեցողութեամբ, եւ վեց Եպիսկոպոսները իրենց բժամատոնելով լալին ճաճանշաձեւ տարածեցին Կաթողիկոսի Դիտուն վրայ, հայրապետական սպիտակ քողը ձգեցին եւ թագը դրին ի դլուխ, ինչպէս նաեւ կաթողիկոսական Մականը տուն ձեռքը: Խորհրդաւոր ու սրտառու էր արարադրութիւնը, որուն առաջին անգամ ներկայ կ'ըլլայի մօտէն: Յուզուած էր Վեհափառը, յուզուած էին ամէնքը, ու ժողովուրդը ուրախութեան արցունքներ կը թափէր մարդերտի հատիկներուն պէս: Ողջոյնը տրուեցաւ, ու Եպիսկոպոսները կարգով համբուրեցին նորօժ Հայրապետին ճակատն ու Աջը. իսկ միւսները միայն Աջը համբուրեցին:

Ս. Պատարազի երգեցողութիւնը կատարեց Երեւանի Պետական Օրերայի Խումբը, ղեկավարութեամբ Արմէն Տէր Յովհաննէսեանի:

Յաւարտ Ս. Պատարազի, դարձեալ միեւնոյն հանդիսաւորութեամբ, Հայրապետը թափօրով առաջնորդուեցաւ Վեհարան: Ժողովուրդը կը խուժէր համբուրելու Վեհափառին Աջը, ու շատեր կ'արտասուէին ուրախութենէն:

Վեհարանի Ծաղկեայ Դահլիճին մէջ՝ Կնքահայրերը ջուր լեցուցին ու Հայրապետը լուաց իր գլուխն ու ձեռքերը: Ապա

1017 20028

A 575

1017

օրհնեց զամէնքը եւ արձակեց ի խաղաղութիւն, ժամը 2.30-ին :

Ամբողջ արարողութիւնը Փիլիմի առնուեցաւ Հայաստանի կառավարութեան կողմէ :

ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐՆԵՐՈՒՆ

Օծուէն վերջ, Նորընտիր Վեհափառը Կերակի իրիկուն, Մատենադարանի Սրահին մէջ չքեղ ճաշկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ բոլոր պատգամաւորներուն : Սեղանը ճոխ էր ու զեղուն Հայկական համադամներով, ուշադրութիւն կ'ըզրաւէին Սեւանայ Լճին համբաւաւոր իշխան ձուկը, խաւեարը, Հայաստանի դառնուկի խորովածը, Արարատի զոնեակը, Ոսկեվազի գինին, Արդնիի հանքային ջուրն ու զանազան համեղաճաշակ կերակուրներ :

Հոս կը դնենք գլխաւոր խօսողներու արտայայտած գաղափարներու ամփոփումը. —

Նորընտիր Վեհափառը ըսաւ. — 600 տարիներէ ի վեր Հայ ժողովուրդը չէր ունեցած Ազատութիւն եւ սեփական կառավարութիւն, այժմ ունի չնորհիւ Լենինի եւ Ստալինի. Աստուած երկար ընէ անոր կեանքն ու ձեռքը : Եւ բաժակ առաջարկեց Ստալինի կենացը :

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ի միջի ալլոց ըսաւ. — Պատմութեան մէջ չէ եղել այսպիսի դէպք, որ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը մասնակցի Էջմիածնի Համազումարին եւ Հայրապետական Ընտրութեան. Մեր փափաքը՝ իբրեւ Միարան Մայր Աթոռոյ՝ կատարուեցաւ : Մենք ուրիշ իղձեր էլ ունինք, այն է՝ Սփիւռքի Հայութեան Հայաստան վերադարձը :

— Պոլեանքին, Խորհ. Միութեան կողմէն չնորհաւորեց եւ բաժակ առաջարկեց Նորընտիր Հայրապետին կենացը :

— Երուսաղէմի Պատրիարքը ըսաւ՝ Թէ Հայ ժողովուրդը կը ստեղծագործէ Հայաստանի մէջ :

— Սուրէն Ն. Յովհաննէսեան, Սովետ. Հայաստանի կառավարութեան կողմէ՝ բաժակ առաջարկեց Գէորգ Զ. Կաթողիկոսին կենացը եւ ըսաւ. — Պիտի կատարուի պատգամաւորներուն փափաքը եւ մենք պիտի ընդունինք Սփիւռքի մեր Եղբայրները :

— Բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեան խօսեցաւ յանուն պատգամաւորներուն, չնորհակալութիւն յայտնելով Հայաստանի կառավարութեան որ ամէն դիւրութիւն ընծայեց եւ արտօնեց պատգամաւորներուն, իրենց ազատ խիղճով ու միտքով եւ միաձայնութեամբ ընտրել Լուսաւորչի Աթոռին արժանաւոր Գահակալ մը, Գէորգ Զ. որ 129-րդ Կաթողիկոսն է : Էջմիածինը Հայու-

թեան հոգեկիր հաստատութիւնը՝ 1630 տարիներէ ի վեր կը մնայ ու պիտի մնայ:

— Երեւանի Պետ. Համալսարանի Հայ Լեզուի Ուսուցչապետ՝ Արարատ Ղարիպեան, Հայաստանի Ժողովուրդին կողմէ խօսեցաւ, ըսելով. «Պատգամաւորները երբ վերադառնան իրենց տեղերը, թող յիշեն երեք բան. —

Ա. — Թէ Հայ Ժողովուրդը մի մեծ պաշտպան ունի, Ռուս Ժողովուրդը.

Բ. — Թէ՛ ինչպէս որ մենք միաձայնութեամբ ընտրեցինք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, այդպէս ալ ամբողջ Հայ Ժողովուրդը միասիրտ պէտք է ըլլայ:

Գ. — Թէ Հայաստանի Ժողովուրդը զբաղաց պիտի ընդունի Սիւրբի իր Եղբայրները, երբ անոնք Հայաստան ելլադառնան:

— Պօսք առին նաեւ Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեան, Մամբրէ Եպս. Սիւրուհեան, Ե. Շահաղիկ, Տիրան Ծ. Վրդ. Ներսոյեան եւ Ճանիկ Զաքար:

Հայաստանի եւ Արտասահմանի Հայութեան սիրտը միացած էր այդ օր, էջմիածնի մէջ:

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ (Գլ. 26 Յունիս 1945 թ. 127) Պաշտօնաթերթը հետեւեալը գրեց Կաթողիկոսի Օծման առթիւ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՕԾՈՒՄԸ

Յունիս 24-ին էջմիածնի Մայր Տաճարում տեղի ունեցաւ Նորընտրի Ծայրագոյն Պատրիարք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ 6-րդի Օծումը:

Օծման արարողութիւնը կատարեցին Կիլիկիոյ Տանն Կաթողիկոս Գարեգին Ա., Երուսաղէմի Պատրիարք Կիւրեղ Բ. ը (*), Կոնստանդնուպոլսի Պատրիարքի Տեղապահ Գէորգ Արք. ը. Կաւապետ Արք. Մաղլումեանը, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեանը, Մամբրէ Եպս. Սիւրուհեանը, Մամբրէ Եպս. Գալֆայեանը:

Օծման առթիւ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ, որը կատարեց Եկեղեցական Ժողովին ներկայ գտնուող ամբողջ հոգեւորականութիւնը: Օծման ժամանակ Կաթողիկոս Գէորգ 6-րդին մատուցուեց Պատրիարքական (**) Գաւազան:

(*) Երուսաղէմի Պատրիարքը տակաւին Եպս. չէր ձեռնադրուած որպէս զի մասնակցէր Օծման:

(**) Կաթողիկոսական Գաւազան պէտք է ըլլայ:

Պատարագից յետոյ, Ծայրադոյն Պատրիարք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Վեհաբարանում ամբողջ Հոգեւորականութեան անունից Գէորգ Ե-րդին ողջունեց Կիլիկիոյ Տանն Կաթողիկոս Գաւրեղին Արքը: Կաթողիկոս Գէորգ Ե-րդը, պատասխան խօսքից յետոյ, օրհնեց բոլոր ներկայ գտնուողներին:

Միեւնոյն օրը Կաթողիկոս Գէորգ Ե-րդը ճաշկերոյթ տուեց Եկեղեցական Ժողովի բոլոր պատգամաւորներին: Օծմանը եւ ճաշկերոյթին ներկայ էին ՍՍՌ (Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկ) Միութեան Կառավարութեան կողմից ՍՍՌ Միութեան Ժողկոմսովետին կից կրօնական պաշտամունքներին եւ Հայկական ՍՍՌ Կառավարութեան կողմից՝ Հայկական ՍՍՌ Ժողկոմսովետին կից Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Սուրէն Ներսէսի Յովհաննէսեանը:

(Հ. Հ. Գ.)

* * *

Երկուշաբթի համագումարը ունեցաւ իր վերջին երկու նիստերը, նախագահութեամբ Նորընտիր Հայրապետին, ուր քննուեցաւ Սահմանադրութեան նախագիծը, որուն մէջ կը վերահաստատուէր Հայոց Եկեղեցւոյ Միասնականութիւնը, թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Գերադոյն պետն է Հայ Եկեղեցւոյ, որուն ենթակայ են Կիլիկիոյ Աթոռն ու Երուսաղէմի Պատրիարքը: Սակայն Մայր Աթոռի Գահակալին կոնդակէն վերջ, յետ այսորիկ, իր Անուան յիշատակութենէն յետոյ, Ս. Պատարագի մէջ պիտի յիշատակուին նաեւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն ու Երուսաղէմի Պատրիարքը՝ բոլոր Հայ Եկեղեցիներու մէջ:

Կատարուեցաւ ընտրութիւնը Գերադոյն հոգեւոր խորհուրդին:

Եկեղեցականներէն՝ Մայր Աթոռոյ Միաբաններ. —

1. Ռուբէն Եպս. Տրամբեան
2. Վահան Եպս. Կոստանեան
3. Ներսէս Եպս. Աբրահամեան
4. Կարապետ Եպս. Թումանեան
5. Եղիշէ Վրդ. Յարութիւնեան

Իսկ աշխարհականներէն Հայաստանի մտաւորական դասէն.

1. Ակադէմ. Ստեփանոս Մալխասեան
2. Ինաս Մինասեան
3. Ստեփան Կամսարական
4. Երուանդ Շահազիզ
5. Ճեմարանի ապագայ Տեսուչը:

Վերջին նիստին մէջ շնորհակալութեան հեռագիրներ ղրկուեցան Հայաստանի եւ Խորհ. Միութեան Նախագահներուն, Ժողովին ցոյց տրուած բարեսացակամութեան համար՝ երախտագիտութիւն յայտնելով: Եւ Ստալինէն խնդրելով որպէս զի Ա. Պատերազմէն վերջ Հայոց եղած անարդարութիւնը դարմանուի:

Համագումարը փակուեցաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ, օրակարգի հարցերը սպառած ըլլալով (Բարեկարգութեան խնդրը յետաձգուեցաւ յուսման շրջան) Նորոգ Օժեռ Հայրապետի օրհնութեամբը:

Մեր Եկեղեցական տարեգրութեանց մէջ, էջմիածնի համագումարը բացառիկ դէպք մըն էր, աննախընթաց, ոչ միայն, որովհետեւ Բ. մեծ եւ ահաւոր պատերազմի ընթացքին կը դուրսուէր, այլ նաեւ, որովհետեւ —

1. Առաջին անգամն ըլլալով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը եւ Երուսաղէմի Պատրիարքը ներկայ կ'ըլլային, ու կը վերահաստատուէր Հայ Եկեղեցւոյ միասնականութիւնը:

2. Ազատ եւ անկաշկանդ ընտրութիւն կատարուեցաւ ու միաձայնութեամբ Կաթողիկոս ընտրուեցաւ Գէորգ Զ.:

3. Առանց քաղաքական իշխանութեան միջամտութեան եւ վաւերացման՝ ընտրութիւնը կատարուեցաւ: Մինչդեռ, Յարական Իշխանութեան ատեն Պրոկուրորը ներկայ կ'ըլլար եւ Յարը իրաւունք ունէր իրիւր ընտրեալներէն մին վաւերացնել՝ ըստ Պօլօթենեայի:

4. Այլ. Եկեղեցական Սահմանադրութեան Նախագիծը պատրաստուեցաւ համագումարին կողմէ, ուր կը վերահաստատուէր Հայ Եկեղեցւոյ միասնականութիւնը:

— Հայ Եկեղեցւոյ առջեւ նոր ու լուսապայծառ ապագայ մը բացուած է, վերածնունդի նոր ու փայլուն շրջան մը:

Գէորգ Զ. Հայրապետը, իր իմաստուն ու հեռատես քաղաքականութեամբ, իր վարչագէտ ու հայրենասէր խոհականութեամբ՝ ամբողջ Հայութեան սէրը դրաւած է ու նոր բարեկարգիչ մը, նոր Ներսէս Շինող մը, Շնորհալի մը պիտի ըլլայ Հայց. Եկեղեցւոյ:

Ազգընտիր Վեհափառը պատգամաւորներու միջոցաւ իր Հայրական սիրալիր ողջոյններն ու Հայրապետական Օրհնութիւնները ղրկեց Սփիւռքի իր հաւատացեալ զաւակներուն, եւ կոչ ուղղեց անոնց մասնակցիլ Մայր Աթոռի եւ Հայաստանի Վերածնունդին եւ Վերաշինութեան, Ս. էջմիածնի Հիմնադիրին ու մեծ Լուսաւորիչին հետ՝ ըսելով. «Եկայք շինեացուք Սբ. Զիորանն Լուսոյ, քանզի ի սմա Ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի»:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը պարզեւատրուած է «Կովկասի պաշտպանութեան համար» մետալով. Իր Հայրենասիրական գործին եւ «Սասունցի Դաւիթ Թանգային Զորասիրնի» հանգանակութեան համար :

ՏԱՍՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒ ՕՐՈՒՄԸ

Նորընտիր Հայրապետը իր Օծման յաջորդ կիրակին, Յուլիս 1-ին, կատարեց Տասը Նորընտիր Եպիսկոպոսներու ձեռնադրութիւնն ու Օծումը :

Նախորդ շարաթօր, Իջման Ս. Սեղանի առջեւ, ծնրադիր Տասը Եպիսկոպոսացուները արտասանեցին Երդմնազիրը՝ ի ներկայութեան Եզրիպտոսի Առաջնորդ Մամբրէ Եպիսկոպոսին՝ թէ Հաւատարիմ պիտի մնան Ամենայն Հայոց Հայրապետին, եւ ստորագրեցին զայն :

Կիրակի, Ժամը 11-ին, Մայր Տաճարի Աւանդատան մէջ ըզգեստաւորուեցան ու շարուեցան ձեռնադրութեան կարգով :

1. Երուսաղէմի Պատրիարք Կիւրեղ Ծ. Վրդ. Իսրայէլեան
2. Վարդան Ծ. Վրդ. Գասպարեան (Օգլէնտ, Գալիֆորնիա)
3. Ներսէս Ծ. Վրդ. Արքահամեան (Միաբան Էջմիածնի)
4. Կարապետ Ծ. Վրդ. Թումանեան (Միաբան Էջմիածնի)
5. Սուրէն Ծ. Վրդ. Թորոսեան (Միաբան Էջմիածնի)
6. Դրիգորիոս Ծ. Վրդ. Կարապետեան (Առաջնորդ Պուլկաբլոյ)
7. Տիրան Ծ. Վրդ. Ներսոյիան (Առաջնորդ Ամերիկայի Արեւել. Թեմին)
8. Սիոն Ծ. Վրդ. Մանուկեան (Փրաւիտենս)
9. Ռուբէն Ծ. Վրդ. Դրամբեան (Միաբան Էջմիածնի)
10. Վահան Ծ. Վրդ. Կոստանեան (Միաբան Էջմիածնի եւ Առաջնորդ Իրանահնդկաստանի) :

Ինչպէս կը տեսնուի, հինգը միաբան են Էջմիածնի եւ մնացեալ հինգը Արտասահմանի Թեմերէն, որոնց 4-ը միաբան Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Ուխտին :

Էջմիածնի Միաբանութեան թիւը Տասն է, հինգ Վարդապետներ, եւ հինգ Եպիսկոպոսներ :

Վարդապետներն են.—

1. Մատթէոս Ծ. Վրդ. Աճէմեան
2. Ներսէս Վրդ. Տէր Յովհաննէսեան
3. Եզնիկ Վրդ. Ազնաւորեան

4. Պորէն Վրդ. Էլչուզեան

5. Եղիշէ Վրդ. Յարութիւնեան :

Վեհափառը զգեստաւորուեցաւ Հայրապետական հանդերձ-
ներով, կախեց կոնքեւը եւ Կաթողիկոսական մական ի ձեռին,
առննթեալայ ունենալով Պոլսոյ Պատրիարքական Տեղապահ
Գէորգ Արք. Ասլանեան եւ Յունաստանի Առաջնորդ Կարապետ
Արք. Մաղլումեան : Մամբրէ Եպս. Սիրունեան խարտաֆրիակի
պաշտօնը կը կատարէր :

«Պորհուրդ Պորին» ի երգեցողութեամբ թափօրը շարժեցաւ :
Վեհափառը իջման Ս. Սեղանին առջեւ կատարեց Լուսացումը :
Եպիսկոպոսացուները շարուեցան Տաճարի հարաւային կողմը .
իսկ Վեհափառը բարձրացաւ հիւսիսակողման Սեղանը : «Ս. Աստ-
ուած» ի երգեցողութեամբ ժողովուրդի բոլոր դասերուն ներկա-
յացուցիչները, զոյգ զոյգ, հրաւիրուեցան իր քովը . Դպիրներ,
Սարկաւազներ, Բահանաներ, Իշխաններ, Աղքատներ ու Եպիս-
կոպոսներ : Ապա Ընծայեալները ծնրադիր առաջնորդուեցան Հայ-
րապետին ոտքը, որ հարցումներ ըրաւ եւ կարգաց աղօթքը : Յե-
տոյ թափօրով բարձրացանք Աւագ Պորանը, ուր շարունակուե-
ցաւ պատարագը :

Ողջոյնէն առաջ, Ընծայացուները ծունկի եկան ու ժողո-
վուրդին դարձան ձեռամբարձ ու երգուեցաւ «Աստուծային եւ
Երկնաւոր շնորհ, որ միշտ լնու զպէտս սրբոյ սպասաւորութեան
առաքելական Եկեղեցւոյ, կոչէ՝ Զ... (այս անուն) ի Վարդա-
պետութենէ յԵպիսկոպոսութիւն, սրբոյ Եկեղեցւոյ ի սպասաւո-
րութիւն...» :

Յետոյ ոտքի ելան, ու Վեհափառը «Առաքելոյ Աղանոյ» շա-
րականէն վերջ, մի առ մի օձեց Սրբալոյս Միւռնոնով 10 Ծ. Վար-
դապետներու ձեռքին ու աջ բթամատը եւ ափը, եւ Եպիսկոպո-
սական թագը դրաւ անոնց գլուխը : Եւ համբուրեց անոնց օձեալ
ձեռքները, իսկ դպիրները համբուրեցին Սրբազաններու նործ
աջերը : Նորապսակ Եպիսկոպոսները հաղորդուեցան Վեհափառ
պատարագիչին ձեռքէն :

Օծման արարողութիւնը խորհրդաւոր էր եւ յուզիչ . ուրա-
խութեան առիթ մըն էր ժողովուրդին, մանաւանդ այս օրերուն,
չատեր կ'արտասուէին խնդութենէն :

Հայրապետական պատարագը շարունակուեցաւ : Յաւարտ Ս.
Պատարագի, նորապսակ Եպիսկոպոսները շարուեցան Ս. Սեղա-
նին առջեւ, դասին մէջ ու ժողովուրդը փութաց համբուրելու ա-
նոնց միւռնոնազօծ աջերը :

Օծումէն վերջ, Վեհարան բարձրացանք, համբուրելու Վեհափառին աջը եւ շնորհակալութիւն յայտնելու: Վեհափառ Հայրապետը շնորհաւորեց նորապսակ Եպիսկոպոսները եւ խրատեց թէ ասկէ վերջ իշխաններ էք Հայց. Եկեղեցւոյ եւ Առաքեալներ Աւտարանին:

Հնաւանդ ու գեղեցիկ սովորութիւն է որ նորապսակ Եպիսկոպոսները իրենց անդրանիկ Եպիսկոպոսական Պատարագը մատուցանեն Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի Իջման Սեղանին վրայ:

Երկու օր վերջ, ե՛ս ալ բախտը կ'ունենայի մատուցանելու Եպիսկոպոսական անդրանիկ պատարագս, Միածին Որդւոյն Իջման Ս. Սեղանին վրայ: Հողեկան անպատմելի հրճուանքով զեղուն էր հողիս, սիրտս յուզուած էր ու երջանկութեամբ կը թրթռար:

Ի սրտէ աղօթեցի մեր հոգեւոր հօր Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին կեանքի եւ Աստուածահաճոյ սրբազան դործին յաջողութեան, Հայաստանի եւ Հայութեան երջանկութեան ու իմ ժողովուրդիս համար, մասնաւորաբար անոնց՝ որոնք խնդրանք մատուցած էին ինձի:

ՍԵԻԱՆԱՅ ԼԻՃՆ ՌԻ ԿՂԶԻՆ

Յունիս 28-ին, այցելեցինք Սեւանայ Լիճն ու Կղզին: Առաջին անգամն է որ երկար պտոյտ մը կ'ընէինք Հայաստանի մէջ: Անցանք Երեւանի մէջէն, տեսանք կառավարական հսկայ շէնքը, Հայաստանի պետական պալատը, իր սիրուն ու հայկական ոճի կառուցուածքով, նշանաւոր Արթիկի Տուֆ Վարդապոյն քարով շինուած: Անցանք Արովեան փողոցէն ու Ստալինեան պողոտայէն, Պետ. Համալսարանի դուռը քարէ շէնքին առջեւէն, Բժշկական հաստատութեան եւ «Մարի Նուպար» Ակնաբուժարանին քովէն, Գրապալատի եւ Օրերայի բոլորակ ու հոյակապ շէնքերուն քովէն ու բարձրացանք դէպի Քանաքեռ, առաջին Հայ վիպասան Սաչատուր Արովեանի Գիւղը: Ծամբուն վրայ ցոյց կուտան ա'յն տունը, ուր ապրեր է մեծանուն վիպասանը:

Ծամբան դիւթիչ է ու զմայլելի, աստիճանաբար կը բարձրանանք ծաղկաւէտ ու կանաչազարդ բլուրներէն: Հայաստանի բազմազան բնական ու վայրի ծաղիկներուն երփներանգ տեսքը աննման բնական մը կը պարզէ մեր տեսողութեան առջեւ: Վար կ'իջնենք օթօպիւսէն, ծաղիկներ քաղելու — անթաւամ, կակաչ, անմեռուկ եւ այլազան ու գոյնզգոյն ծաղիկներ. Հայաստանի բուրումնաւէտ ծաղիկներ...:

Կ'անցնինք Հայկական դիւղերէն, կանաչ դաշտերուն մէջ տարածուած, Հայաստանի պայծառ ու վառ արեւին տակ կոլխողները կը մշակեն հայրենի բարեբեր հողը, առոյգ ու խանդավառ:

Մեր ետեւէն, իր ձիւնազարդ գաղաթը դէպի երկինք կը ցցէ Վահափառ Մասիսը, որ տիրական պատկերն է Հայաստանի ու դարերու խորհրդանշանը Հայ Ժողովուրդի ազատասէր ոգիին: Արարատը կը տեսնուի Հայաստանի ամէն կողմէն, ու Հայութեան ակնարկը կը սեւեռէ իրեն: Հայաստան ամբողջական չի կրնար ըլլալ՝ առանց վեհ Մասիսին, ու Հայ Ժողովուրդի անբռնաբարելի իրաւունքն է Տէր ըլլալ իր Ալեփառ Արարատին:

Մեր ձախ կողմէն կը տեսնենք Արադածը, որ նոյնպէս ձիւնապատ է, ու կը նշմարուին հեռուոր Գեղարքունեաց լեռները իրենց սպիտակազարդ զմբէթներովը: Կ'անցնինք Արայի ու Շամիրամի սարերուն առջեւէն, ու երթալով կը բարձրանանք. օդը կը զովանայ, լեռնային մեղմ դեղիւտը կը շոյէ մեր դէմքը, ու մեղմօրօր սիւզը կը զովացնէ մեր քնամ ճակատները:

Ուխտաւորներու երկիւղած զգացումով, կըլուծու յնծու-թեամբ՝ ճամբուն երկարութիւնը աննկատ կ'անցնի, եւ ահա, Սեւանայ Լճին առջեւը կը գտնենք մենք զմեզ, ի՜նչ չքնաղ գեղեցկութիւն, երկնապօյն զգեստով վեհաշուք թաղուհիի մը պէս բազմած է լեռներու գահին վրայ, շրջապատուած զմրուխտ սարերով: Մաքսիմ Կորգին իրաւունք ունի ըսելու՝ «Հայաստանի եւ ամբողջ Խ. Միութեան Կապոյտ Գոհարն է Սեւանայ Լիճը»:

Միկոյեանի անունը կրող շոգեհատով կ'անցնինք կղզին, որ ցամաքէն շատ հեռու է:

Սեւանայ շուրջ անոյշ է, ու վճիտ, ծաւի կապտորակ, յատակը կը տեսնուի, խճաքարերով զարդարուն, կղզիին վրայ երկու վանքեր կան, որոնց զմբէթները կը նշմարուին: Կէս ժամէն՝ կղզիին կանտնէ զարդերուն վրայ ոտք կը կոխենք: Կը բարձրանանք կատարը, որուն վրայ ծուարած են Առաքելոց Վանքի երկու եկեղեցիները.— Ս. Յարութիւն եւ Ս. Գէորգ. դռուները բաց են, ու ինքնաբերաբար, եկեղեցական ու աշխարհական պատգամաւորներս, ուխտաւորի իղձով կ'աղօթենք ու կ'երգենք Հայ եկեղեցւոյ հոգեգմայլ շարականները.— «Ուրախ Լեր Ս. Եկեղեցի...» եւ «Էջմիածին...» մեր ձայնը՝ յատակ ու ջրին, կը հնչէ հինաւորց եկեղեցիներու զմբէթներուն տակը, եւ արձագանգելով՝ կը տարածուի կղզիին ամէն կողմը:

Ու այդ կատարէն կղզիին՝ կը դիտենք մեր շուրջը տարածուած Հայեւանման Լիճն ու իր շուրջը պարիսպի պէս պար բռնած սիրուն լեռները՝ հիասքանչ այս բնագեղ տեսարանին վրայ, որ եղական է ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Ծովուն մակերեսէն 3281 ոտք բարձրութեան վրայ՝ կարծես թէ մարդկային ձեռքով կառուցուած արուեստական լիճ մ'ըլլար. ինչպէս նաեւ այս պղտիկ կղզին:

Սեւանայ Լիճին մէջ կ'ապրին 7 տեսակ ձուկեր. ամենէն նշանաւորն ու համեղն է Իշխան ձուկը: Քանի մը պղտիկ գետակներ կ'ընդունի իր մէջ, ու միայն Հրապեան գետն է որ կը բխի իրմէ, որուն ջրվէժներուն վրայ կառուցուած են 8 երեքտրակայաններ եւ վեց հատ եւս պղտի կառուցուին:

Ձանգու կամ պատմական Հրազդան գետը իր ճամբուն վրայ կ'ոռոգէ շրջակայ գիւղերն ու դաշտերը, եւ ջուր կուտայ Երեւանին ու Էջմիածնին:

Մեր տեսողութեան հետաքրքրութիւնը յագեցնելէ վերջ, կը լողանանք անոր սառնորակ ու զուլալ ջուրին մէջ եւ կը ճաշակենք կարմրախայտ ու համեղ Իշխան ձուկը: Ձենք ուղեր բաժնուիլ այս գեղեցիկ կղզիէն՝ երբ կ'ազդարարուի թէ մեկնումի ժամը հասած է:

Վերադարձի ճամբուն վրայ՝ դարձեալ կ'անցնինք հայկական ու Մալակայ (Ռուս) գիւղերուն մէջէն: Մեզի հետ բերելով ոչ միայն Սեւանի սիրուն խճաքարերէն նմոյշներ, այլ՝ մանաւանդ բնական ու Աստուածաստեղծ գեղեցկութեան մը պատկերը՝ խորունկ տպաւորուած մեր յիշողութեան մէջ:

Երբ կը մօտենանք Երեւանին, մթնած է արդէն, ու հեռուէն, քաղաքը լոյսերու մէջ կը փալիլի. ելեքտրական լապտերները՝ աստղերու պէս կը կէտկիտեն քաղաքը. կարծես երկինքը փռուեր է երկրի վրայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԵԼՔԸ ՔՍԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Սովետ. Հայաստանի վերջին քսան տարուան (1921-1941) յառաջդիմութեան ու վերելքի մասին՝ հետեւեալ համառօտ տեղեկութիւնները կը քաղենք մեզի տրուած պաշտօնական ղեկոյցէ մը:

Հայաստանի քսան տարուան վերելքը մինչեւ պատերազմը, եղած է հսկայական ամէն մարդի մէջ, թէ՛ երկրագործական, թէ՛ ճարտարարուեստի եւ թէ՛ ղեկարուեստի եւ գիտութեան մարդերուն մէջ:

Հայաստան, մինչեւ Ա. մեծ պատերազմը, երկրագործական երկիր մըն էր միայն, մինչդեռ այսօր, անոր հետ զուգընթաց, եղած է աւելի ճարտարարուեստի երկիր մը: 25% երկրագործական է եւ 75% ճարտարարուեստական:

ՀԱՅ ԳԻԻՂԸ. — Հայաստանի հողերուն ընդհանուր տարածութեան (3,000,000 հեքտար) մէկ երրորդը միայն մշակելի է, մնացեալը ըլլալով արօտատեղիներ, անտառներ եւ անմշակելի եւ ապառաժուտ լեռներ: Հայ Գիւղացին հողատէր եղած է այժմ, եւ արդիական մեքենաներով կը մշակէ իր արտերն ու այգիները: Արօրի, Գութանի եւ Մանգաղի տեղ՝ բռնած են տրակտորը, շարքացան, կամբային ու կալսիչ մեքենաները:

Հողերը կը մշակուին կոլլեզներու (գիւղական տնտեսութեան) ձեռքով, բոլոր արտերը հասարակաց են, բացի, ամէն ընտանիքին յատկացուած տան քովի բակէն ու պղտիկ բանջարանոցէն, ուր ազատ է հասցնել իրեն համար պէտք եղած բանջարիչն ու պահել հաւեր կամ ուրիշ ընտանի կենդանիներ:

Կառավարութիւնը գրեթէ 560 միլիոն Ռուսլի ծախսած է գիւղատնտեսութեան համար, մեծաւ մասամբ ջրանցքներ բանալու համար: Եթէ 1919-ին Հայաստանի հողերէն միայն 63,000 հեքտար ոռոգուած էր, 1945-ին՝ 200,000 հեքտար կ'որոգուի:

Բացուած են հետեւեալ մեծ ջրանցքները. —

1. ՍՏԱԼԻՆԻ ՄԵԾ ԶՐԱՆՅՔԸ՝ 60 քիլոմէթր երկայն, որ կ'ոռոգէ 22,000 հեքտար հողեր:
2. ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՅՔԸ, 10,000 հեքտար:
3. ԱՅՂԸՐ ԼՃԻ ԶՐԱՆՅՔԸ:
4. ՄԻԿՈՅԵԱՆԻ ԶՐԱՆՅՔԸ՝ 47 քիլոմէթր երկայն:
5. ՍԻՍԵԱՆԻ ԶՐԱՆՅՔԸ՝ 40 քիլոմէթր, որ 5,000 հեքտար կ'ոռոգէ:
6. Ղամարլուի եւ Զանգերասարի ոռոգման ցանցերը՝ 10,000 հեքտար:

Շուտով կը կառուցուին նաեւ՝ ԹԱԼԻՆԻ ԶՐԱՆՅՔԸ, որ պիտի ոռոգէ 30,000 հեքտար: Արագածոտնի-Էջմիածնի Զրանցքը, որ կ'աւարտի այս տարի, եւ պիտի ոռոգէ 7000 հեքտար. ՆՈՐՔԻ ԶՐԱՆՅՔԸ, ԱԴԵԱՄԱՆԻ, ԱԼԱՎԵՐՏՈՒ, ՔԱՆԱՔԵՈՒ, ԳԱՌՆԻԻ, ՀԱՄԲԵՐԴԻ, եւ ուրիշ ջրանցքներ: ԱՐԱՔՍԻ ափին պիտի կառուցուի նոր ջրանցք մը 30 ք. մ. ոռոգելու համար Արագայանի աղային եւ ճահճային հողերը:

Պաղողի այգիներու տարածութիւնը ընդարձակուած է, 1919-ին՝ 5,100 հեքտար էր, իսկ 1943-ին՝ 19,700 հեքտար. Հայաստան բազմաթիւ խաղողի տեսակներ ունի, որոնցմէ կը պատրաստուին 83 տեսակ զինիններ, որոնց մէջ նշանաւոր են Ոսկեվազի Գինին ու Արարատի քոնեակը, ծանօթ ամբողջ խորհ. Միութեան մէջ, պըտղատու ծառերու կամ մրգաստաններու տարածութիւնը՝ 1919-ին՝ 1,500 հեքտարէն՝ բարձրացած է 19,800 հեքտարի, 1943-ին:

Բամպակի բերքը չատցած է, այժմ, 16,000 հեքտար տարածութեամբ:

Նոյնպէս աճած են հացահատիկներու, ծխախոտի եւ ուրիշ պտուղներու բերքերը:

Հողերը արուեստական կերպով պարարտացնելու համար գործարաններ շինուած են, զոր օրինակ, Պղնձարջասպի Գործարանը, որ պարարտանիւթ կուտայ նաեւ Անդրկովկասի միւս հանքապետութիւններուն:

Հայ Գիւղերը ունին Եւքրատական Լուսավառութիւն, Ռետիոյի եւ Հեռախօսի ցանցեր, բաղնիքներ եւ մանկապարտէզներ:

1941-ի Մոսկուայի Համա-Միութենական Գիւղատնտեսական ցուցահանդէսին, կը մասնակցէին Հայաստանէն 659 Գիւղական տնտեսութիւններ, եւ շատեր Ա. եւ Բ. կարգի մրցանակներ չահացան ու ոսկի եւ արծաթ մետալներ:

Պատերազմը կասեցուց մեծ ծրագիրներու իրագործումը, սակայն, այժմ, յաղթութենէն վերջ, փայլուն հեռանկարներ կը ցացունին մեր Երկրին առջեւ:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍ. — Հայաստան դարձած է ճարտարարուեստի երկիր մը, ունի հսկայ դործարաններ, զոր օրինակ, Երեւանի Համադրական Զգախէժի (սինթէթիկ ըւլլըր) դործարանը, ուր կրաքարէ (կարպիթ) քառւորկ կը շինեն. Սիմէնտի (Չիմէնթօ) դործարանը, Մեքնաշինութեան, Ձէթի, Բամպակազտիչի, Օճառի, Մետաքսի, Կօշիկի, Կանսերվի (սահածոյի), Գուլպայի, մորթի, կաշիի, կարի, բամպակի, փայտամշակման, անտառներու, եւ այլն: Նշանաւոր է Երեւանի հսկայ Արարատ Գինիի եւ Գոնիակի դործարանը: Կան նաեւ Լենինականի Տէքստիլի (հիւսուածեղէնի) մեծ դործարանը. Ղափանի եւ Ալավերտիի պղնձահանքերը, եւ ծծմբարջասպային դործարանը:

Պահածոյի ճարտարարուեստը արագ կ'աճի, տարեկան շուրջ 100 միլիոն տուփ պահածոյ կը պատրաստուի Հայաստանի համեղ պտուղներէն:

Հայաստան չունի հանքածուխ եւ քարիւղ, մղիչ ոյժերը ճարտարարուեստի, բայց ունի ձերմակ Ածուխ, ալսինքն Ելեքտրական ոյժ, շնորհիւ Սեւանայ Լճին եւ անկէ բխող Զանգու գետին, որուն վրայ կառուցուած են 8 ջրէլեքտրակայաններ, 20 տարուան մէջ: Սեւանայ Լիճը 1916 մէթր բարձր է ծովու մակերեսէն, եւ ունի 1412 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն (60 քառ. մղոն), իր բարձրութեամբ, կանանչ լեռներով չըջապատուած, ու գեղեցիկութեամբ եղական այս լիճը՝ Մաքսիմ Կորքի կոչած է «Հայաստանի եւ ամբողջ Խ. Միութեան Կապոյտ Գոհարը»:

Ճարտարադէտ Գ. Տէր Աստուածատուրեանը 1927-ին, առաջին անգամ յաջողեցաւ գլուխ հանել անոր օգտադործման ծրագիրը, որուն համար պարզեւատրուեցաւ Լենինեան չքանչանով: Սեւանէն Երեւան, Զանգու Գետի երկայնքին (65 ք. մ.) կառուցուած են հետեւեալ 8 Ելեքտրակայանները, որոնց ջուրերը կը հասնին մինչեւ Սարտարապատի անապատը (այժմ Հոկտեմբերեան) եւ կ'ոռոգեն մօտաւորապէս 200,000 հեկտար տարածութեամբ հողերը. —

Սեւանայ, Քարվանտարի, Կիւմիւշի, Արզնիի, Քանաքեռի եւ Երեւանի երեք ջրէլեքտրակայանները, որոնք կ'արտադրեն 558 հազար քիլովաթ ոյժ, ասոնց ամենէն մեծն է Կիւմիւշի Ելեքտրակայանը, որ 258,000 քիլովաթ ոյժ ունի:

Հայաստանի 48 ջրէլեքտրակայաններէն միայն չորսը — Քանաքեռէս, Զորագէս, Երզնա եւ Լենգէս, տարեկան 380 միլիոն քիլովաթ ժամ էլեքտրականութիւն կ'արտադրեն, իսկ պզտիկները 5 միլիոն:

Վերջին տարիներ ո՛չ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ ամբողջ խորհ. Միութեան մէջ սկսաւ գործածուիլ հռչակաւոր Արթիկի վարդապետն առաջ քարը, անով շէնքեր շինուած են Մոսկուայի, Ռոստովի, Ստաւրինկրատի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Նշանաւոր են նաեւ Հայաստանի մարմարները, օնիքը, սիմէնտը, կիրը եւ կրանիտը: Այժմ Հայաստանի մէջ 12 գործարաններ շինուածանիւթ կը հայթայթեն, — սիմէնտ, տուֆ քար, պեմզա, կղմինտը, աղիւս: Եւ շուտով կը շինուի ապակիի գործարանը:

Ամբողջ խորհ. Միութեան մէջ նշանաւոր են Արարատ գործարանի գոնեակն ու գինին, պտուղներու պահածոները, Զէթն ու Օճառը, Երեւանի ծխախոտի եւ գլանիկներու (սիկրէթ) արտադրութիւնը: Արդնիի հանքային ջուրը: Միայն Երեւան 27 գործարան ունի:

Հայաստան ունի տասը հաստատութիւններ որոնք կ'արտադրեն կառքեր, սայլեր, ելեքտրական ջերմոցներ, գեղատնտեսական գործիքներ, ապակեայ իրեր, գրեկական պիտոյքներ եւ 47 ձեռնարկութիւններ զանազան իրեր կ'արտադրեն:

Հայաստան կ'արտածէ դէպի խորհ. միւս հանրապետութիւնները. — պղինձ, սիմէնտ, տուֆ քար (տարեկան 2 միլիոն թօն) պեմզա քարը որ փոշիի կը վերածուի (տարեկան 250,000 թօն), կարբիտ (կրաքար), ձգախէժ, պղնձաթիւղ, պղնձարջասպ, պահածոներ, գինիներ, ջոնեակ, բամպակի կտորեղէն, տրիկոտաժ, ծխախոտ, եւ այլն:

Կը ներածէ մեքենաներ, անտառանիւթ, ներկ, բրդեղէն, թուղթ, անուշահոտութիւններ, երկաթ, պողպատ, եւ այլն:

Հայաստանի մէջ, նոյն իսկ պատերազմի ատեն շինուած են 30 նոր գործարաններ, ժամացոյցի, օդանաւի, մեքենայի եւ ինքնաշարժի նորոգման, եւ այլն:

Դսան տարուան մէջ 2,300,000,000 Ռուպլի ծախսուած է ժողովրդական տնտեսութեան համար: Աւելցած է արտադրութեան քանակը եւ որակը եւ գինը իջած է:

Հայաստան ունի 115 հանքային ջուրի աղբիւրներ, ամենէն նշանաւորն է Արդնիի հանքային ջուրը, որ կ'արտածուի 10. Միութեան ամէն կողմը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մշակոյթն ու ժողովրդական կրթութիւնը աննախընթաց բարձրութեան հասած են: Հայ ժողովուրդը մշակոյթի սերահար աղբ մըն է, դաստիարակութեան ու գեղարուեստի ծարաւի: Հային չափ ու երբեմն անկէ առաջ՝ իրեն համար էական է նաեւ գիրն

ու գրկանութիւնը, նոյն իսկ պատերազմի օրերուն, ոչինչ խնայուած է Հայ մշակոյթի դարդացման համար: Հայաստանի մէջ այսօր նախանձեւիօրէն ծաղկած են Հայ գեղարուեստի բոլոր ճիւղերը եւ գիտութիւնը:

Դպրոցներու ցանցը տարածուած է մինչեւ հեռաւոր ավաններն ու գիւղերը, որոնք ունին իրենց դպրոցներն ու գրադարանները: Այժմ միջնակարգ դպրոցներու թիւն է 1150, մօտաւորապէս 250,000 աշակերտներով: Պարծանք մըն է Հայութեան համար որ Հայաստանի մէջ անգրագէտ չկայ:

Նախատվետական Հայաստանում Բարձրագոյն Դպրոցներ չկային, իսկ այժմ, 68 Մասնագիտական եւ 10-էն աւելի Բարձրագոյն Դպրոցներ կան, որոնց մէջ է նաեւ Երեւանի Պետական Համալսարանը՝ իր ութ ֆակուլտետներով: Համալսարանէն դատ կան նաեւ հետեւեալ ութ բարձրագոյն կրթական հաստատութիւններն ու մասնագիտական վարժարանները. —

1. Երեւանի Պոլիտեխնիկ Ինստիտուտը (Գեղարուեստից)
2. Համամիութենական Անասնարուժական-Անասնարուծական հաստատութիւնը
3. Գիւղատնտեսական Ինստիտուտը
4. Բժշկական Ինստիտուտը
5. Հայկական եւ Ռուսական Մանկավարժական Ինստիտուտը
6. Պետական Կոնսերվատորիան (Երաժշտանոցը)
7. Թատերական Ինստիտուտը
8. Լենինականի Մանկավարժական Ինստիտուտը:

Երեւանի Պետական Համալսարանը իր բաժանմունքներով կը գրաւէ 27 շէնքեր, կազմելով առանձին թաղամաս մը:

Մինչեւ Հայրենական պատերազմը, բարձրագոյն դպրոցները տուած են 7,272 որակեալ մասնագէտ, որոնցմէ 860 բժիշկ, 831 ճարտարապետ, 840 գիւղատնտես, 1036 անասնաբոյժ, 514 տնտեսագէտ, 2,381 մանկավարժ, եւ այլն: Միւհեռոյն ստեն, մասնագիտական դպրոցները տուած են 14,000 միջին որակի մասնագէտներ:

Եթէ 1921-22-ին, Հայաստանում կային 16 մանկապարտէզ՝ 2,330 աշակերտներով, 1944-45-ին կային՝ 140 մանկապարտէզ՝ 12,200 աշակերտներով:

Իսկ դպրոցներու թիւն էր՝ 1921-22-ին՝ 546 դպրոց, 67,403, աշակերտով, եւ 1,638 ուսուցիչներով: Մինչ 1944-45-ին 1,134 դպրոց, 243,122 աշակերտներով եւ 11,766 ուսուցիչներով:

Հայաստանի մէջ նախապէս կային 30 գրադարաններ, իսկ այժմ կան 1832 գրադարան, որոնցմէ 24-ը քաղաքային են, 158

հազար գիրքերով, 33-ը շրջանային՝ 80,000 հատորներով, եւ 801-ը գիւղական՝ 430,000 գիրքերով: Կան 1019 դպրոցական դրա-
դարաններ՝ մէկ ու կէս միլիոն գիրքերով: Հինգ բարձրագոյն դըպ-
րոցներու դրադարաններ՝ 245,000 գիրքով:

Երեւանի պետական դրադարանը կամ Գրապալատը երկու
միլիոնէն աւելի գիրք ունի: Իսկ Ձեռագրաց Մատենադարանը
10,000-էն աւելի ընտիր ձեռագիրներ՝ մեր հին մատենագրութեան
որոնց վրայ կ'աշխատին բազմաթիւ Հայ գիտնականներ:

Գեղարուեստը ծաղկած է Հայաստանի մէջ: Երեւանի Գեղար-
ուեստից բարձրագոյն վարժարանը ունի երեք բաժանմունք.—
ճարտարապետական, Նկարչական եւ Քանդակագործական, ուր
կ'ուսանին բազմաթիւ ուսանողներ:

Հայաստանի մեծագոյն նկարիչն է Մարտիրոս Սարեան, որ
Խորհ. Միութեան առաջնակարգ արուեստագէտներէն մին է:
Ծանօթ են նաեւ նկարիչ Յակոբ Կոջոյեան, Աղաջանեան եւ Առա-
քել Գիւրջեան, քանդակագործ՝ Արա Սարգիսեան, Սուրէն Ստե-
փանեան եւ Ուրարտու: Իսկ ճարտարապետներէն՝ Գէորգ Թաման-
եան, Ե. Քոչար, Մաղմանեան եւ Նշանաւոր Կարօ Հալապեան,
փոխ-նախագահ Խ. Միութեան ճարտարապետներու կազմակեր-
պութեան եւ որուն վստահուած է Ստալինկրատի վերաշինու-
թեան գործը:

Կերպարուեստի պատկերասրահը ունի 6500 նկարներ եւ քան-
դակներ: Երեւանի Պետ. Թանգարանը ունի 6 մասեր, տարբեր
չէնքերու մէջ, Կերպարուեստի, Հնագիտական, Գրական, Աղագ-
դրական, ճարտարապետական եւ Յեղափոխական ցուցադրու-
թեանց սրահը:

Գիտութիւններու Ակադեմիան կամ Կաճառը հիմնուած է
1927-ին, եւ մինչեւ այսօր հրատարակած է երկու հազարէն աւելի
հատորներ Հայագիտութեան մասին:

Հոն կ'աշխատին Ակադեմիկոսներ՝ Յովսէփ Օրբելեան, Յա-
կոբ Մանանդեան, Հրաչեայ Աճառեան, Գրիգոր Դափանցեան,
Ալիխանեան Եղբայրներ, Ստեփանոս Մալխասեան, Վիկտոր Համ-
բարձումեան, ընդամէնը 23 ակադեմիկոսներ:

Ակադեմիայի բազմաթիւ բաժանմունքներուն մէջ — Քիմիա-
կան, Երկրաբանական, Բուսաբանական, Գրականութեան, Լեզ-
ուի, Պատմութեան, — Հայ մասնագէտները կ'ուսումնասիրեն մեր
երկրի հարուստ ընդերքը:

Մեծ աշխատանք կատարուած է Գրականութեան եւ Պատմու-
թեան ընդառնում: Հրատարակուած են բազմաթիւ արժէքաւոր
ուսումնասիրութիւններ, զոր օրինակ — Խ. Աբովեանի, Նալ-

պանտեանի, Պոռչեանցի, Յովհ. Յովհաննէսեանի, Յովհ. Թումանեանի, Ռ. Պատկանեանի, Ռաֆֆիի, Մուրացանի, Տէրեանի, Յ. Յակոբեանի, Ա. Իսահակեանի եւ ուրիշներու ստեղծագործութիւնները:

Մինչեւ պատերազմը Հայաստանում կը հրատարակուէին 62 թերթ եւ 16 ամսագիր: Միայն 1936-ին Պետ. Հրատարակչական լոյս բնծայած է 650 գիրք, 4 միլիոն 705 հազար օրինակով:

Ծաղկած է Հայ գրականութիւնը Հայաստանի մէջ, մեծ հրուշակ ունին. — Բանաստեղծ Ա. Իսահակեան, Վիպագիր Մարիէթա Շահինեան, Թատերագիր Դերենիկ Տէմիրճեան, Բանաստեղծ Նայիրի Զարեան: Նոյնպէս սիրուած անուններ են. — Գեղամ Սարեան, Յովհ. Շիրազ, Ազատ Վչտունի, Ստեփան Զօրեան, Սուրէն Տարօնցի, Գուրգէն Բորեան, Հր. Յովհաննէսեան, Հր. Քոչար, Ազաւնի, Սիլվա Կապուտիկան, եւ այլն, որոնք անդամ են Հայ Գրողներու Միութեան եւ կը վայելին պետութեան պաշտպանութիւնը ու լաւ կը վարձատրուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՐԱՆ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆԸ

Թատրոնն ու Երաժշտութիւնը մեծ տեղ կը գրաւեն Հայ Ժողովուրդի կեանքին մէջ, եւ հանրային կրթութեան լաւագոյն միջոցներէն կը նկատուին: Երեսնի նորակառոյց Պետ. Օրերան, նշանաւոր ճարտարապետ Ա. Թամանեանի հանճարեղ կոթողը, Խ. Միութեան առաջնակարգ թատրոններէն մին է, տակաւին կիսաւարտ, ամառնային եւ ձմեռնային սրահներով, բոլորակ եւ Հայկական ոճով: Բնմը օժտուած է ամենէն արդիական թէքնիքով: Երկրորդ մեծ թատրոնն է Երեւանի Սունդուկեանի Պետ. Թատրոնը: Հայաստանի մէջ կան 28 թատրոններ, 24-ը Հայկական, երկուքը Ռուսական, մէկը Ադրպէյջանական, եւ մէկը Քրդական. — աշխարհի մէջ միակը: Կան նաեւ թատերական շրջուն խումբեր, որոնք ներկայացումներ կուտան հեռաւոր գիւղերու մէջ:

Հայաստանի նշանաւոր դերասաններն են. — Յասմիկ, Սեդա, Գիւլաղեան, Վաղարշ Վաղարշեան, Հրաչեայ Ներսիսեան, Գրիգոր Աւետեան, Միքայէլ Մանուէլեան, Աւետ Աւետիսեան, Գուրգէն Զանիրէկեան, Սուլան Վարդանեան եւ Դաւիթ Մալեան:

Տասը տարի առաջ կազմակերպուեցաւ առաջին Օրերայի եւ Բալէտի (Թատերապար) Թատրոնը, որ հուշակաւոր է Սովետ Միութեան մէջ եւ որուն արուեստագէտները մեծ համբաւ ունին — Հայկանոյշ Դանիէլեան, Շարա Տալեան, Գալուստ Գարրիէլեան, Դ. Պօղոսեան եւ ուրիշներ:

Խորհ. Միութեան մէջ ծանօթ են Նամուս, Զարէ, Գիգոր, Պեպօ, Զանգեզուր (երաժշտական համերգ) եւ Դաւիթ Բէկ օրենրաները:

Իսկ նորադոյններն են.— Գայիանէ, ստեղծագործութիւն համարաւոր երգահան Արամ Խաչատուրեանի, որ 1943-ին Ստալինեան Մրցանակին արժանացաւ: Ալմաստ, գործ՝ հռչակաւոր Ալ. Սպենդիարեանի, Մարջան, Լուսարացի, Քաջ Նազար, Սասունցի Դաւիթ, Լէյլէպիմի եւ Խանդուք, զոր տեսնելու բախտը ունեցայ: Իսկ օրերէքներն են.— Արեւիշեան Ատամաբոյժը, Աշուղ Մուրատ, եւ այլն: Առաջին անգամ բեմագորուեցաւ վերջերս Տ. Զուհաճեանի Արշակ Բ.ը:

Երեւանի Հայ Ֆիլհարմոնիայի 90 արուեստագէտներու Հայկական երգի ու պարի Անսամբլը, կամ Երգչախումբը կը սարքէ զեղարուեստական մեծ համերգներ: 1939-ի Մոկսուայի միջխորհրդային նուագախումբերու մրցման մէջ Երեւանի Կոմիտաս Կուարտետը առաջնութիւն չահեցաւ: Հռչակաւոր են նաեւ Սպենդիարովի Կուարտետը, Դաշնամուրի Տրիոն, Սիմֆոնիկ Նուագախումբը եւ Պետ. Ճաղ Նուագախումբը:

Հայաստանի մէջ ուսումնասիրուած է Հայ Դասական Երաժշտութիւնը.— Կոմիտասի, Կարա-Մուրզայի, Եկմալեանի, Սպենդիարովի եւ Զուհաճեանի երաժշտական գործերը:

Նշանաւոր երաժիշտներն են.— Արամ Խաչատուրեան, Յարօ Ստեփանեան, Կարօ Զաքարեան, Եղիազարեան, Տէր Ղեւոնդեան, եւ ուրիշներ:

Պետական Երաժշտանոցէն եւ Պետ. Թատրոնի Ինստիտուտէն դատ կան 12 երաժշտական ուսումնարաններ:

* * *

Ծնորհիւ Հայաստանի լեռնային չոր ու առողջարար օդին ու ջուրին, Հայաստանի Ժողովուրդը քաջառողջ է եւ կորովի: Ճահիճներու չորացումով՝ մալարիան անհետացած է: Բժիշկ ու դեղ, ինչպէս նաեւ հիւանդանոց ձրի են Հայաստանի, ինչպէս նաեւ ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ:

Մեծ դարկ կուտան մարզանքներու, եւ երիտասարդական կազմակերպութիւններու: Հայաստանի մէջ կան 165,000 երկսեռ սկսողներ (պիսներ) կամ Արիներ եւ Արեւուշներ: Ամէն դըպրոց, նոյն իսկ գործարաններ եւ հաւաքական ազարակները ունին իրենց մարզական խումբերը եւ սկումբները:

Հայաստանի մէջ մասնաւոր խնամքի առարկայ են մայրերն ու մանուկները, որուն համար բնակչութեան ամման տոկոսը չատ բարձր է: Արդէն Հայ Ժողովուրդը ամենէն բազմածին ու

արագ աճող աղբերէն մին է: Արդիական հիւանդանոցներ եւ մայրանոցներ՝ նուազաւոյն չափի իջեցուցած են մանուկներու մահուան թիւը: Հաստատուած են Մանկամսուրներ՝ գործարաններու քով, ուր մայրեր կ'աշխատին, որպէս զի մասնաւոր հիւանդանոցներէն հոգ տանին մանուկներուն՝ կաթ եւ հանգիստ ջամբելով անոնց, մինչ անոնց մայրերը կը գործեն ցերեկը:

Հայաստան ունի Բժշկական Ինստիտուտը՝ 1500 ուսանողներով: Մինչեւ այսօր տուած է 1752 շրջանաւարտ բժիշկներ, իսկ տեխնիկներուն մէջ՝ 4000 կատրեր: 1944-ին Հայաստանի մէջ կային 564 բժշկուհիներ:

Հայաստան ունի հոգեբուժական հիւանդանոց մը 225 մահահալով:

Ըստ Խ. Միութեան Սահմանադրութեան՝ աշխատանքը ընկերային կեանքի հիմքը կը կազմէ, պարտադիր է բոլոր առողջ քաղաքացիներուն, եւ ամէն մարդ իր աշխատանքին ու արտադրածին համաձայն կը վարձատրուի: Աշխատաւորները երեք դասակարգի կը բաժնուին. — Բանուոր, Պաշտօնեայ կամ Պետութեան Ծառայող եւ Գիւղացի կամ կոլխոյ: Մտաւորականները երկրորդ խումբին կը պատկանին ու կը վայելեն ամէն յարգանք եւ առանձնաշնորհումներ: Աշխատող ամէն անհատ ապահովագրուած է Պետութեան հաշտոյն՝ հիւանդութեան, արկածի եւ ծերութեան դէմ: Բնականոն ժամանակներու մէջ, ամէն աշխատաւոր իրաւունք ունի տարեկան մէկ ամիս վճարուած արձակուրդի:

Ուսումը եւ բարձրագոյն կրթութիւնը ձրի են ամենուն համար: Պետութիւնը յառաջագէժ ու տաղանդաւոր աշակերտները ձրի համալսարան եւ մասնագիտական վարժարաններ կ'ուղարկէ:

Այլ եւ կին հաւասար իրաւունք կը վայելին օրէնքին առջեւ, եւ ամէն ասպարէզ բաց է կիներուն առջեւը, մինչեւ պետական բարձր պաշտօններ:

Դատարաններն ու փաստաբանները որոնք պետական են, չատսակաւ են ու քիչ գործ ունին: Իսկ բանտերը կը կոչուին «Ուղղիչ Տուններ», ուր դատապարտեալները կը դաստիարակուին եւ կ'ուսանին արհեստներ եւ արուեստներ, ինչպէս է Ամերիկայի մէջ, այնպէս որ դատապարտութեան շրջանը լմնալէ յետոյ, բանտարկեալները թէ՛ կը կրթուին եւ թէ՛ արհեստի մը կամ մասնագիտութեան մը կը տիրանան, ու կրնան լաւ քաղաքացիներ դառնալ:

Հայաստան եւ Պատերազմը. — Հայ ժողովուրդի կեանքը միշտ Պայքարի շարք մը եղած է իր աղատութեան համար: Իբրեւ ազա-

տասնէր աղջ մը, ծառացած է բռնութեան ու անիրաւութեան դէմ ու իր արիւննովը պաշտպանած է իր երկրին անկախութիւնը: Հաղիւ վերաշինուած Ա. Մեծ Պատերազմի աւերակներէն, Հայաստան տրամադրեց իր ամբողջ երիտասարդութիւնն եւ նիւթական ու բարոյական բոլոր միջոցները Կարմիր Բանակին, պաշտպանելու համար Խ. Միութիւնը, եւ ուրախ ենք որ յաղթական դուրս եկաւ դաշնակից աղգերուն հետ:

Խ. Միութեան 16 հանրապետութիւններուն մէջ՝ Հայաստան կը զբաւէ պատուաւոր դերք մը, ո՛չ միայն իր մշակոյթով ու գեղարուեստով, իրբեւ ամենէն հին մշակոյթ ունեցող աղգերէն մին, որուն համար հպարտ են Հայաստանի վարիչները, այլ նաեւ, իրբեւ քաջ կուռուղներ պատերազմի ճակատին վրայ: Հայը եղած է մարտական աղջ մը, իր պատմութեան ընթացքին, միշտ ստիպուած ըլլալով՝ դէնք ի ձեռին պաշտպանել իր Հայրենիքը, որ չըջապատուած էր բարբարոս եւ Իսլամ ժողովուրդներով: Ինչպէս որ Խ. Միութեան վարիչներուն մէջ ծանօթ է Անաստաս Միկոյեանի անունը, իրբեւ Ստալինի մտերիմ ու զործակից, անգամ Գերագոյն Խորհուրդին եւ Արտաքին Առեւտուրի Գործաւար եւ Հայրենիքի Պաշտպանութեան Գերագոյն Խորհուրդի հինգ անդամներէն մին. նոյնպէս ծանօթ է Զօրավար Յովհ. Բաղրամեանի անունը, իրբեւ ճակատի 4 մեծ զօրավարներէն մին:

Խ. Միութեան մեծ պաշտօնեաներուն մէջ են. — Յովհ. Թեւոսեան, Կոմիտար Ծանր Արդիւնաբերութեան. Ա. Յարութիւնեան, Հաղորդակցութեան փոխ-զործաւարը, իսկ Կարմիր Բանակին մէջ հռչակուած են շատ մը զօրավարներ, ինչպէս անցեալում ցարական իշխանութեան ատեն՝ Զօրավար Մատաթեանց, Լազարեան, Տէր-Ղուկասով եւ Լօրիս Մելիքով: Նախորդ պատերազմին, Զօր. Նաղարբէկեան, Սիկիլեան, Փիլոմեան, Ղորղանեան եւ աղգային հերոս Անդրանիկ:

Իսկ ներկայ համաշխարհային պատերազմին՝ 50-է աւելի զօրավարներ տուած է Հայ ժողովուրդը, որոնց մէջ հռչակուած են Զօր. Բաղրամեանէն վերջ, Նաւատորմիղի Ատմիրալ (Ծովակալ) Յ. Իսկով, Մարտիրոսեան, Կարապետեան, Աղաջանեան, Սաֆարեան, Ա. Ղազարեան, Տէր-Գրիգորեան: Սովետական Միութեան կրկնակի հերոս՝ օդաչու Նելսոն Ստեփանեան, Ղուկաս Մատոյեան, Լեւոն Գարրիէլեան եւ ուրիշներ:

Հայ զինուորներէն եւ հրամանատարներէն աւելի քան 30,000 մարտիկներ պարգեւատրուած են շքանշաններով, եւ մետալներով, իսկ 70-ը՝ Սովետ Միութեան Հերոսի բարձր կոչման արժա-

նացած են : Եւ մինչ Հայ քաջարի զինուորները պատերազմի ճակատին վրայ իրենց կեանքի գինովը կը մարտնչէին Նացի հրոսակներուն դէմ, ճակատին ետեւը, Հայ կիներն ու աղջիկները գործարաններու, հանքերու եւ դաշտերու մէջ գիշեր ցորեկ կ'աշխատէին անոնց գէնք, ռազմամթերք, ուտելիք եւ հագուստ հասցնելու համար, իրենք զիրենք զրկելով շատ մը անհրաժեշտ պէտքերէ, որպէս զի թշնամին պարտութեան մատնեն ու պաշտպանեն իրենց ազատ Հայրենիքը :

Եւ այդ զոհողութիւններն ու զրկանքները յաղթութիւն պարգեւեցին իրենց ու ամբողջ աշխարհին :

Հայաստանի պատմական վայրերու մեր երկրորդ այցելութիւնը տուինք Գառնիի եւ Գեղարդի Վանքին: Յուլիս 8-ին, Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 4-ին մեծ պըսով մը ճամբայ ելանք Երեւանէն: Խումբին մէջ էին — Կիլիկիոյ Գարեգին Կաթողիկոսը, Գարեգին Արք. Սաչաւորեան, Տիրան եւ Սիրոն Եպիսկոպոսներ, Դերենիկ Վրդ., Էջմիածնի Միաբաններէն երկու Վարդապետներ, զպիւրներ եւ ուխտաւորներ:

Գառնի 35 քիլոմէթր հեռու է Երեւանէն, ճամբան՝ քարուտ խճուղի է եւ լեռնային, օժապտոյտ ու զիկ-զակ: Վեց քիլոմէթր ճամբորդելէ վերջ՝ կեցանք Աւան Գիւղին առջեւ, ուր կը գտնուի Ծիրանաւոր կոչուած, Յովհաննէս Կարնեցի Հակաթոռ Կաթողիկոսին կողմէ կառուցուած եկեղեցին, Ս. Հովսիփի մօտ ու հայկական կառուցուածքով սիրուն եկեղեցի մըն է, այժմ աւերակ: Ծինուած է Զ. դարուն վերջերը (596-ին):

Ճամբան շարունակելով՝ անցանք Ողջաբերդ Գիւղէն, զոր ժողովուրդը աղաւաղելով Ոչխարաբերդ կը կոչէ:

Երեկոյեան ժամը 7-ին կը հասնինք Գառնի աւանը: Աւելի քան 750 տունէ բաղկացած՝ փոշոտ ու աղքատ աւան մըն է, թէեւ բնական դեղեցիկութիւններով ու պատմական հնութիւններով հարուստ: Հոն են «Տրդատ Թաղաւորի Տախտ» կոչուած Մեհանի աւերակները, հսկայ քարեր, սիւներ եւ խոյակներ: Քրիստոսէ առաջ կառուցուած սիրուն բարձունքի մը վրայ, որ կը նայի անդընդախոր ձորին, ուրկէ որոտալով կը հոսի Աղատ Գետը:

Մեր ուղեցոյցն է Գարեգին Կաթողիկոս Կիլիկիոյ, որ ուսումնասիրած է Գառնիի եւ Գեղարդի պատմական հնութիւնները, եւ հրատարակած՝ իր Պոռթեանք եւ Խաղալիեանք հատորներով: Հռոմէական ոճով, քանդակներով եւ արձանադրութիւններով ճոխ այս աւերակները բացատրելէ վերջ՝ Գարեգին Վեհափառ կը փնտռէ Մաշտոց Կաթողիկոսի գերեզմանաքարը, չի

կրնար գտնել, վերցուած է, կ'ըսէ, բայց տեղւոյն վրայ «հոգեոց» մը կ'արտասանէ:

Գիւղին ամբողջ տղաքը մեր ետեւէն թափօր կազմեր են, ու կը հետեւին մեզի, հետաքրքրական դէպք մըն է իրենց համար. այսքան եկեղեցականներ միասին ո՞ր տեսեր են: Մեծ մասը կը խաչակիցն երբ Վահագմառը Հայր Մերը կ'արտասանէ:

Գիւղին ծայրը, պաղորակ առուակին քով շինուած երկյարկանի տան մը մէջ կը հիւրասիրուինք. մաքուր յարկ մըն է, սաւկայն, մօեղները կը նշդեն մեզ, կը վայելենք գիւղացիներուն սիրալիւր հիւրընկալութիւնը, ճաշակելով թարմ ու համեղ լաւաշ հացը, պանիրն ու կաթը, թութն ու կեռասը:

Կերակի առտու կանուխ, Վարդավառին, Գեղարդայ Վանքը կը մեկնինք, Ս. Պատարագ մատուցանելու համար:

Հաւուց Թառի Ամենափրկիչ Վանքը արծիւի պէս թառած է լերան մը կատարին: Գառնին Գեղարդ 7 քիլօմէթր է, մենէ առաջ հարիւրաւոր ուխտաւորներ, շատեր քաշելով՝ եկեր լեցուեր են Վանքին շրջափակը: Տօնական օրերու խանդավառութիւն կը տիրէ ժողովուրդին մէջ: Ուրախ են ամէնքն ալ:

Վանքը լերան կուշտին սառնորակ ջուրին վրայ շինուած է: Ժայռերու մէջ փորուած եկեղեցիներ ու քարայրէ ճգնարաններ ունի: Պոռնանց Իշխանական Սեփականութիւն է եղիւր: Մխիթար Այրի Վանքի Վարդապետը կառուցեր է զայն, ԺԳ. Դարուն մէջ. սիրուն եւ հիանալի բնական գեղեցկութիւններով շրջապատուած տեսարան մ'ունի: Հսկայ լեռներու կողին: Զորի մէջէն որոտալով կը սուրայ Ազատ Գետը:

Գեղարդայ Վանքը նշանաւոր է Ժայռի մէջ փորուած իր միակտուր հինգ եկեղեցիներով. մին բաւական մեծ ու հոյակապ դամբէթով. ոմանք շատ սիրուն քանդակներով ու խաչերով:

Մխիթար Այրի Վանքի քարայրը կամ ճգնարանը բարձր լերան կատարին քով, հսկայ անդունդին վրայ կախուած Ժայռի մը մէջ փորուած է:

Ս. Պատարագին հարիւրաւորներ հաղորդութիւն կը ստանան, շատեր մատաղ կը մատուցանեն, ժողովուրդը ծարաւի է հոգեւոր սնունդի: Նոյն բարեպաշտ Հայ ժողովուրդն է, հաւատարիմ իր հայրերու հաւատքին: Պատարագէն վերջ կը սկսի Ժողովրդական ուրախութիւնը, գեղջկական երգեր ու պարեր. փող եւ թմբուկ, լարախաղացութիւն եւ շուրջպար. հին օրերու տօնական ցնծութիւնն է որ կը ծաւալի Վանքին մէջն ու շուրջը: Պարտէզներու ծառերուն տակ ցրուած՝ ժողովուրդը կը զուարճանայ ամբողջ օրը:

Պատարագէն վերջ Վեհափառը մեղի կը բացատրէ հնութիւնները ու սեպ ժայռերէն կ'առաջնորդէ դէպի Մխիթար Այրի Վանեցիի ճգնարանը. վտանգաւոր վերելք մըն է, եթէ սխալ քայլ մ'առնես ու սահիս՝ մինչեւ անդունդը կը գլորորիս ու Տէր ընդ քեզ...:

Վերջապէս լերան կատարն ենք, ճգնարանին մէջ, կը կարդանք արձանագրութիւնը, կ'աղօթենք ու կը լուսանկարուինք: Մեծ դժուարութեամբ վար կ'իջնենք քրտնաթոր ու պարտասուն, փոշոտած ոտքերնիս կը լուանք պաղ դետակին մէջ, զովանալով զուլալ ջուրով:

Ի՞նչ մեծ բարեպաշտութիւն էր մեր նախնեաց, եւ ի՞նչ զոհողութիւն, տարիներու տքնաջան ու յամառ աշխատանքով այս ժայռերէն գեղակերտ եկեղեցիներ շինեց են, ճգներ են այս քարայրներուն մէջ ու Հայ մշակոյթը ծաղկեցուցեց են, ձեռագիրներ գրելով ու գեղեցիկ պատկերներ նկարելով:

Վերադարձի ճամբան դառ ի վեր է եւ խորտ ու բորտ, ինքնաշարժը քանիցս կ'աւրուի, քանի մ'անգամ կը ստիպուինք վար իջնել: Գառնի հառնելով՝ Վեհափառը կ'ուղէ մեզ տանիլ ջուրի աղբիւրին ահլը, մէկ ու կէս քիլոմէթր (մէկ մղոն) քալելով փոշոտ ճամբայէն: Կը հետեւինք իրեն ու կը խմենք պաղ ու ախորժելի ջուրը: Ժամը 7·30 է, երբ Գառնիէն դուրս կ'ելլենք, սակայն, հազիւ քանի մը քիլոմէթր կտրած՝ մեքենան կը կենայ բլրակի մը դառ ի վերին վրայ: Չորս ժամ պէտք կ'ըլլայ, մինչեւ որ մեքենավարը կը յաջողի նորոգել զայն: Ճամբայ կ'ելլենք ժամը 11·30-ին, գիշերուան զով օդը կը թարմացնէ մեզ: Ժամը մէկին Երեւան կը հասնինք փոշեթաթախ եւ ուժասպառ, անօթի եւ ծարաւի, սակայն դեռ ու երակզոտ անմոռանալի յիշատակներով՝ մեր մըտքին մէջ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

Սովետական Հայաստանի առաջին բարձրագույն ուսումնական հաստատությունն է Երևանի Պետական Համալսարանը:

Սովետական իշխանություն հաստատումէն անմիջապէս վերջ, 1920 Դեկտ. 17-ին, հիմնուած է Երևանի Ժողովրդական Համալսարանը՝ կազմուած երկու ֆակուլտետներէ — Բնագիտական եւ Հասարակագիտական: Պաշտօնական բացումը տեղի ունեցեր է 1921 Յունուար 25-ին: Առաջին ուսկողմ (նախագահ) նշանակուած է Յ. Ա. Մանանդեան: Համալսարանի մէջ պաշտօնի կը հըրաւիրուի Հայաստանի գիտական ամբողջ դասը: Առաջին տարին, ուսնողութեան թիւը կը հասնի 846-ի: Որովհետեւ համալսարանը իր դռներըրը լայն բացաւ ամենուէն առջեւ, որոնք կ'ուզէին բարձրագոյն կրթութիւն ստանալ, առանց խիստ քննութեան, եւ դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենային նաեւ իրիկունները՝ հնարաւորութիւն տալու անոնց՝ որոնք ցերեկը կ'աշխատէին:

1921-22-ի ուսումնական տարին համալսարանը սկսաւ հինգ բաժանմունքներով, որոնք էին — Տեխնիքական (Թէքնիքը), Բնագիտական, Արեւելագիտական, Մանկավարժական, եւ Սովետական Երեսօրագրութեան: Ծուտով Բնագիտականը վերածուեցաւ Գիւղատնտեսականի, Արեւելագիտականը՝ Պատմագիտականի, իսկ 1922-ին, բացուեցաւ Բժշկական բաժանմունքը:

1921-22-ին, կը կազմակերպուի համալսարանի գրադարանը, եւ կը հիմնուին առաջին լապտրաթորինքըրը. — Բնագիտական, Քիմիական, ինչպէս նաեւ Բնապատմական Թանգարանը:

1923 Հոկտ.ին, Հայկական ՍՍՌ Ժողովրդական Կոմիսարներու Պրոհուրըրը կ'որոշէ Երևանի Ժողովրդական համալսարանը դարձնել Պետական Համալսարան, եւ զայն կը հաւաստրեցնէ Սովետ. Ծրութեան նման բոլոր բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններուն, երկրին մէջ բարձրորակ մասնագէտներ պատ-

ըստեղծել համար : Եւ միայն միջնակարգ կրթութիւն ունեցողները կ'ընդունուին :

Ուսանողութեան թիւն էր, 1923-24-ին՝ 938. 1924-25-ին՝ 938. 1925-26-ին՝ 1161. 1926-27-ին՝ 1187. 1927-28-ին՝ 1227. 1928-29-ին՝ 1318. Եւ 1929-30-ին՝ 1316 :

1925-ին համալսարանը սկսաւ տալ իր առաջին հունձքը : Դասախօս փրօֆէսորներու թիւը երթալով կ'աճէր. 1925-26-ին հասաւ 104-ի. իսկ 1929-30-ին՝ 138-ի :

1929-30-ի տարեւրջանին մէջ կը գործէին 65 Ամպլիոններ, 1925-ին Լուսժողովոմատ (Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիտարիատ) առաջին անդամ փրօֆէսորի կոչում տուաւ համալսարանի տասը դասախօսներու. 1929-30-ին անոնց թիւը բարձրացաւ 20-ի, ոչ միայն դուրսէն կուգային դասախօս փրօֆէսորները՝ այլ նաեւ նոր ոյժեր կը հասնէին համալսարանէն :

Աստիճանաբար կ'աճէին լապտարատրիններն ու գիտական հիմնարկութիւնները : Կը զարգանար գիտական հետազօտական գործունէութիւնը : Ու համալսարանը կը դառնար Հայաստանի հանրապետութեան գիտական կեդրոնը :

Կ'ընդլայնուէր նաեւ հրատարակչական գործը համալսարանի մէջ : Բացի դասախօսութիւններու եւ դասադիրքերու տպագրութենէն, համալսարանը սկսաւ գիտական աշխատութիւններու տրպագրման : 1925-ին լոյս տեսաւ համալսարանի «Գիտական Տեղեկագրերի» առաջին հատորը :

Համալսարանի աճումը կ'արտացոլար նաեւ անոր պիւտճէին մէջ : Եթէ 1922-23-ին մօտաւորապէս 50,000 Ռուպլի էր, 1929-1930-ին 7970,000 Ռուպլի էր : Իսկ 1933-ին՝ 2,669,000, եւ 1940-ին հասաւ 8,360,000 Ռուպլի :

1930-ին, Սովետական Միութեան միւս համալսարաններու օրինակով՝ Երեւանի Պետ. համալսարանն ալ վերակազմուեցաւ չարք մը ինքնուրոյն հաստատութիւններով. — Բժշկական, Գիւղատնտեսական, Փոլիտեխնիքական (Բազմարուեստից) եւ Տընտեսագիտական : Իսկ բուն համալսարանը վերածուեցաւ մանկավարժական ինստիտուտի. հետեւեալ վեց ֆակուլտետներով (faculties). — 1. Պատմական եւ Տնտեսագիտական. 2. Գրական-Լեզուաբանական. 3. Քիմիական. 4. Երկրագործական. 5. Ֆիզիկո-Մաթեմատիկական եւ 6. Մանկավարժական :

1934-ին Մանկավարժական ֆակուլտետը բաժնուեցաւ ու վերածուեցաւ ինքնուրոյն Մանկավարժական Ինստիտուտի :

Այսպէս, համալսարանը ձեւակերպուեցաւ ու վերակազմուեցաւ հետեւեալ ութ ֆակուլտետներով. —

1. Ֆիլոլոգիական (Բանասիրական), որ ունի 4 բաժանմունք.

Ա. Հայոց լեզուի եւ գրականութեան,

Բ. Արեւմտա-Եւրոպական լեզուներու եւ գրականութեան,

Գ. Արեւելեան լեզուներու եւ գրականութեան,

Դ. Ռուսաց լեզուի եւ գրականութեան:

Այս ֆակուլտետին կից են հետեւեալ ամբիոնները. — Հայոց լեզուի եւ գրականութեան, Ռուսաց լեզուի եւ գրականութեան, Արեւմտեան-Եւրոպական լեզուներու եւ ընդհանուր լեզուաբանութեան: Կ'ուսանին 355 աշակերտներ:

2. ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԸ. — Բաժանմունք չունի, սակայն, ուսանողները մասնագիտութիւն կը ստանան Հայ ժողովուրդի պատմութեան, ՍՍՌ Միութեան պատմութեան եւ Արեւմուտքի պատմութեան մէջ:

Կը մտադրուի կազմակերպել հնագիտական (արկիօլօգիայի) բաժանմունքը. կը դործեն հետեւեալ ամբիոնները. — Մարքսիզմ-Լենինիզմի, Փիլիսոփայութեան, Հայ ժողովուրդի պատմութեան, ՍՍՌ Միութեան պատմութեան, հին պատմութեան, նոր ժամանակի պատմութեան, եւ հնագիտութեան: Ունի 174 ուսանող:

3. ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԸ — ունի 4 բաժանմունք.

Ա. Պլանային (արդիւնաբերութեան եւ գիւղատնտեսութեան)

Բ. Սովետական Առևտրի Էկոնոմիկայի եւ Պլանաւորման (խնայողական)

Գ. Ֆինանսների (Տնտեսագիտութեան)

Դ. Ժողովրդա-Տնտեսական Հաշուառման:

Ֆակուլտետին կից կան ամբիոններ ու ապրանքագիտութեան լաբորատորիան: Ուսանողներուն թիւն է 170:

4. ԻՐԱՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԸ ունի Պետութեան եւ Իրաւունքի տեսութեան ու պատմութեան, քրէական իրաւունքի, քաղաքացիական իրաւունքի ամբիոններ: Ուսանողներուն թիւն է 87:

5. ՖԻԶԻԿՈՎՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԸ ունի երեք բաժանմունք. —

Ա. Ֆիզիկայի (Ֆիզիքս — բնագիտութիւն)

Բ. Մաթեմատիկայի (ուսողութիւն)

Գ. Աստղաբաշխութեան:

Այս ֆակուլտետին կից կը դործեն բարձրագոյն երկրաչափութեան, փորձառական մարդկակազմութեան, եւ ուրիշ ամբիոն-

ներ: Ունի Ելեքորո-Ռէտիոյի ակուստիկ լապորաթորիայ՝ իր արհեստանոցով եւ ընդհանուր մարդակազմութեան լապորաթորիայով: Կուսանին 157 աշակերտներ:

6. ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՆ ունի երկու մասնագիտութիւն. Օրգանական (գործարանական) եւ անօրգանական քիմիայի, իրենց ամբիոններով ու տարրալուծարաններովը: Ունի 191 ուսանող:

7. ԳԻՈՒՈԳԻԱԿԱՆ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՆ ունի երկու բաժանմունք.—

Ա. Գիոլոգիայի (Երկրաբանութեան)

Բ. Աշխարհագրութեան:

Այս ֆակուլտետին կից կը գործեն Ֆիզիքական եւ տնտեսական աշխարհադրութեան ամբիոնները: Եւ ունի հոլագիտութեան լապորաթորիայ, եւ հանքաբանութեան բաժին եւ քարտէզագրութեան արհեստանոց: Կը հետեւին 172 ուսանողներ:

8. ԲԻՈԼՈԳԻԱԿԱՆ (Կենսաբանութեան) ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՆ ունի երկու բաժանմունք.—

Ա. Բուսաբանութեան

Ա. Կենդանաբանութեան:

Ունի բոյսերու եւ կենդանիներու լապորատորիաներ: Կուսանին՝ 150 աշակերտներ:

Համալսարանի վերակազմութեան յետոյ աշակերտութեան թիւը կրկնապատկուած է, 1933-34-ին՝ 712 էր. իսկ 1939-40-ին՝ 1718 ուսանող: Աճած է նաեւ փրօֆէսորներու թիւը՝ 1933-34-ին՝ 137 էր, իսկ 1940-ին՝ 220:

Վերջին տարիները 34 Դոցենտ (Դասախօսի Թեկնածու) եւ դասախօս պաշտպանած են դիտութեան թեկնածուի թէզեր: Իսկ չորսը տօքթօրի դիտական աստիճաններ ձեռք բերելու համար: Համալսարանը պատրաստած է Ասպրանտներ (փրօֆէսորի թեկնածու):

Քսան տարուան ընթացքին, Պետական Համալսարանը հրատարակած է բազմաթիւ պատմական եւ դիտական հետազոտական գործեր. մեծ մասը իր պաշտօնական հրատարակութեան «Գիտական Աշխատութիւններ»ի 16 հատորներուն մէջ եւ առանձին դերքերով:

Նոյնպէս հրատարակած է դիտական հետազոտութիւններու ժողովածոյ, «Մասունցի Դաւիթ» էպօսի հաղարամեակին եւ «Օտարներկրեայ Աղբիւրները Հայերի Մասին» գործի քանի մը պարակները լոյս տեսած են արդէն:

Վերջին տարիները ընդարձակուած են համալսարանի շէնքերը եւ նոր մասեր կառուցուած, մեծ դահլիճը 700 հոգի կ'առնէ : Շինուած են նաեւ փրօֆէսորներու եւ դասախօսներու բնակարաններ եւ ուսանողներու հանրակացարանը :

Համալսարանի դասախօսները եղած են — Գիտնական Յ. Ա. Մանանդեան, որ Սովետական Միութեան մեծանուն գիտնականներէն մին է, եւ անդամ ընտրուած է ՍՍՌ Միութեան Գիտութիւնների Ակադեմիային, 1939-ին : Եւ ունի բազմաթիւ Գիտական ու Պատմական երկեր :

Քանի մը տարի համալսարանի մէջ աշխատած է նաեւ հանգուցեալ Լէօն (Ա. Բարախանեան) որ հեղինակն է չորս հատորնոց «Հայոց Պատմութեան», եւ ուրիշ պատմական գործերու :

Հայ մեծագոյն բանասէրներէն մին է Մ. Արեղեանը, որու գիտական գործունէութիւնը կ'սկսի անցեալ դարու ինսուական թուականներէն. Արեղեան, եղած է համալսարանի փրօֆէսոր, անոր հիմնադրութեան օրէն մինչեւ 1930 : Ան մասնագէտ է Հայ լեզուի, Փոքրօրի եւ Հայկական հին գրականութեան : Ուսումնասիրած է Հայ Ժողովրդական վէպը՝ «Սասունցի Դաւիթ»ը : Համալսարանը հրատարակած է անոր հին Հայ գրականութեան դասագիրքերը եւ գրարարի քերականութիւնը :

Փրօֆ. Հ. Աճառեան, աւելի քան 30 տարի նուիրած է իր «Հայերէն Արժատական Բառարան» Մագիստրական Գործին :

Փրօֆ. Ա. Տէրտէրեանը 20 տարի աշխատեր է համալսարանի մէջ. մշակելով Հայկական նոր գրականութեան հարցերը : Անոր դրչէն ելած են 55 աշխատութիւններ, որոնք նուիրուած են ԺԹ. դարու գրեթէ բոլոր ականաւոր Հայ գրողներուն : Ան հրատարակած է ԺԹ. դարու Հայ Գրականութեան զբնթացքը : Հայաստանի բոլոր երիտասարդ գրողէաները կը համարուին անոր աշակերտները :

Համալսարանը վերջին տարիները հրատարակած է Փրօֆ. Ղափանցեանի «Ուրարտուի Պատմութիւնը», «Խեթական Աստուածները Հայերի Մօտ», «Հին Հայաստանի Տեղանունների Պատմա-լեզուաբանական Նշանակութիւնը» հատորները եւ «Ընդհանուր Լեզուաբանութեան» դասագիրքը :

Փրօֆ. Լիսիցեանը ունի 50 տարուան մանկավարժական աշխատանք. հեղինակն է Աշխարհագրական եւ Ազգաբանական աշխատութիւններու : Վերջերս լոյս տեսած է անոր «Հայկ. ՍՍՌ-ի Ֆիզիքական Աշխարհագրութիւն»ը :

Փրօֆ. Սանթրոսեանը մանկավարժական ամբիոնի վարիչն է. ոչ նուազ աշխատանք է կատարած նաեւ բուսաբանութեան,

կենդանարանութեան, Ֆիզիքսի, մաթեմատիքայի եւ քիմիաբանութեան ճիւղերուն մէջ:

Գտն տարի շարունակ աշխատած է համալսարանի մէջ աշխատող Բուսորան Փրոֆ. Բեդէլեանը, վախճանած՝ 1940-ին: Մահունէն քիչ առաջ ան պատրաստած է ութ լեզուով «Միջազգային Բուսարանական Բառարան»ը:

Փրոֆ. Թումանեան, Գիւղատնտեսական Ինստիտուտի մէջ, հրատարակած է «Հայաստանի Վայրի Յորեններու» նուիրուած աշխատութիւն մը:

Փրոֆ. Տէր Պօղոսեան, 20 տարի ղեկավարած է կենդանաբանական ամբիոնը: Հրատարակած է Հայերէն լեզուով կենդանաբանութեան դասագիրք:

Փրոֆ. Անժուրը ելիքարօքէտիոյի ակուստիկ լապորաթորիի հիմնադիրն ու կադմակերպիչն է, եւ հեղինակն է կարգ մը գիտական գործերու այդ մասին:

Պէտք է յիշել նաեւ անունները հետեւեալ Փրոֆէսորներուն. — Մանկավարժ Ալ. Յակոբեան, Տէր Մկրտանը, հեղինակ առաձգականութեան մասին գործերու: Արծրունի, Արշ. Յակոբեան, Լ. Յովհաննէսեան, Քեհէկի, Մելիք, Աղամեան, Արիշեան, եւ ուրիշներ:

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ԳՈՐԾԻՁԻ կոչում ստացած են հետեւեալները. — Ակադեմիկոս Մանանդեան, Փրոֆէսորներ՝ Տէրտէրեան, Տէր Պօղոսեան, Տէր Մկրտչեան, Յակոբեան, Բունիաթեան, Յովհաննէսեան, Աղաջանեան, Լ. Յովհաննէսեան, Մելիք Աղամեան, Արիշեան, Արշակ Յակոբեան, Վելլեր, Թումանեան, Արմֆանի Գիտական աշխատողներ՝ Չթչեան եւ Գուլքանեան:

*

1940-ին Պետական Համալսարանում կ'ուսանէին 1461 աշակերտներ, որոնցմէ 237-ը չրջանաւարտ եղած են:

Համալսարանին մէջ կը գործէին 41 ամբիոններ, կը դասուանէին 19 փրոֆէսորներ. 53 դոցենտներ. 94 աւագ դասախօսներ եւ 54 օգնական դասախօսներ:

Իր գոյութեան քսան տարուան ընթացքին, համալսարանէն չրջանաւարտ եղած են 2540 մասնագէտներ. — 491 տնտեսագէտ, 181 բանասէր, 276 քիմիադէտ, 228 կենսաբան, 219 իրաւաբան, 203 պատմաբան, 198 ֆիզիկոս եւ մաթեմատիկոս, 72 աշխարհագրագէտ, եւ 71 երկրաբան:

Իսկ առաջին տասը տարուան մէջ, նախ քան բժշկական, գիւղատնտեսական եւ տեխնիքական Փակուլտէտներու բաժանումը, տուած է 279 հոգադէտ, 137 բժիշկ, եւ 47 ճարտարապետ :

Համալսարանի շրջանաւարտները Հայաստանի մէջ կը գրաւեն շատ մը կարեւոր պաշտօններ եւ գրական ու գիտական ասպարէզին մէջ հռչակաւոր են, զոր օր. — Շքանշանակիր Բանաստեղծ Նայիրի Զարեան :

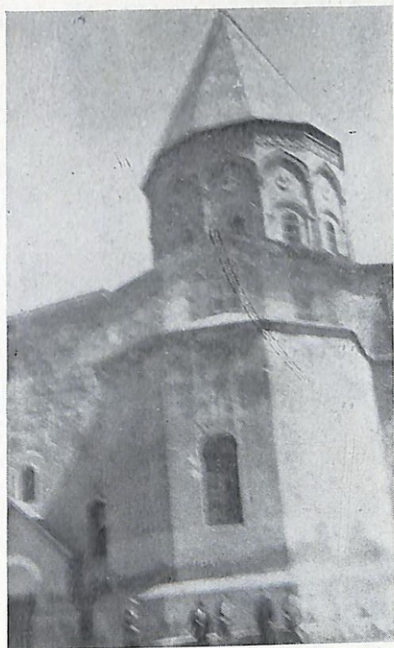
* *

Համալսարանի Գրադարանը ունի 150,000-ի մօտ հատորներ, եւ կանոնաւոր կերպով կը ճոխանայ նոր գրականութեամբ : Տարեկան կը ծախսուի 100,000 Ռուպլի : Ունի 4 ընթերցարաններ :

1937-էն սկսեալ Համալսարանը ունի իր սեփական հրատարակչականը եւ տպարանը. վերջին 3 տարուան ընթացքին լոյս ընծայած է բազմաթիւ դասագիրքեր եւ ուսումնասիրութիւններ :

* * *

Յուլիս 12-ին այցելեցի Համալսարանի գրադարանը՝ որուն համակընթիւ վարիչը, Ասատուր Հայկադեան աղնըութեամբ մեզի նուիրեց քանի մը կարեւոր գիրքեր, զորս այլուր չգտանք, եւ ըսաւ թէ՝ այժմ 200,000 հատորի բարձրացած է գիրքերու թիւը, եւ խնդրեց մեզմէ որ Ամերիկայի հրատարակութիւններէն աշխատինք զրկել գրադարանին. ինչպէս նաեւ Հայ Մամուլը, եւ մեզի ընձեռեց վերոյիշեալ տեղեկութիւնները, որոնց համար ի սրտէ շնորհակալ ենք իրեն :

Էջմիածին

Դպիր Գեորգ Գեորգեան Էջմիածնի
Առջեւ

Էջմիածնի Տղաքը Վանքի Բակին Մէջ

Պատգամաւորներէն՝ Զախէն Աջ — Սեդրակ Քարեան (Ֆրանսայէն), Փրօֆ. Արարատ Ղարիպեան, Սիոն Եպիսկոպոս, Փրօֆ. Աշոտ Աբրահամեան, Տէր. Իսթինեան (Լոնտոնէն) :

Ս. Հռիփսիմէի Զանգակատունը

Օշականի Եկեղեցին

Հայաստանի Աղջիկները

Պատգամաւորներ եւ Ուխտաւորներ Սե-
ւանայ Կղզւոյն վանքին Առջեւ

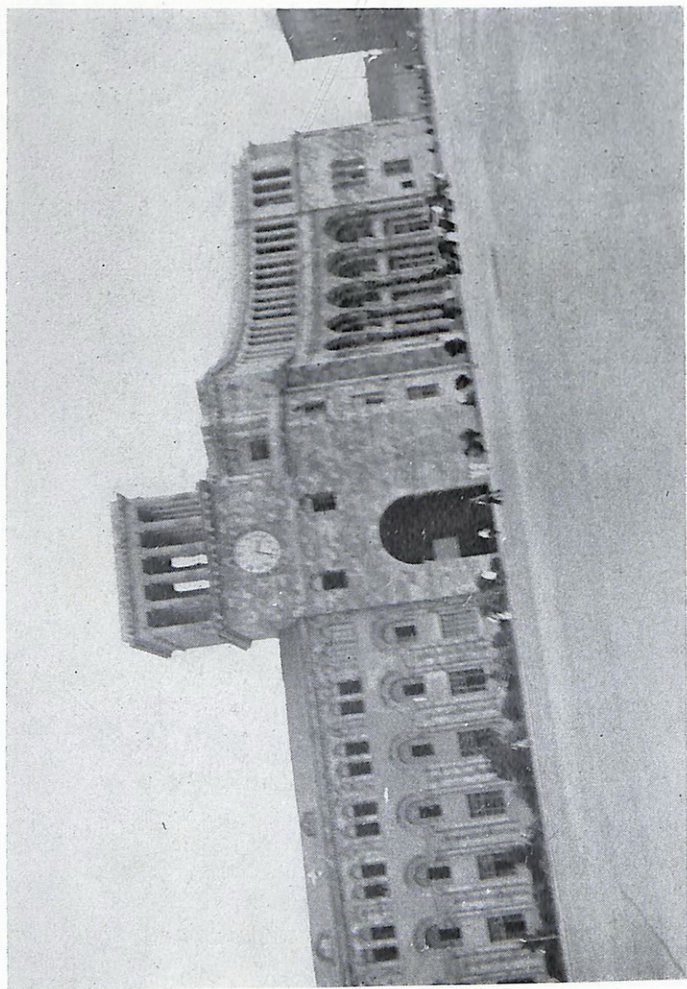
Մայր Մարտիրոսեան եւ երկու Դուստ-
րերը Էջմիածին

Իշխան Վահան Ամատունիի Յուշարձանը Օշականի Եկեղեցիին
Քովը

Պատգամաւորներէն եւ Ուխտաւորներէն խումբ Մը Միտիբար
Այրիվանցիի ձգնարանին Մէջ։ Մէջտեղը Կիլիկիոյ Վեհափառը
Ասան Ի Զեռին

Երեւանի Կառավարական Պալատը

Երեւանի «Կինո Մուսկվա» Սինեմայի Շէնքը

Հայաստանի Աղջիկներն ու Երիտասարդները Սնդուկեան Թատրոնի Աստիճաններուն վրայ

ՀԱՅ ԳՐԱԴԱՐԱՆՈՒ ՏՈՒՆԵՐ

Առջեւը՝ Զախէն Աջ .— Ազատ վշտունի, Հովհաննէ Պօղոսեան, Վարպետը, Ստեփան Զօրեան,
Արսակ

Ետեւը՝ Զախէն Աջ .— Գուրգէն Բոքեան, Սողոմոն Տարսնցի եւ Յամբիկ Սարգսեան

ՕՇԱԿԱՆ ԵՒ ԱՇՏԱՐԱԿ

Հայրենի պատմական վայրերու մեր Գ. այցելութիւնը տուինք Օշական եւ Աշտարակ ականներուն :

Յուլիս 16-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, օթօպիւսով ճամբայ ելանք Երեւանէն, նախ հանդիպեցանք Էջմիածին ուր մեզի միացաւ Երուսաղէմի Պատրիարքը, Ամենապատիւ Կիւրեղ Արք. Իսրայէլեան : Երեւանէն Էջմիածին երկարող 12 մղոն ճանապարհը գեղեցիկ է ու ծառուղիներով եւ այգիներով զարդարուած :

Անցանք Քասախ գետի վրայէն, որ խորունկ եւ ապառաժուտ ձորին մէջէն կը հոսի, եւ բարձրացանք Օշական գիւղը, մտանք եկեղեցին, կարճ ժամերգութիւն մը կատարեցինք, երգելով թարգմանչաց գեղեցիկ շարականը.—

«Որք զարդարեցին Տնորինաբար

Զիմաստս Անեղին.

Հաստատելով յերկրի զգիր կենդանի

Հովուել զհօտ նոր Իսրայէլի.

Երգով քաղցրութեան հնչմամբ

զԱստուած օրհնեսցաւք» :

Կ'իջնենք խորանին տակ Հայ Տառերու հեղինակին Դամբարանը, ու կը համբուրենք մեծ Սուրբին, Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի Շիրիմը՝ երկիւղածութեամբ եւ յուզումով : Միտքս կուգայ սիրեցեալ Ուսուցչիս՝ Երջանկայիշատակ Եղիշէ Պատրիարք Դուրեանի Օշական քերթուածը, նուիրուած Ս. Մեսրոպին, երբ Ան ալ ուխտի եկած էր սուրբին Շիրիմը.—

— Օշակա՛ն,

Քանիներ այսօր քեզ Ուխտի եկան,

Ու դեռ քանիներ պիտի գամ նորէն

Համբուրել այն Քարն որ անշըփօրէն

Կը ծածկէ Տիրի փառքն յափշտակող

Հայ Գիրի հըսկան՝ իբրեւ լուռ կոթող :

— Օշակահ,՝

Օր մ'ալ ես եկայ իբրեւ ուխտական...
Ու այն Բաբին մօտ՝ որուն ներքեւ Նա
Կը հսկէ արքունի քան քէ կը բնանայ՝
Ըսի՝ հողին տակ Գիրը՝ երկաթէ
Շունչով մը կ'ապրի... իսկ Բարը... միթէ
Ձէ՞ երազին վէմն, ուր դեռ կը յածին
Իր միտքն աղամանդ, մատներն Ոսկեծին:

— Օշակահ,՝

Ո՛վ Սուրբ Մեսրոպի հանգիստ սիրական,
Եթէ օր մ'երբեք նոր հովիւ նոր հօտ
Պաշտամունքի նոր ծէսով գան քեզ մօտ,
Ու իրենց համար նոր Աստուած մ'ուզեն,
Արքընցո՛ւր Հըսկան Գիրի երազէն...:

*Ու կ'աւելցնեմ խնդրանքս «Ազուր Այր ու Բենէդ դաս մը
առը ինծի»:*

Օշականի եկեղեցին սրբատաշ քարով շինուած է, ուղղան-
կիւն-քառանկիւն, պարզ եւ սիրուն եկեղեցի մըն է, առանց դժ-
բէթի, նորոգուած 1879-ին: Զանգակատունը շինուած է խորա-
նին վրայ, ետեւի կողմը, ինչ որ նորոգութիւն մըն է. եկեղեցիին
քովն է Վանքը, այժմ դպրոցի վերածուած: Բակին մէջ կանդ-
նած է Վահան Ամատունի Իշխանի Գերեզման-Յուշարձանը, մեծ
Իշխանին անուան արձանադրութեամբ, առանց թուականի, վերջի
դարերու գործ: Ամատունեաց քաջ իշխանը՝ որ աշակերտն էր
Մաշտոցի, իր ուսուցչին մարմինը տարաւ ու պատուով հողին
յանձնեց իր կալուածին մէջ, եւ իր մահուանէն վերջ ինքն ալ
թաղուեցաւ Անոր քովը:

Օշականի Ծերունի քահանան ու սարկաւազը մեզ կ'առաջնոր-
դեն դէպի Վանքի նախկին այգին, այժմ Գիւղի կոլլոնդին հսկողու-
թեան տակ: Ժողովուրդի բաղմութիւնը կը հետեւի մեզի, մա-
նուկներ եւ տղաներ մեծ հետաքրքրութեամբ կը նային մեզի, եր-
կար ատեն է որ եկեղեցական սքեմով այսքան այցելուներ չեն
տեսած:

Կ'առաջնորդուինք Այգին, լաւ խնամուած, ուր Հայաստանի
համեղ ծիրանը կը ճաշակենք, հսկայ չինարի ծառին տակ նստած
գորգերու վրայ: Այս ծառին տակն է որ Հայոց Հայրիկը ծալա-
պատիկ նստած՝ լուսանկարուած է, որուն պատկերէն արտա-
տպութիւն մ'ունիմ:

Խրիմեան ամառը օգտաւորութեան կուգայ եղբր Օշական եւ

կը բարձրանայ Արագածի լանջերն շինուած Բիւրականը :

Կանցնինք Օշականի նեղ փողոցներէն եւ պտղալից ու ջրարբի ալիքներու մէջէն, ուր շինուած է Գինիի Գործարան մը : Այժմ Աշտարակ Գիւղն ենք, ուր հինէն կառուցուած են Ս. Աստուածածնին նուիրուած երեք եկեղեցիներ. — Մարինա Աստուածածին, Կարմրաւոր Աստուածածին, եւ Սպիտակ Աստուածածին : Երեքն ալ բաւական վնասուած ժամանակին աւերէն եւ տակաւին դոց : Հայաստանի Կառավարութեան հնազնիւական թանգարանի վարիչ՝ Խաֆատալեան մեզի հետ է ու կը բացատրէ հնութիւնները : Կառավարութիւնը մեծ հող կը տանի պատմական հնութիւններու պահպանման, եւ որոշած է նորոգել զանոնք, փրկելու համար Հայ մշակոյթի այդ անգին կոթողները : Կարմրաւոր Աստուածածին եկեղեցին փոքրիկ ու սիրուն մատուռ մըն է, Ս. Հռիփսիմէի ոճով շինուած եւ կղմինտրով ծածկուած . էրդ դարուն կառուցուած՝ Հայ ճարտարապետութեան հնագոյն յիշատակարաններէն մին է :

Եկեղեցիին շուրջ ու քովի Գերեզմանոցը մեծ ու քանդակուած Խաչքարեր շատ են, մին՝ բլուրին վրայ՝ կը կոչուի Հազ-Խաչքար, Հազ ունեցողները բուժող : Գերեզմանատան բարձունքէն, ուր թաղուած են մեծ իշխաններ եւ եկեղեցականներ, կը դիտենք Աշտարակ Աւանն ու Քասախ Գետը, որ ձորին մէջէն որոտումով կը հոսի. ու կը վերյիշենք անցեալի Հայկական փառքերն ու իշխանական քաջազործութիւնները : Կը յիշենք Հայրենասէր Ներսէս Ե. Կաթողիկոս Աշտարակեցին, եւ Գ. Դոգոխեանցի «Ծիծեռնակ» երգը կը թռչի մեր բերնէն. —

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Դու գարնան սիրուն թռչնակ,
Դէպի ո՞ւր, ինձ ասա,
Թոչուս ես այդպէս արագ :

Ա՛յս, քրոհ՛ր ծիծեռնակ,
Ծընած տեղըս Աշտարակ,
Անդ շինի՛ր քո բոյնը,
Հայրենի կտուրին տակ :

Դէ՛հ, սիրուն ծիծեռնակ
Հեռացի՛ր, քրոհ՛ր արագ,
Դէպի Հայոց երկիրը,
Ծընած տեղըս Աշտարակ :

Դողդիսեանց իր սկանդալոսթեան օրերուն Հայրենիքի կարօտը ծիծեռնակին հետ կ'ուզէ զրկել իր սիրելի ծննդավայր Աշտարակին :

Վերադարձի ճամբուն վրայ կը հանդիպինք Հնձուոր Գիւղացիներուն , որոնք ոսկեգէտ ցորենի արտերը հնձեր են ու խուրձեր կապած : Կ'երգեն Ժողովրդական ուրախ երգեր , Հայաստանի ազատ երկինքին տակ , իրենց սեփական դաշտերուն մէջ , անվախ ու երջանիկ :

Կ'անցնինք Նոր Սեբաստիոյ եւ Նոր Մալաթիոյ մէջէն երթալու համար Երեւան :

Հայաստանի մէջ մեր բնակութեան 32 օրերը, զորս ապրիկանք էջմիածնի վանքին ու Երեւանի Խնտուրիստ Պանդոկին մէջ, երազի պէս շուտ անցան: Մեր տարիներու իղձերուն կատարման ու մեր կեանքի ամենէն երջանիկ օրերն էին անոնք, զոր անցուցինք Հայրենի նուիրական հողին վրայ:

Երեւանէն էջմիածին երկարող 12 մղոն ճամբան այնքան ընտանի եղաւ մեզի՝ որքան մեր բնակած քաղաքներու տան փողոցը: Երկու շաբաթուան ընթացքին, գրեթէ միշտ կ'անցնէինք պրսով կամ ինքնաշարժով այդ ծառաղարդ եւ այգիներով շրջապատուած ճամբայէն, որուն քովէն կը հոսի Զանգու գետը վարէն, ու անկէ բացուած ջրանցքը՝ վերէն: Կ'անցնէինք Երեւանի կամուրջէն, բարձրանալով Արարատ Գինիի եւ Գոնեակի մեծ գործարանին առջեւէն: Այդ բարձունքին վրայ հին ժամանակներ շինուած էին Երեւանի Բերդն ու Իշխանական պալատները:

Յերեկ ատեն, երբ կամուրջէն կ'անցնէինք, միշտ կը տեսնենք Գերման գերիները, որոնք կ'աշխատին նոր կամուրջի շինութեան համար, որ աւարտելու վրայ է:

Մեր ճամբուն վրայ կը հանդիպինք գիւղացիներուն կամ կոլխոպներուն, որոնք՝ չարքաչ եւ կորովի՝ կը մշակեն իրենց այգիներն ու արտերը:

Առիթ ունեցանք այցելելու Երեւանի Արուարձաններն ու շրջակայ նորաշէն Աւանները. — Նուպարաշէն (այժմ Սովետաշէն), Նոր Մալաթիա, Նոր Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա (այժմ Բերիա), Նոր Խարբերդ, եւ էջմիածնի քով՝ Նոր Եւդոկիա: Ամենէն աւելի ուշադրութիւնս դրաւեց Նոր Սեբաստիան (Երեւանէն 9 քիլոմէթր հեռու — 6 մղոն) որ բաւական մեծ Աւան մըն է, եւ կեդրոնը շուրջի աւելի պզտիկ աւաններուն, մօտաւորապէս 7000 բնակչութեամբ, գեղեցիկ շէնքերով եւ մետաքսի գործարանով, ուր հարիւրաւոր կիներ կ'աշխատին, մասնաւորաբար պատերազմի ժա-

մանակ : Մետաքսի գործարանէն քիչ հեռու շինուած է Մանկա-
մասրը, ուր տեսանք 50-է աւելի երախաներ, մաքուր օրօրոց-
ներու մէջ պառկած, հիւանդապահներու խնամքին տակ : Գործող
մայրերուն զաւակներն են ասոնք, որոնց հոգ կը տարուի եւ սնունդ
կը ջամբուի, մինչ իրենց մայրերը կ'աշխատին գործարանին մէջ :

Նոր Սեբաստիոյ մէջ այցելեցինք նաեւ Ճամբարը (մանուկ-
ներու քէմքը) ուր հարիւրէ աւելի 5-10 տարեկան մանուկներ ա-
մառուան արձակուրդ կը վայելէին, ու լաւ սնունդ կը ստանային :
Հաճոյք էր տեսնել զիրենք, երբ կ'երգէին լիաթոք, ուրախ, բարձր
եւ երջանիկ ձայնով :

Երեւանի մէջ կեանքը եւ ու զեռով լեցուն է, փողոցները լիքն
են բազմութեամբ, մանաւանդ Արուսեան փողոցի ամբողջ երկայն-
քը, Ժողովուրդը — մեծաւ մասամբ երիտասարդուհիներ — կը
ճեմեն ու զուարթաձայն կը խօսակցին, թատրոն կ'երթան եւ կամ
կը վերադառնան :

Երբ պտոյտի ելնէք Երեւանի մէջ, տեսնելու շատ կարեւոր եւ
գեղեցիկ շէնքեր ու հրապարակներ կան : Նախ, հանրային պար-
տէզը, որուն դիմացն է Սունդուկեան թատրոնը, շրջապատուած
պարտէզներով : Եթէ Արուսեան փողոցէն վեր բարձրանաք ու ճամ-
բան շարունակէք ձեր առջեւ կը գտնէք Շահումեան հրապարակը
իր պարտէզով ու Ստեփան Շահումեանի Մարմարէ Կիսանդրի Յու-
շարձանով : Շահումեան հրապարակը կը միանայ Լենինեան մեծ
հրապարակին, ասֆալտապատ, որ կը տարածուի մինչեւ Արու-
սեան փողոցը : Հոն կանգնած է Լենինի Գեղակերտ Արձանը, շատըր-
ուանով Աւաղանին վրայ : Այս հրապարակը կը տարածուի Պե-
տական Պալատին առջեւ, որ Հայկական ոճով, Արթիկի վարդա-
գոյն տուֆ քարով կառուցուած՝ Երեւանի ամենէն մեծ ու գե-
ղեցիկ շէնքն է, եւ Հայաստանի Մայրաքաղաքին պարծանքն ու
զարդը :

Արուսեան փողոցին վրայ շինուած են Երեւանի կարեւոր շէն-
քերուն մեծ մասը. Հայ Ծիլհարմոնիայի, հնագիտական եւ կեր-
պարուեստից թանգարանի շէնքերը : Ունիվերսալը (տիփարթ-
մէնթ սթոր), Ինտուրիստ Պանդոկը, որուն քովն է Կինո Մոս-
կուան (Սինեմա), առջեւ հրապարակով, եւ Արուսեանի արձա-
նով : Բժշկական Ինստիտուտը, Համալսարանը, եւ ուրիշ շէնքեր :

Արուսեանի ձախ կողմէն զուգահեռական կ'ընթանայ Ստալինի
Պոսպէկտը (պողոտան) աւելի լայն եւ ասֆալտապատ, մինչ Ա-
րուսեանը սալարկուած է : Ստալինի պողոտային վրայ կառուց-
ուած է Պետական հոյակապ Օրերայի բոլորակ, մեծ ու գեղեցիկ
շէնքը, լայն հրապարակով :

Երեւանի միւս մեծ փողոցներն են. — Նալբանտեան, Շահումեան, Սպենդիարեան, Ալավերտեան եւ Միկոյեանի Պողոտան :

Արդիական քաղաք մըն է Երեւանը, իր լայն փողոցներով ու մայթերով, ծառուղիներով եւ հանրային պարտէզներով, բաղմայարկ ու գեղեցիկ քարաշէն շէնքերով եւ մեծ գործարաններովը : Ծովու մակերեսէն 3200 ոտք բարձր, լեռնային ու բարձրաւանդակ դիրքով, սառնորակ ու զուլալ ջուրով եւ առողջարար օդով : Բնակչութեան թիւը, այսօր, 250,000-ը կ'անցնի : (Հայաստանի բնակչութիւնն է մօտաւորապէս 1,400,000) : Իսկ Երկրորդ մեծ քաղաքն է Լինինականը, 140,000 բնակչութեամբ, եւ Հիւսուածեղէնի եւ ուրիշ մեծ գործարաններով նշանաւոր :

Երեւանի մէջ այցելեցինք նաեւ Պետական եւ Մշակոյթի միւս հաստատութիւնները. — Գիտութիւններու Ակադեմիան, Գրապալատը, Պետական Տպարանը, Զեռագրաց Մատենադարանը, Մանկավարժական, Երաժշտական, Բժշկական ու Թատերական Ինստիտուտները, եւ Գրողներու Տունը :

Հայաստանի Մայրաքաղաքը խճուղիներով եւ երկաթուղիով կապուած է Կովկասի գլխաւոր կեդրոններուն, Ռուսիոյ, Պարսկաստանի եւ Թուրքիոյ սահմաններուն, որոնց հետ սահմանակից եւ դրացի է : Թրքական սահմանագլուխը Երեւանէն 30 մղոն միայն հեռու է, Արաքսի միւս ափը :

Վերջապէս, Երեւան Հայաստանի սիրտն է, իմացական ու տնտեսական կեդրոնը, որուն հետ հաղորդակցութեան մէջ են Հայաստանի բոլոր քաղաքներն ու աւանները եւ որմէ կը ստանան իրենց ղեկավարութիւնը :

Երեւանի ժողովուրդը իրաւունք ունի երգելու Թ. Թադէոսեանի հետեւեալ երգը. —

- Հայաստանի ոստան, սիրուն Երեւան
Դաշտում Արարատեան, հարուստ մըրգաստան :
- Ե՛յ, ջա՛ն Երեւան գեղեցիկ ոստան,
Ե՛յ, ջա՛ն սիրուն Երեւան :
- Օղըդ հրաշալի, դեղձըդ հիւքալի,
Խաղողըդ գովելի, ջուրըդ պանծալի :
- Ե՛յ, ջա՛ն Երեւան, գեղեցիկ ոստան,
Ե՛յ, ջա՛ն սիրուն Երեւան :
- Խորոտիկդ իշխանի, եւ դուլ մի գինի,
Վայելեմք բոդ լինի, կեանաց ոստանի :
- Ե՛յ, ջա՛ն Երեւան, գեղեցիկ ոստան,
Ե՛յ, ջա՛ն սիրուն Երեւան :

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մեր բնակութեան մէկ ամսուան ընթացքին, առիթ ունեցանք ութ անգամ ներկայ ըլլալու Հայկ. համերգներու եւ թատերական ներկայացումներու, ինչ որ խորունկ ու երջանիկ տպաւորութիւն ձգեց մեր վրայ, տեսնելով Հայ երաժշտութիւնն ու թատրոնը այնքան ծաղկեալ ու փայլուն վիճակի մէջ: Ոչ միայն Հայաստանի՝ այլ նաեւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ:

Հայ ժողովուրդը գեղարուեստի սիրահար ազգ մըն է, ու երգը իրեն համար կեանքի էական պահանջներէն մին եղած է: Հայը շատ կը սիրէ երգը, եւ եթէ իրաւունք ունի Կէօթէ, երբ կ'ըսէ թէ՝ «Ձաբերը միայն երգ չունին», կամ չեն սիրեր, Հայ ժողովուրդը բարի է, քանի որ երգը շատ կը սիրէ, լաւ երգ ու երաժշտութիւն ունի, թէ՛ կրօնական եւ թէ՛ գեղջուկ երգեր:

Երեւանի ժողովուրդը, իրիկունները կը խուժէր թատրոններն ու համերգներու սրահները: Պետ. Օրերան միշտ բերնէ բերան լեցուն էր, հակառակ տոմսակներու բարձր գինին (15-30 ուռալի — 3-6 տոլար):

Երեւան ունի երաժշտութեան եւ թատերական բարձրագոյն վարժարաններ: Պետ. Օրերայէն դատ՝ կան Սունդուկեան թատրոնը եւ ուրիշ աւելի պզտիկ թատրոններ, ամէնքն ալ լեւի լեցուն:

Մեր Հայաստան ժամանման երկրորդ իրիկունը, Յունիս 19-ին, ամբողջ պատգամաւորութիւնը, Ազգանորդ Գէորգ Տեղակալին, Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին ու Երուսաղէմի Պատրիարքին հետ միասին՝ պաշտօնապէս հրաւիրուեցաւ Երեւանի Ֆիլհարմոնիայի դպրոցական աշակերտներու համերգին: Գաղափար մը տալու համար, հոս կը ներկայացնեմ Յայտադիրը:—

Ճերմակ ու մաքուր թուղթի չորս էջի վրայ, տպուած է համերգի յայտագիրը:

Ա. էջին վրայ գրուած է.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ
ԴՐՕՇԻ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՖԻԼՀԱՐՄՈՆԻԱ

ՀԱՄԵՐԳԱՅԻՆ ԴԱՀԼԻՃ

1945 Թ. ՅՈՒՆԻՍԻ 19-ԻՆ

ՀԱՄԵՐԳ

Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկայի
Երաժշտական Ուսումնական Հաստատութիւնների Ուսանողների
Եւ Աշակերտների

ԵՐԵՒԱՆ

Մնացեալ երեք էջերուն վրայ տպուած է համերգի երեք բա-
ժիններու Յայտագիրը՝ մանրամասնօրէն:

Ա. Բաժինին մէջ, 6-12 տարեկան երկսեռ ուսանողները եր-
գեցին ու նուագեցին, ջութակ եւ դաշնամուր, Բեթովէնէն, Շու-
պերթէն, Շումանէն եւ այլն, դասական կտորներ:

Բ. բաժինը վերցուցեր էին պատանիները եւ պատանուհիներ-
ը: Դաշնամուր, ջութակ եւ թաւջութակ.— Մենտելսոնէն, Վեր-
դիէն, Գուսան Եւրամէն, Ն. Տիգրանեանէն, Ռ. Մելիքեանէն
(«Վարդը»), Շոբէնէն, եւ Գ. Ադամեանէն կտորներ:

Գ. բաժնին, Երեւանի Երաժշտական Ուսումնարանի, Զայ-
քովսկիի անուան Երաժշտական 10-ամեայ դպրոցի եւ Ալ. Սպեն-
դիարովի անուան Երաժշտական դպրոցի թաւջութակահար ու-
սանողների եւ աշակերտների 21 հոգուց բաղկացած Միահնչիւն
Անսամբլ. Երգեց Ա. Յարութիւնեանի «Ալաքիազը», Մենտելսոնի
«Անխոս Երգ»ը, Կոմիտասի Հայկ. Ժողովրդական «Ալ Այլուխս»
երգը:

Ս. Ասլամազեանէն, Ալ. Սպենդիարովի Արմատ Արիան, «Ալ-
մաստ» Օբերայէն, Ռ. Մելիքեանի «Շախախ Կուտաս» (խօսք Ա.
Իսահակեանի), եւ այլն:

Ինչպէս կը տեսնուի, ուսանողներու համար բաւական դժուար
կտորներ էին, սակայն, շատ յաջող կերպով երգեցին եւ նուագե-

ցին: Հայ տղաքը մանուկ տարիքէն կը մարդուին երաժշտական ուսման մէջ, երբ ընդունակութիւն եւ տաղանդ ցուցնեն:

Յունիս 26-ին, Արտասահմանի հետ Կուլտուրական կապի Հայկական Ընկերութեան կողմէ հրաւիրուած էինք դարձեալ, բոլոր պատգամաւորներս, Սպենտիարովի Երգի եւ Պալէտի Պետ. Օբերան, Մեծ Համերգի, Ֆիլհարմոնիայի կողմէ տրուած: Հսկայ թատրոնը լիքն էր, գեղեցիկ ու արդիական բեմը կը շողար լոյսերու եւ գոյներու մէջ. Երգչախումբը 90 հոգիէ բաղկացած՝ Հայկ. վառ տարազով կը փալիւէր իր գոյնզգոյն հագուստներովը. պահ մը ինքզինքնիս պարիկներու աշխարհին մէջ զգացինք. մանաւանդ երբ խումբը սկսաւ երգել մեղանոյշ:

Յայտագիրքին Ա. մասը մեներգներ կամ զուգերգներ էին. — Ալ. Սպենդիարովի «Հիջագ»ը, Յարօ Ստեփանեանի «Վաւարտեւ»ը, Ռոմանոս Մելիքեանի «Մի Լար»ը, Տիգրան Զուհաճեանի «Լէպլէպիմի» Արիան, «Կարիմէ», Արամ Խաչատուրեանի «Փշատի Ծառ» եւ պար «Գայիամէ» պալետից, Կոմիտասի «Քելէ, Քելէ», «Կաֆալիկ»ը, եւ «Զիմար Ես», Կոմիտաս-Ասլամազեանի՝ «Երկիմֆն Ամպել Է», «Հաքրբան» եւ «Էջմիածնի Պար»ը, Սայաթ-Նովայէն «Դու էմ Գլխէն», եւ այլն:

Իսկ Բ. բաժինը կատարեց ամբողջ խումբը՝ Հայ Ֆիլհարմոնիայի Հայկական Ժողովրդական Երգի-Պարի Անսամբլը:

Գեղարուեստական ղեկավարն էր Հայկական ՍՍՌ արուեստի վաստակաւոր դործիչ՝ Թաթուլ Ալթունեան:

Ահա երգերու ցանկը. —

1. Երգ Ստալինի Մասին — Երաժշտութիւն Կոմպոզիտոր Վ. Տալեանի
2. Հօյ Նաղան — մենապարեց Ռ. Սաֆարեան
3. Զիլ Զարկենք — Երաժշտութիւն Դ. Ղազարեանի
4. Թոյ Ներգիդ — Վանի Հայկ. Ժողովրդական պարերգ
5. Զուրն Անցնում — Մեներգեցին Ե. Բասեան եւ Հ. Կարանեան
6. Շուշանիկ — Մենապարում է Կ. Մելիքեան
7. Շաթախի — Պարողներու արական խումբը
8. Զեմ ու Զեմ — Մեներգում եւ մենապարում է Լ. Քոչեան
9. Հովիւների Պար — Արական խումբը
10. Ես Սիրեցի — Խմբերգ
11. Հայաստանի Աղջիկները — Մեներգում են Ե. Բասեան, Ս. Սարգսեան, Վ. Մաթէոսեան եւ Հ. Կարանեան
12. Դէ Ե՛լ Խաղա — Պարուհիներու խումբը
13. Կոխ — Կատարում են Ռաչիտեան եւ Ա. Կարապետեան

14. Խնջոյքի Երգ — Մեներգում են Վ. Մաթէոսեան եւ Հ. Կարանեան

Երազիրը վարեց Արաքսիա Մանասեան: Ամբողջ երկու ժամ երգչախումբը լարուած պահեց բոլոր ժողովուրդը խելայել խանդավառութեան մէջ. մանաւանդ Ձեմ ու Ձեմը եւ Կոխը, անգերադանցելի էին:

Բոլոր յայտադիրներուն ետեւը կայ Ռուսերէն Թարգմանութիւնը:

Յուլիս 9-ին տեսանք Աշուղ Մուրադ Օրերէտը, կատակերգութիւն, հեքիաթի ձեւով, բեմադրութիւնը եւ տարազները շատ հմայիչ էին:

Յուլիս 11-ին եւ 19-ին Սունդուկեանի Թատրոնին մէջ ներկայ եղանք Լեւոն Սաղաթէլեանի Կարմիր Մանեակ եւ Շիրվանզադէի Պատուի Համար ողբերգութիւններուն, Հրաչեայ Ներսէսեանի յաջող դերակատարութեամբ:

Յուլիս 13-ին, Գնչունքու Երգահանդէսին ներկայ եղանք, 18 հոգինոց պարող-երգողներէ բաղկացած, Այգիի (պարտէզ) Թատրոնին մէջ:

Յուլիս 6-ին, Պետ. Օբերայի մէջ ներկայ եղանք Գառմէնի ներկայացումին, Ռուսերէն լեզուով: Սակայն շատ յաջող բեմադրութեամբ: Գլխավոր դերակատարներն էին Օր. Սաղանդարեան եւ Ռուս մը:

Իսկ Յուլիս 15-ին, բախտ ունեցանք ներկայ ըլլալու Խանդութ Բալէտին, Պետ. Օբերային մէջ:

Բեմադրութիւնը, Հայկական տարազներն ու երաժշտութիւնը այնքան տպաւորիչ էին որ՝ չէինք ուղեր բաժնուիլ մեր նստարաններէն՝ երբ լմնցած:

Սասունցի Դաւիթ ժողովրդական դիւցազնավէպի Դաւիթ եւ Խանդութ դուխէն առնուած է նիւթը, երաժշտութիւնը կազմուած է Ալեքսանդր Սպենդիարովի ստեղծագործութիւններէն՝ Գ. Բուդաղեանի կողմէ:

Հայ երգն ու Թատրոնը իրենց բարձրագոյն ղէնիթին հասած են Հայաստանի մէջ:

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

Անունը միայն բաւական է թրթռացնելու ամէն հարազատ Հայու սիրտն ու հոգին. դարերով Ս. Էջմիածինը եղած է Հայու հաւատքին լուսարձակ փարոսը, հոգեւոր լոյսի ջահը, որ անշէջ վառեր է, իր լոյսը սփռելով տառապող ու տարագիր Հայութեան վրայ: «Էջ Միածինն՝ ի Հօրէ, եւ լոյս փառաց ընդ նմա...»: Արդարեւ, աշխարհի Լոյսը հոն իջած է, Աստուծոյ Միածինը՝ իր լուսեղէն փառքովը, հոգեւոր ու իմացական լոյս ջամբելու համար լուսաբաղձ ու լուսակարօտ Հայ ժողովուրդին: Եւ Հայ ազգը իր սիրտն ու հոգին լայն բացած է այդ լոյսին՝ ինչպէս Արեւածաղկը կը բացուի պայծառ Արեւին, ծծելով անոր կենսատու ճառագայթները, դանոնք իւրացնելով, ու իր սրտէն ցոլացնելով հոգեւոր եւ իմացական դանձիր ու զարդեր:

Եւ մեր հոգիներուն Լուսաւորիչը, որ իր հոգիին մէջ տեսաւ Միածինը կանգնած Հայաստանի հոգին վրայ, հոգեկան դերհրճուանքով գոչեց Հայոց Նորադարձ Արքային. — «Եկա՛յք, շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ, քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս, ի Հայաստան Աշխարհի»:

Եւ Արթուն Լուսաւորիչն ու բարեպաշտ թագաւորը կանգնեցին լոյսի այդ մեծ Յուշարձանը, Էջմիածնի Տաճարը, իբրեւ առաջին հոգեւոր կոթողը խաւար դարերուն մէջ: Եւ կանգուն մրնաց այդ լուսեղէն խորանը դարերէ ի վեր, ու իր լոյսը սփռեց Հայաստան աշխարհին ու Հայութեան վրայ, մինչեւ դրացի երկիրները:

Ահա այդ հոգեւոր լոյսի փարոսին էր որ ուխտի դացեր էինք մենք, իբրեւ պանդուխտ ուխտաւորներ:

* * *

Պէտք չեմ տեսներ նկարագրել Էջմիածինը այս էջերուն մէջ, վասն զի, ոչ միայն որովհետեւ Անիկա արտաքին կառուցուածք մը

ըլլալէ աւելի հոգեղէն շէնք մըն է, քարեղէն Տաճար մ'ըլլալէ աւելի Լուսեղէն խորան մըն է, այլ նաեւ, որովհետեւ շատ անգամ գրուած ու խօսուած է անոր մասին: Այս տողերը գրողին նպատակն է միայն հպանցիկ ակնարկ մը ձգել էջմիածնի Վանքի ներկայ վիճակին վրայ:

Մայր Տաճարը կանգուն կեցած է, դարերով, հակառակ Դմբէթի ներսի կողմէն ունեցած ձեղքին եւ ուրիշ վնասներուն: Իր հսկայ ու երկնամերձ դմբէթով եւ շուրջի զանգակատուններով, մանաւանդ դրան ճակատին վրայ, վերջէն շինուած գեղեցիկ ու քանդակազարդ Զանգակատունովը՝ հոյակերտ կոթող մըն է Հայկական ճարտարապետութեան:

Երեք պղտիկ դմբէթները՝ իրենց զանգակատուններովը գետեղուած երեք խորաններու (abside) վրայ, շինած է Նիխազար Կաթողիկոս, 1682-ին:

Տաճարի դրան քով, բակին մէջ թաղուած են վերջին շրջանի մեծանուն Հայրապետները. — Խրիմեան Հայրիկի մարմարէ տապանաքարին վրայ փորագրուած է՝ «Նուադող Վշտից Հայրենեաց Հայոց»... Իսկ Ներսէս Ե. Աշտարակեցի Կաթողիկոսի Շիրմին վրայ՝ «Պաշտպան Հայրենեաց»...:

Մայր Տաճարը ներսէն, ինչպէս նաեւ դուրսէն, փոփոխութիւններ կրած է Ժամանակի ընթացքին, ըստ մեծանուն ճարտարապետ Թորոս Թորամանեանի, որ մանրակրկիտ ուսումնասիրած է Հայ ճարտարապետութիւնն ու անոր հնադոյն կոթողները: Էջմիածնի երեք թեւերու կողակները (abside) վերջէն աւելցուած են, նախապէս ուղղանկիւն-քառանկիւն եղած է, ինչպէս է ներկայիցը Հայկ. ճարտարապետութեան:

Դմբէթին տակ շինուած է Իջման Ս. Սեղանը, պղտիկ գմբէթիկով:

Էջմիածնի Վանքը Վաղարշապատ (այժմ Էջմիածին) քաղաքին Հարաւ-Արեւելեան թաղամասն է: Վաղարշապատ գրեթէ 40 հազար բնակչութիւն ունի եւ Հայաստանի չորրորդ մեծ քաղաքն է (միւսներն են՝ Մայրաքաղաքը, Լենինականը եւ Կիրովականը):

Մայր Տաճարը շրջապատուած է պարտէզներով, որոնց մէջէն առուակ մը գլխաւորով կը հոսի միշտ: Տաճարին հարան է Ղազարապատ միաբնակեան թաղը: Դրան առջեւն է հին Վեհաբանի շէնքը, որուն արեւմուտքը կ'իյնայ նոր ու գեղաշէն Վեհաբանը, կառուցուած նաւթի մեծահարուստ վաճառական Մանթաշէֆի ծախքով, եւ սակայն Ա. Մեծ Պատերազմը վրայ հասնելով՝ չէ կահաւորուած ու բնա՛ւ չէ դորժածուած դեռ:

Տաճարին հիւսիսային կողմը ծառաստան է (պուրակ մը), իսկ Վանքի բակին դրան կողմը (Արեւելք) շինուած են Տպարանն ու Մատենադարանը: Վեհարանի պարտէզին քովն է Խրիմեանի կառուցած Թանգարանը, իսկ շեմարանի շէնքը Վանքի պարիսպէն դուրս կը դառնայ, ինչպէս նաեւ նոր Մատենադարանի շէնքը: Վանքի բոլոր շէնքերը վերադարձուած են միաբանութեան:

Վանքի շրջարակէն դուրս են նոյնպէս՝ Ներսէսեան Լիճն ու Անտառը:

Էջմիածնի Միաբանութեան թիւն է Տասը, որմէ հինգը Եպիսկոպոս ձեռնադրուեցան, ու Առաջնորդական պաշտօնի պիտի կոչուէին շուտով: Ուրախ ենք իմանալու որ՝ այս տողերը գրուած ատեն՝ Հոգեւոր ձեմարանը բացուած է արդէն, ինչպէս կը հաղորդէ նորընտիր Վեհափառին հեռագիրը:

Ոչ միայն էջմիածինը, այլ նաեւ Երեւանի երեք եկեղեցիները — Առաջնորդանիստ Ս. Մարգրիտ, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ — միշտ բաց եղած են ժողովուրդին առջեւ, նոյն իսկ պատերազմի ահաւոր օրերուն, ինչպէս նաեւ Թիֆլիսի եւ Պաղուի Մայր Եկեղեցիները, սակայն, տասնեակներով գիւղերու եկեղեցիները տակաւին գոց են՝ առ ի չգոյ է քահանաներու:

Յոյս մեծ ունինք թէ Հոգեւոր ձեմարանի ընթացքին, իր հունձքը պիտի տայ եւ հասնի ժողովուրդի հոգեւոր պէտքերուն:

Ս. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵՒ Ս. ԳԱՅԻԱՆԷ

Էջմիածին կը կոչուէր նաեւ Իւչ-քիլիսէ (երեք եկեղեցի), որովհետեւ Վաղարշապատ քաղաքին մէջ երեք մեծ եկեղեցիներ եղած են հինէն ի վեր. — Մայր Տաճարը, Ս. Հռիփսիմէն ու Ս. Գայիանէն: Սակայն, այս կարծիքը թէսկան է, ոչ միայն որովհետեւ չի յիշեր Շողակաթի Եկեղեցին, այլ նաեւ, որովհետեւ այդ անունը տրուած է Էջմիածնի Տաճարին, վասն զի երեք դմբէթ ունեցած է, թէեւ ըստ Թորամանեանի, Ս. Հռիփսիմէի ոճով հինգ դմբէթ ունեցած ըլլալու է, չորս դմբէթիկները՝ մեծ դմբէթին չորս անկիւնները շինուած:

Վաղարշապատի այդ երեք սիրուն կոթողները կառուցուած են Դ. — Ե. րդ դարերուն, Ս. Լուսաւորիչ Տեսիլքէն վերջ, ու դրեթէ միեւնոյն Հայկական ոճով, սակայն, հետագայ դարերուն՝ քանգըւած ու նորոգուած ըլլալով՝ մեծ փոփոխութիւններու ենթարկուած են: Այսօրուան մեր տեսած կառուցուածքները՝ իրենց վերջին ձեւը ստացած են Ժէ-րդ դարուն, Փիլիպպոս Կաթողիկո-

սին ձեռքով: Դ.—Ե. դարուն շինուածքները պղտիկ մատուռներ էին, որոնց տեղ մեծ եկեղեցիներ շինուեցան է.րդ դարուն: (618—ին) Ս. Հռիփսիմէն եւ հաւանաբար էջմիածինը՝ Կոմիտաս Կաթողիկոսի ձեռքովը, իսկ Գալիանէն՝ Եղը Կաթողիկոսի ձեռքով:

Ս. Գալիանէն էջմիածնի վանքին քովն է, գերեզմանատունէն քիչ մը անդին, հարաւային կողմը: Իսկ Ս. Հռիփսիմէն՝ Վանքէն մէկ մղոն հեռու քաղաքէն դէպի Երեւան մեծ պողոտային վրայ, Շողակաթի մօտերը:

Ս. Հռիփսիմէն շատ ինքնատիպ ու եղական կոթող մըն է, որ պահեր է իր է.րդ դարու նկարագիրը, ըստ Թորամանեանի, բացի Զանգակատունէն, որ վերջէն շինուած է, գրան վրայ:

Երկրորդ անգամն էր որ կ'այցելէի Ս. Հռիփսիմէին, զոր դէտեկ ու հիւանդէն չես յագենար: Դուրսը ներսէն, եւ փոխադարձաբար, ներքինը արտաքինէն՝ աւելի սիրուն է եւ գրաւիչ, կարծես թէ թանկագին քարէ շինուած մեծ գոհար մըն է, եւ կամ սատափէ հսկայ ու գեղեցիկ տուփ մը: Եկեղեցին կառուցուած է բարձրաւանդակի վրայ, մէկ կողմէն քարէ պատնէշով, հոն կը բարձրանաս աստիճաններով: Արթիկի Տուֆ Վարդապոյն քարով շինուած է, եւ սրբատաշ քարերը անարատ եւ անաղարտ մնացած են, ինչպէս նաեւ ամբողջ Տաճարը անվնաս ու կանդուն կեցած է:

Մեծ դմբէթին չորս անկիւնները տանիքին վրայ կառուցուած են չորս դմբէթիկներ, որոնք դուրսէն կ'աւելցնեն եկեղեցիին գեղեցկութիւնը:

Երբ ներս կը մտնես, ա'լ աւելի կը հիանաս անոր ճարտարապետական հանճարեղ ոճին վրայ: Գմբէթը կանգնած է կամարներու վրայ առանց սիւներու, չորս մեծ կողակներուն (abside) միջեւ, չորս պղտիկ խորշի կամ կողակներ շինուած են, զորս առաջին անգամ կը տեսնէի Հայ Եկեղեցիի մէջ:

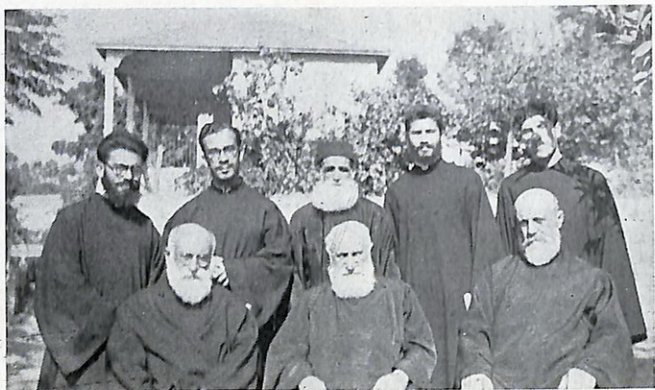
Եկեղեցիի չորս անկիւնները շինուած են չորս սենեակներ՝ իրերեւ աւանդատուն, որոնց դուռները կը բացուին այդ խորշերէն:

Մարմարէ Սեղանը կանգնած է Վէմ քարի վրայ, առանց քովնորի նեցուկներու, բոլորովին ազատ, Խորանին վրայ կը բարձրանայ պղտիկ գմբէթ մը, խաչկալ չունի: Արեւելեան կողմը աւանդատունէն, նեղ անցք մը կը տանի խորանին տակ մուտք խցիկը, կամ գերեզմանը Ս. Հռիփսիմէին: Ըստ Թորամանեանի Սեղանին տակէն ճամբայ մը կար, հին ատեն, կոյսին Գերեզմանը առաջնորդող, որ այժմ գոցուած է: (Տես Թորամանեանի Հայկ. Ճարտարապետութիւն, էջ 291—93):

Այցեղեցիներ նաև էջմիածնէն Երեւան երկարող ճամբուն վերայ, Արեւելքէն քիչ մը դէպի ներս, Զուարթնոցի աւերակներն ու հնութեանց թանգարանը: Զուարթնոց հոյակապ Տաճարը, բոլորակ յատակադէի վրայ կառուցուած, որ դուրսէն եռալարի դմբէթի երեւոյթը ունի, հրաշալի կոթող մըն է, Հայկական ճարտարապետական հանճարին, կառուցուած ներսէս Գ. Շինող Կաթողիկոսի ձեռքով, 643-ին, ըստ Թորամանեանի, եւ կործանած ժ.բդ դարուն: Եթէ Բիւղանդիոն ունէր Ս. Սօփիան, Հայաստան ալ ունէր Զուարթնոցը:

ՎԱՐՊԵՏԸ՝ ԱԻ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՀՈՎՈՑԸ

Ա. Կարգ. — Ջախէն Աջ. — Գարեգին Արք., Գարեգին Կարողիկոս, Խաթ Արք. Աջապահեան

Դամասկոսի Մէջ, Մէջտեղը Գարեգին Արքեպս., Տիրան և Սիոն Եպս.ներ, Բիւնյ. Հայրեր և Եպսկոպեան Եղբայրներ

Զահլէի Հովոցը, Մէջտեղը Զաւէն Արք. Եղիայեան, Նախկին
Պատրիարք Պոլսոյ -

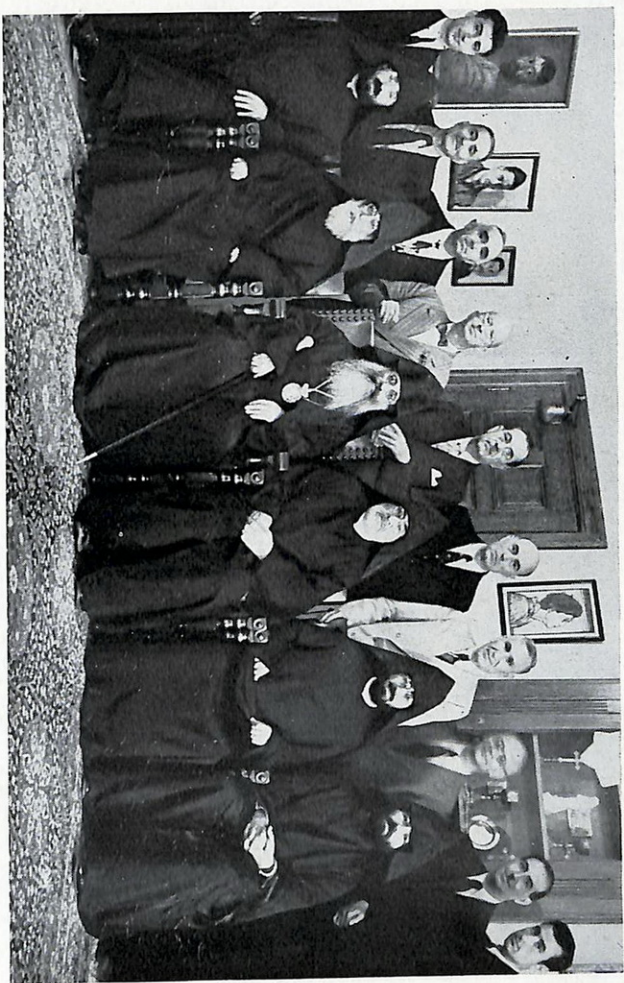
Պապալսէի Աւերակներուն Մէջ

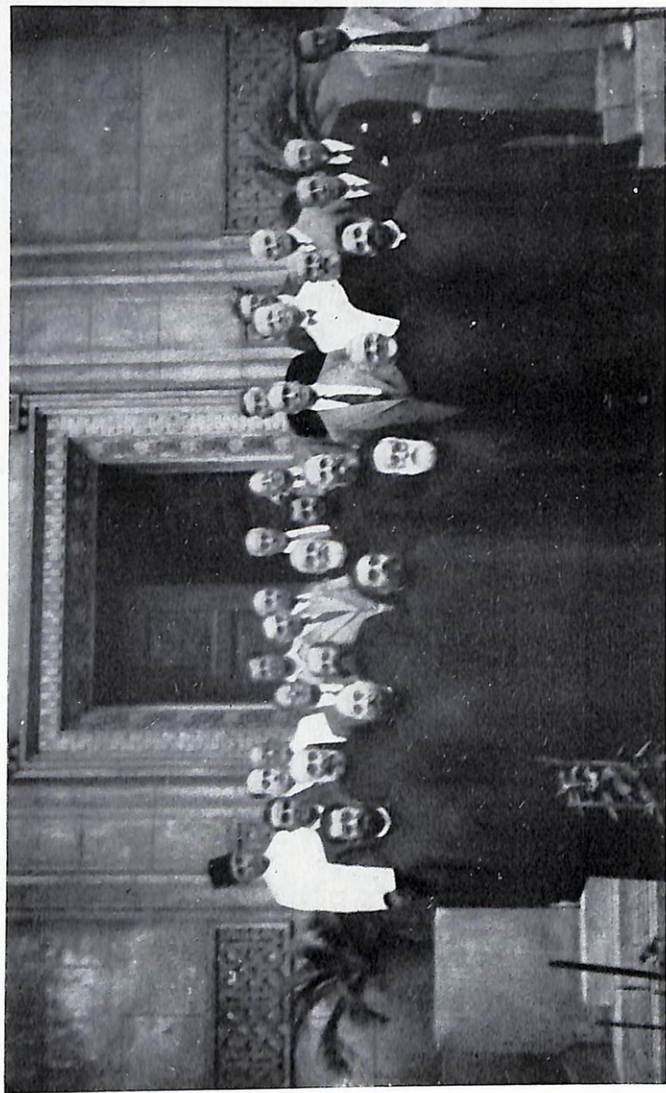
Ագունիէի Բուժարանի Պաշտօնէութիւնը եւ Պատգամաւորներէն
Խումբ Մը

Ագունիէի Ազգային Բուժարանին Առջեւ, Մէջտեղը Տոբ․
Ենիգումշեան

Խմբակային ֆոտոգրաֆիա Վ. Բ. Բ. Մ. և Մանանդյանի խումբի և Պատրիարքի խումբի հետ Սուրբ Թեոփանիոսի

Ամերիկայի Պատգամաւորները եւ Գահիրէի Ազգային Կեդր. վարչութեան Անդամները
Առաջնորդարանի Ատլիմենթում վրայ

ԳԱՀԻՐԷԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ
 Զախէն Աջ.— Սիոն եպս., Մամբրէ Արղեպիսկ Գալփայեան,
 Մամբրէ Արքեպս. Սիրունեան, Գարեգին Արքեպս., Վարդան
 եպս. եւ Տիրան եպս.

Ամերիկահայ Պատգամաւորները կրիփսոհմ Նաւուն վրայ՝
 Մարտիլիոյ Նաւահանգիստին Մէջ

Երեսնամյա
 Նվաճում
 1915 թ.

ՎԱՍԿՆԱԿԱՆ ՄԵ ԱԶԽԱՐՀ
 ՎԱՍԿՆԱԿԱՆ ՄԵ ԱԶԽԱՐՀ

Երեսնամյա
 Նվաճում
 1896 թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՓՈՒ-ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պատերազմէն առաջ եւ մանաւանդ պատերազմի օրերուն, դժուար էր սերտ յարաբերութիւն եւ հաղորդակցութիւն պահել Հայրենիքի եւ Տարազիր Հայութեան միջեւ: Այժմ, այդ դժուարութիւնները վերացուած են, թղթակցութիւնները աւելի շուտ տեղի կ'ունենան՝ ո՛չ միայն պաշտօնական մարմիններու, այլ նաեւ անհատ ազգականներու եւ բարեկամներու միջեւ: Երկուստեք մեծ հետաքրքրութիւն կայ իրարու նկատմամբ, եւ սերտ հաղորդակցութեան զօրաւոր փափաք:

Ուրախ ենք որ մենք առիթ ունեցանք անձամբ տեսնելու եւ լսելու Հայաստանի ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը եւ սէրը Սփիւռքի Հայութեան հանդէպ, մանաւանդ Ամերիկայի Հայութեան: Անոնք կ'ուզեն գիտնալ թէ՛ Ամերիկայի Հայութիւնը ի՞նչ կը խորհի իրենց մասին, կը հետաքրքրուի՞ Հայաստանով, եւ Հայկական դատով, եւ երբ թերթերուն մէջ տեսան Ամերիկայի Հայութեան Հայրենասիրական ոգին ու ժեստը, շատ ուրախ եղան ու մեծ հետաքրքրութիւն ցուցուցին այս գաղութին հանդէպ:

Հայաստանի ժողովուրդը շատ խանդավառ եւ յուսալից է Հայկական դատի եւ Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման մասին: Եւ մենք կը հաւատանք թէ՛ այս անգամ արդարութիւն պիտի ըլլայ Հայ ժողովուրդին, չնորհիւ մեր մեծ պաշտպան եւ բարեկամ Ռուս ժողովուրդին եւ Խորհ. Միութեան: Կարս եւ Արտահան նուազագոյն պահանջքն է Հայութեան:

Թէ ի՛նչ կը մտածէ Հայաստանի երիտասարդութիւնը Ամերիկայի Հայութեան եւ մասնաւորաբար երիտասարդութեան նըկատմամբ, շատ գեղեցիկ կերպով կ'արտայայտուի հետեւեալ նամակին մէջ:

ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԴՊՐՈՑԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻՆԵՐԷՆ, ԱԶՆԻԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԿԸ ԳՐԷ.—

«...Սրբազան Հայր, յղում եմ Ձեզ հետ կարօտանքիս ողջ կարաղանքները, սրտալի ջերմագին ողջոյններս, Հայաստանի կարկազանս առուակներին երգը. վեհ Մասիսի եւ Արագածի մեղմանուչ զեփրեւները՝ հեղ Ծաղկեւմանքի բաղմերանդ ծաղիկների բուրմունքը, Մայր Աթոռ Էջմիածնայ բուրվառների ծուխը Ամերիկեան ա՛յն Հայ ժողովուրդին՝ որոնց երակներում դեռ չի սառել Հայրենիքի արևը. որոնց սրտերում բարախում է Հայաստանի կենսական հուրը:

Առաւել ողջոյններ եմ յղում նաեւ Ամերիկայի Հայկական Բարեգործական Ընկերութեան ողջ անդամներին, որոնց առ երես չեմ արժանացել, բայց նրանց օգնութիւնը կեանքում եմ տեսել եւ որոնց բոլորս ի մի երախտապարտ ենք մնացել:

Ինքս լինելով Երիտասարդ Մանկավարժ, մասնաւոր ողջոյններ եմ յղում նաեւ Ամերիկեան ողջ Ինտելիգենցիային:

Սրբազան Հայր, կը պատմես բոլորին որ Հայաստանը կանդուն է եւ անառիկ, Հայ ժողովուրդը մինակ չէ, նա ունի ա՛յնպէս հարազատ եղբայր, ինչպիսին Ռուս ժողովուրդն է: Ա՛յնպիսի լուսատու աստղ, ինչպիսին մեծ Ստալինն է:

Մօտեցել է ժամանակը Ձեր մեկնելուն, դիտեմ որ անշուշտ պիտի բաժանուէք մեզանից, ուստի մի խոնարհ խնդիր եմ դնում Ձեր առջեւ, որ ուր էլ որ դնալու լինիք, երբե՛ք չմոռանաք Հայաստանը, եւ Հայ ժողովուրդը, որի մէջ եւ մտնում եմ ես մի չնչին հիւլէս:

Սիրելի Սրբազան, մեր բազուկներով կ'ողջագուրուէք մեր եղբայրակիցների հետ, մեր բերանով կը խօսէք եւ մեր աչքերով կը տեսնէք: Ոչինչ, մենք թերեւս այսպէս հեռուից էլ կարողանանք արբենալ նրանց բոյրից:

Դէ՛ դնաք բարեւ, մաղթում եմ Ձեզ բարի ճանապարհ, յաջողութիւն եւ երկար տարիներ իրջանիկ կեանք, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչայ Աջը Ձեզ հետ լինի, կրկին եւ կրկին ջերմագին ողջոյններ բոլորին, բոլորին:» (*)

(*) ԾԱՆՈԹ.— Ուրախ եմք քերթերէն իմանալու թէ արդէն իսկ սկսած են ներգաղթի արձանագրութիւնները Սիւրիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ:

Ուրիշ Հայ օրիորդ մը, Պետ. Համալսարանի Մանկավարժական ճիւղին հետեւող, որ լաւ Գրարար գիտէր, ոտանաւորի մը տակ հետեւեալ տողերը գրեց.—

«Չքնադադել Հայաստանի Մաղկածիծաղ բնութեան ծոցից ելած մի Հայ օրիորդ, այս գրուածքը նուիրում է Ա-Մ-Ն-ի ներկայացուցիչ Ս. Ե.ին որպէս յիշատակ, որ միշտ յիշի ու չմոռանայ իր Հայրենիքն ու ժողովուրդն շարունակ:»

ՅԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Իսկ Սփիւռքի Հայութիւնը կարօտ եւ ծարաւի է Հայաստանէն սփոփարար լուրերու եւ խանդավառ խապրիկներու: Եւ պատրաստ է իր բաժինը բերելու Հայրենիքի վերելքին:

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՏՈՒՆԸ

Երեւանի մեր բնակութեան ընթացքին, երկիցս այցելեցինք Գրողներու Տունը, Շահումեան հրապարակին մօտ, Հայաստանի գրողներու կեդրոնը, ուր գրագէտները իրարու կը հանդիպին, եւ կ'ունենան իրենց գրական ժողովներն ու հրապարակային ելոյթները:

Հայ գրականութեան պատմութիւնը լեցուն է նիւթապէս թշուառ եւ անառաղ գրողներու գրուադներով, բայց, այսօր, Հայաստանի մէջ, Հայ գրողը այլ եւս, նիւթական մտահոգութիւն չունի, Պետութիւնը լի ու լի կը վարձատրէ զինքը: Անիկա ազատ է իր ամբողջ ժամանակը տրամադրելու ստեղծագործող գրական աշխատանքի, եւ ժողովուրդը կը յարգէ զինքը ու կը պատուէ իր մտաւորականները եւ գեղարուեստի ու գիտութեան մշակները:

Հայ Գրողներու Տուն մեր երկրորդ այցելութեան, աւելի մեծ թիւ մը կը գտնենք Հայ գրագէտներու, կ'երեւի թէ գրական ժողով ունին, բայց, սիրով կ'ընդունին մեզ, իրենց ժամանակը կը տրամադրեն մեզի, ու կը թոյլատրեն լուսանկարել զիրենք: Հոն է Վարպետը, Հայաստանի պսակաւոր բանաստեղծը, Աւետիք Իսահակեան, որուն գործերը Ռուսերէնի, Վրացերէնի եւ ուրիշ լեզուներու թարգմանուած են եւ որ հանրածանօթ է ամբողջ ԽՍՀՄ-ի թիւերէն, եւ որուն ծննդեան 70 ամեակը տօնուեցաւ եւ պարգեւատրուեցաւ Լենինեան շքանշանով: Մենք յաճախ բախտ ունեցած ենք տեսնելու զինքը, խօսակցելու իրեն հետ, լսելու իր իմաստասիրական, հայրենասիրական եւ գրական խորունկ մտածումները, եւ վայելած ենք իր եւ իր սղնիւ Տիկնոջ հիւրասիրութիւնը իր պատուական յարկին տակ:

Հոն են բանաստեղծ Ազատ Վչտունին, վիպասան Ստեփան Զօրեան, որուն Պապ Թագաւոր պատմական վէպը մեծ հետաքրքրութիւն յառաջ բերած է: Հոն են Հայաստանի բանաստեղծներէն. — Արաղի, Սողոմոն Տարօնցի, Գուրգէն Բորեան, Հովիտսիմէ Պօղոսեան եւ ուրիշներ:

Հայ Գրողներու Տան խոհուն քարտուղարը, Պ. Թօփչեան, սիրով կը պատասխանէ մեր հարցումներուն, ու մեզի կը տրամադրէ Գրական Թերթի վերջին տառնակ մը թիւերը:

Հայաստանի գրողները ամէն ամիս հաշիւ կուտան իրենց աշխատանքին համար, թէ ի՞նչ զործի վրայ կ'աշխատին, եւ գրական պաշտօնաթերթին մէջ կը հրատարակուին իրենց զեկոյցները:

Հայ գրականութիւնը իր փայլուն եւ ծաղկեալ շրջանին մէջ կը գտնուի, իր բնիկ հողին վրայ, քանի որ ճշմարտութիւն է թէ՛ ժողովուրդի մը գրականութիւնը իր բնիկ միջավայրէն, իր ժողովուրդի կեանքէն կ'ստանայ իր ներշնչումը, Հայ գրականութիւնն ալ Հայաստանի հարապատ հողին վրայ միայն կրնայ ապրիլ եւ մնալուն արժէքով զործեր արտադրել, որովհետեւ Հայ ժողովուրդէն պիտի ստնէ իր ներշնչումը:

Հայաստան Գիրքի Երկիրն է, Հայ ժողովուրդը այնքան ծաւալ է գրականութեան, հացին չափ կենսական է գիրքը, զոր լոյս տեսածին պէս կը յափշտակէ: Պատերազմի ատեն, թուղթի պակասէն՝ նուազ օրինակներով կը տպուէին գիրքերը, ատոր համար մենք դժուարութեամբ կարող եղանք գտնել նոր հրատարակութիւնները: Ուրախ ենք որ անոնցմէ ոմանք հեղինակներէն նուէր ստացանք եւ ուրիշներ՝ պաշտօնական հաստատութիւններէ:

Յիշենք մեզի ծանօթ Հայ գրողներու եւ բանասէրներու տնուններն ու անոնց վերջին նշանաւոր զործերը:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻՆ

1. Աւետիգ Իսահակեան
Բանաստեղծութեանց 2 հատորը.
2. Նայիրի Զարեան
Արա Գեղեցիկ ողբերգութիւնը եւ
Ամբոց բանաստեղծական հատորը
3. Ազատ Վշտունի
Հատըմտիք Քերթուածներ
4. Գեղամ Սարեան
5. Սողոմոն Տարօնցի
6. Արազի
7. Գուրգէն Բորեան
8. Յովհաննէս Ծիրազ
9. Հր. Քոչար

ՎԻՊԱՍԱՆՆԵՐ

1. Դերենիկ Տէմիրճեան
Վարդանանք Պատմական Վէպը
2. Ստեփան Զօրահան
Պապ Թագաւոր, պատմական վէպը եւ
Պարզ Հոգիներ

ԲԱՆԱՍԷՐ ԵՒ ԳԻՏՆԱԿԱՆ

1. Ակադեմիկոս Հրաչեայ Աճառեան
Հեղինակ «Արմատական Բառարանին» եւ
«Հայոց Լեզուի Պատմութեան»
2. Ակադեմիկոս Ստեփանոս Մալխասեան
«Բացատրական Բառարան» եւ
«Մովսէս Խորենացիի Ուսումնասիրութիւնը եւ
Թարգմանութիւնը»
3. Ակադեմիկոս Մանուկ Աբեղեան
«Հայոց Հին Գրականութեան Պատմութիւն», Ա. Հատոր
4. Ակադեմիկոս Յակոբ Մանանդեան
«Քննական Տեսութիւն Հայ Ժողովուրդի Պատմութեան»
5. Թորոս Թորամանեանի
«Հայկական Ճարտարապետութիւնը»
6. Ակադեմիկոս Ա. Տէրտէրեանի
«Հայ Կլասիկները»
7. Փրօֆ. Աշոտ Աբրահամեանի
«Անանիա Շիրակացին»
8. Փրօֆ. Արարատ Ղարիպեանի
«Համառոտութիւն Հայ Բարբառագիտութեան»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԻՆ ԳՐՈՂՆԵՐԷՆ

1. Մարիէթա Շահինեան
2. Հռիփսիմէ Պօղոսեան
3. Արաքս
4. Աղաւնի
5. Մ. Մարգարեան
6. Լ. Թարգիւլ
7. Հ. Մկրտիչեան
8. Սիւլվա
9. Ս. Կապուտիկեան

ՆԿԱՐԶՈՒՀԻ — Մ. Ասլամազ

ԵՐԳԱՀԱՆ.— Գ. Զերոտարեան: ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾ՝ Ուրարտու:
ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐ

1. Հայկանոյշ Դանիէլեան
2. Յասմիկ
3. Օ. Գիւլպեան
4. Ռ. Վարդանեան
5. Տ. Սազանդարեան

Ինչպէս կը տեսնուի Հայ կիներ մեծ քայլեր առած է գրական-
նութեան եւ գեղարուեստի միւս ճիւղերուն մէջ, միեւնոյն ատեն
կարեւոր պետական պաշտօններու տիրացած է:

Հայաստանի մէջ, այժմ յայտնի վերագարձ մը կը տեսնուի
դէպի հին արժէքները, դէպի պատմական, գրական, եւ նոյն իսկ
կրօնական մշակոյթի հին գանձերն ու գրականութիւնը: Մեսրոպ
Մաշտոցի կեանքը տրամայի վերածուած է, յառաջիկային պիտի
տօնուի Գրիգոր Նարեկացիի — մեր կրօնական մեծագոյն եւ խո-
րունկ բանաստեղծին — հաղարամեակը, եւ Նարեկը աշխարհա-
րարի պիտի թարգմանուի եւ ուսումնասիրուի: Հանրածանօթ է
Դ. Տէմիրճեանի Վարդանանք պատմական հարազատ եւ հրաշալի
վէպը, կրօնական ոգիով օծուն:

* * *

Հոս կը գնենք փոքրիկ Ծաղկեփունջ մը Հայաստանի քերթող-
ներէն, զորս քաղեցինք իրենց գործերէն եւ Գրական Թերթէն,
ուր կան ո՛չ միայն Խորհրդային Միութեան դադափարականին
չովքը, հայրենասիրական վառ սէրը եւ ռազմական ոգին, այլ
նաեւ բնութեան եւ սիրոյ երգեր եւ մանկական սիրուն կոտորներ:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ

Պիտի փարուեմ չքնաղ լանջիդ՝

Գարնան վարդով ցնծուն.

Եւ մայրական անհուն շնչիդ՝

Յորեմ արտով ծըփուն:

Կանչում ես ինձ լուսաբարբառ

Քո սիրագեղ կոչով՝

Դէմքդ եմ տեսնում նոր ու պայծառ

Քո հնագեղ ռնով:

Վա՛ն ու հօր քո ապագան

Կայծակում է իմ դէմ

Դու, յաւերժող իմ Հայաստան,

Անուն քաղցր ու վսեմ:

ԶՕՆ ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Հայրենի դաշտում քայլում եմ միմակ
Աշուն է արդէն, եւ ձիւնը նորեկ
Ծածկել է լանջքը սէգ Արարատի՝
Հողմը սաստկաշունչ հսկայ մի բարդի
Կորաքեֆել է աղեղի նման

Հայկ Նահապետի:

Սակայն իմ առաջ կանգնած եմ ահա՝
Պատմութեան ահեղ հոգմերին ընկնած
Սիւներն, հոյակապ հին աւերակի:

Դո՛ւք դարերի մէջ՝ դժար ու դաժան,
Երբ ամենայն ինչ ընկած էր տապաստ,
Դո՛ւք, ո՛վ երկնախոհ գմբէթներ ու վէմ,
Մնացիք ըմբոստ, մնացիք անաստ
Բռնակալների չարութեան ընդդէմ,
Իմ ժողովուրդը՝ զարկուած շղթայի,
Նշխարները Սուրբ, քարերը մամռոտ
Պաշտեց գուրգուրեց հաւատով անշէջ:

Դո՛ւք, հզօր որմեր կամարներ խրոխտ
Նրա հոգու հետ խօսեցէ՛ք հոգով
Մեր քաջակորով նախահայրերի
Խօսեցէ՛ք լեզուով անհուն գեղեցկի,
Եւ ներդաշնակի, եւ բացարձակի:

Դուք, վեհ վկաներ մեր անմահ փառքի,
Մեր ստեղծագործ ոգու, համնարի,
Բեկորների մէջ ձեր նուիրական
Ինչպէս մանուկը՝ աշխարհից լքուած,
Մայրական գրկում տեսաւ նա իրեն
Պաշտպանուած ամուր, պարիսպներով կուռ:

Հոգով ներշնչուած Սուրբ քարերիդ մէջ
Իմ ժողովուրդը հիացֆով արդար,
Մարմինը տեսաւ իր երկնասլաց
Վսեմ խոհերի, վեհ գաղափարի
Եւ իրեն բարձրը զգաց ռախից,
Հպարտ ու հզօր, եւ գօտեպնդուեց
Իր անպարտելի, լուսաբաղձ ոգու
Յարերժի համար անհաշտ Պայքարի:

ԱԽԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ

Ողջոյն քեզ, կեանք եւ երեսան,
 Քո արեւին, հողին :
 Կրկին ժպտում է քո աշնան
 Խարտեաշ Գեղեցկուհին :

Գանգուրներով արեւաբոյր :
 Ողկոյզներով իր քաց :
 Իր բերքերի հրապոյրը բուռն
 Ահա իմ դէմ յորդած :

Ահա շրջում եմ ես էլի
 Ծանօթ փողոցներով :
 Նոր յայտնով ու սիրով լի,
 Նոր դառնութեամբ խըռով :

Եւ ես դիտում եմ կառուցուող
 Թաղամասերը քո՝
 Աշնան անափ, շրջալայշող
 Մայրամուտի ներքոյ :

Այստեղ կանգնած է նոր մի տուն
 Շուրջն աներակ ու հող :
 Այնտեղ ելնում է հաստատուն
 Մի նոր երկինք-քերթոյ :

Բայց ես մտնում իմ անհամբեր
 Թռչում եմ քիչ առաջ,
 Տեսնում եմ լրիւ քաղամասեր,
 Պողոտաներ քարած :

Տեսնում եմ ես, որ անդադար
 Այս օրերից յետոյ
 Դարձել ես դու վէմ, որձափար,
 Մարմար ու տուփ, պետուն :

Որ չեն լինի Նորքի, Կոնդի
 Թաղերը գորշ ու հին :
 Փողոցներում չի փռշտուտի
 Խարտեաշ գեղեցկուհին :

Եւ աղջիկներ շփեղ, հպարտ,
 Պատանիներ ուրախ,
 Դործարանի ասվալտապատ
 Պողոտայի վրայ :

Մանուկների զըւարթ փընջեր
 Բուլվարներում կանաչ :
 Նրանց գգուում են սիրաջերմ
 Զֆնաղագեղ կանայք :

Եւ վիմահիմ այս երագում
 Ցնդում են առ յաւէտ
 Անհատական վերք ու ցասում
 Այս հին շէնքերի հետ :

Ես քեզ սիրում եմ, երեսան,
 Ինչպէս երգիս ուղիւն :
 Ինձ կախարդում է քո աշնան
 Խարտեաշ Գեղեցկուհին :

«Ամբոց» Հատորէն

ՆԱՅԻՐԻ ԶԱՐԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏԱՆԿԱՐ

Մեղմ յուզմունքով սարսուաց գիշերը հեզ, սեւաօդ,
 Մութը դարձաւ քափանցիկ, գորշ, կաքմագոյն երանգով :
 Լուսինը լուրթ եքերում՝ մեղկ ջրահարս հերարձակ —
 Լողաց Ծովումն երկնքի ու նագանեմ հեռացաւ :

Աստղերն ասես, մակոյկներ ոսկի, սահուն երերուն —
 Խորտակուեցին, սուգուեցին երկնքի ջինջ ջրերում :
 Ասեղնոտում է լռյսից խաւարն ասեղ առ ասեղ .
 Անծայրածիր, անծխոր գիշերուայ վերջն է հասել :

Մշուշափող լեռների, բլուրների գագաթին
 Փայլեցին նուրբ երանգներ ոսկու, վարդի, ագաթի :
 Որպէս առիւծ ոսկեբաշ արեւն ահա ելաւ վեր,
 Անապատով երկնքի փայլում է նա վառ ու վեհ,
 Եւ իր Բաշերն է ցնցում, բաշը ճանաչ ու փայլուն,
 Փայլուն բաշերն է փռում երկրի վրայ ու փայլում :

Խլրտացին, զարթնեցին հաւք ու քիթեռ ծիւ ու ծառ,
 Արծաթ ջրանցքն ու առուն փռեցին երգ ու ծիծաղ,
 Շողով, ցողով շողացին լեռներ, արտեր եւ արօտ :
 Արարատեան պերն դաշտի չնաշխարհի՜կ առաւօտ :

Արարատեան դաշտն այսօր սեղան է լի Գեղանի,
Բարձր լեռներ, բլուրներ շուրջն են բազմել սեղանի,
Սեղանը ֆոխ, ծածկուած ծաղկանկար ծածկոցով,
Անմահական մրգերով եւ խրճերի վառ բոցով:

Արարատեան շէն դաշտում տօն ու խնոյժ է հիմի,
Արտերն ըմբում են անյագ Արաքս Գետից գով գինի,
Կապած դեղին լաչակներ հասկերը պար են գալիս,
Նրանք հարբել են գինով, իրար համբոյր են տալիս:

Ահա կանգնած է հպարտ Արագած լեռը վերձիգ,
Գեղեցկուհի անմահ, ներմակափօղ, գեղեցիկ:
Եւ ժպիտով հեշտանուշ, նազանքներով հմայուն —
Երիտասարդ սիրահար Արա լեռան է նայում:

Իսկ գորգերի՝ մարգերի վրայ նախշուն ու փափուկ —
Գրկախառնում է ծաղկանց, խաղ ու պարեր գինարբոյժ:
Եւ այգիներ խումբ առ խումբ կանաչաւուն մագերով,
Կանգնած շուրջ պար են բռնել նագիկ հեգիկ նագելով:

Արարատեան դաշտավայր, գեղածիծաղ դու յաւէտ,
Քո առաւօտն է բացուել կենսաթրթիւ բուրաւէտ:

«Հատընտիր» Հատորէն

ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻ

ԼԵՆԻՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 75-ԱՄԵԱԿԸ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻԼԻՉ ԼԵՆԻՆԻՆ

1.

Դու Մահ չունես, քէ մի սրտով դու մեռար,
Հագար սրտով կեանք առար:
Դու մահ չունես, Ստալինի մէջ ես դու,
Աշխարհով մէկ կենսատու:
Դու մահ չունես, հայրենիքն է քեզ արձան,
Յաւերժօրէն, անկործան:

2.

Հայր չեմ տեսել... բայց Իլիչի
Անուն ինձ միշտ հայր է եղել,
Ձեռքը գլխիս ու մինչ հիմի
Ինձ ոչ մի օր չի թողել —
Իմ օրօգի փայտի ծառը դեռ չէր բուսել,
Երբ Իլիչը ոսկի օրօգ էր ինձ հիւսել...

3.

Վո դրօշի տակ եմք անմահ, քո դրօշն է մեզ հովանի
 Նա փորձութեան ամէն ծովից մեզ լուսեղէն ափ կը հանի,
 Կռիւներում այս յաղթական քո դրօշն է մեզ հովանի,
 Ստալինն է դրօշը քո, դու դրօշն ես Ստալինի:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶ

ՍՊԱՍՈՒՄ

— Թամանեան-Բեռլինեան Հայկական Դիվլյուալին

Պողաւորում ալգիների գովքը առած ձեր նամբին,
 Պարտէզների շքեղահիւս գորգերն ամէն ձեր նամբին,
 Արարատի Արագածի հայեացքն ուղղած ձեր նամբին,
 Մեր երկիրը սպասում է, սպասում է ձեր գալուն:

Հայաստանի հովերն եկան ձեզ ընդառաջ՝ համբուրեն,
 Ծաղկոցների բոյրերն եկան նամբաներուն ձեր բուրեն,
 Թռան սրտերը մայրերի, որ փարուեն ձեզ, գուրգուրեն,
 Մեր երկիրը սպասում է, սպասում է ձեր գալուն:

Եկէ՛ք քաջեր, հայո՛ց քաջեր, նայում եմք մենք ձեր նամբին,
 Գործովալի մեր սրտերը փռած ահա ձեր նամբին,
 Կարօտավառ մեր յոյգերը ու մեր սէրը ձեր նամբին,
 Մենք սպասում, սպասում եմք, սպասում եմք ձեր գալուն:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

Յունիս 20, 1945

ԵՐԵՒԱՆ, Գրական Թերթ

ԻՄ ՈՂՋՈՅՆԸ

Սիրելի Գեղամ, Սարեանին, նրա գրական
 գործունէութեան 25-ամեակի առթիւ:

Գարնան տարիներն եկան զընացին.
 Բայց դու քո երգով ջահել մընացիր.
 Կանաչ մընացիր եւ ահա կըրկին
 Շռայլ է, շքեղ քո երգի ալգին:

Լայն հանապարհ ես քո երգով հարթել,
 Հուրհրարում է արդ հայեացքիդ դէմ
 Ձերգած երգերիդ առաւօտը նոր,
 Աւելի պայծառ, աւելի գերող...
 Եւ մեզ կանչում է, ճըգում է, գերում,—
 Թող նոյն գարունըդ յոյգ տայ քո սրտին
 Եւ քող նոյն մուսան քեզ առաջնորդի...

Գ. ԲՈՐԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ

(Երգեր Նոր Տաղարանից)

1.

Հովիտներով քո ծաղկաբոյր,
 Հովի նման կ'անցնեմ մի օր,
 Կ'անցնեմ ինչպէս զնգուն աղբիւր,
 Ինչպէս արտից քոսած մի լոր:

Ա՛խ դաշտերում քո երվեագոյն,
 Աղբիւր սրտիս շաղը մնայ,
 Հայրենաշունչ հովիդ հանգոյն —
 Իմ մեղմախօս տա՛ղը մնայ...

2.

Հայրենական աղբիւրներ,
 Ջա՛ն, աղբիւրներ հովասուն,
 Սիրտըս խաղաղ այս գիշեր
 Կրկին ձեզ հետ է խօսում:

Հագար հովիտ ու անտառ,
 Հագար կոկոն ձեր փամբին,
 Որ դալարում եմ կայտառ,
 Գգունափներով ձեր անբիծ:

Հովիտ լինեմ, լինեմ արտ,
 Յօղուն լինեմ կակաչի,
 Որ կռեակը ձեր գուարք,
 Սրտիս միջով կարկաչի...

ԱՀԱԿԵՆԻ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՆՆԵՐ

9 Մայիսի, 1945 Թ.

Իմ պայծառ սրտի հանդէսն է այսօր՝
Այս հեֆեաթական պահը Մայիսեան,
Որը երգում են հազար երագով
Շփերթի ելած շարփեր տօնական:

Կարծես ինձ համար հանդէսի ելան
Բազմութիւնները բոցավառ սիրով,
Եւ իմ սրտից է այսօր անսահման
Յորդում աշխարհի ցնծութիւնը ծով...

Թըւում է, ահա մոլորակը մեր,
Մեծ յաղթանակի շփերթ է երգում,
Եւ այդ երգը վեհ խոյանում է վեր,
Նոր Արեւ դառնում մեր տիեզերքում...

Եւ ինչֆա՛ն, ինչֆա՛ն ջանք տուին ու կեանք
Իմ ընկերները այսօրուան համար,
Ա՛յս, դրօշները մեր այս տօնական
Նրանց արեամբ են բոցկլտում անմար:

Իր համար ես էլ տուի ամէն ինչ,
Իմ կեանքը անգամ մոռացայ յանախ
Եւ ինչֆան փափաք ու երագներ ջինջ
Ռազմի մշուշում ցրեցի անվախ:

Սակայն հաւատն իմ երկինք էր Գարնան,
Աստղերով հազար, երանգների ծով,
Ես գնում էի դէպի ապագան
Մեր *նուիրական սիրոյ* շփերթով...

Եւ դրա համար ոչ մի մահուան հողմ
Չէր կփում հոգիս, շեղում իմ ուղին,
Ես նախընտրում էի, անցնում ծովու հող՝
Նստած հաւատիս ոսկէ նժոյգին...

* * *

Ահա՛ այս ժամին տօն է փողոցում
Մարդիկ են ուրախ համբուրում իրար.
Ամէն մի սրտում կայ անափ ցնծում.
Եւ երջանկութեան աշխարհներ արար...

Երգում եմ նրանք մեր բախտը այսօր
Այս պահը այնքան պատմական ու մեծ,
Որը մեր ձեռքով ապագայ բոլոր
Դարերի համար նոր ուղի նշեց...

Ես գիտեմ, կ'անցնին տարիներ հազար,
Զի մոռացուի այս հանդէսը վսեմ.
Գալիք սերունդներ սիրով մեզ համար
Փառքի պսակներ ու գովքը հիւսեն:

ՅԱԿԱՆ ՇՈՂԵՆՑ

ԴԷՊԻ ԲԵՌԼԻՆ

Երագել եմ ես շարունակ օրն այս վրսեմ,
Խնչպէս մամբորդ մի անանուն լոյս-արեւին,
Որ լուսաշող մի առաւօտ ուրախ լըսեմ,—
«Մեր զօրքերը արշաւում են դէպի Բեռլին»:

Արդ ամէն օր, լուսաբացին ելած կանուխ,
Հանդիպում է եթէ մէկն իր բարեկամին,
Հաղորդում է բարեւի պէս ջերմ, սրտաբուխ —
«Մեր զօրքերը արշաւում են դէպի Բեռլին»:

Եթէ մըտնես դու հանքերը եւ գործարան,
Տեսնես մեր բիրտաւոր բանորներին,
Կ'աղաղակեն բոլորն ուրախ միաբերան —
«Մեր զօրքերը արշաւում են դէպի Բեռլին»:

Իսկ թէ գընաս դու հեռաւոր գիւղերը մեր,
Կամ թէ մամբին հարցմունք անես մեծ ու փոքրին,
Պիտի լըսես դու բոլորից ծիծաղադէմ —
«Մեր զօրքերը արշաւում են դէպի Բեռլին»:

Մոսկուայի հրանօթներն անեղաձայն,
Աւետում են յաղթանակի լուրն աշխարհին,
Եւ ասես թէ կրկնում է աշխարհն համայն —
«Մեր զօրքերը արշաւում են դէպի Բեռլին»:

Առած լեզու մեծուքիւններն մեր աշխարհի,
Փառք ու անուն, ինչ հարագատ է մեր սրտին,
Գրի կ'առնեն պայծառ գրքում մեր օրերի
«Մեր զօրքերը յաղթանակով մտան Բեռլին»:

ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՆՆԵՐ

Ի՞նչ երջանկութիւն մահից յետոյ
Սեւանի կապոյտ ալիք դառնալ,
Դառնալ լեռան մուժ ու երեկոյ,
Նշեմի դառնալ ծաղկած Գարնան:

Նորից—նոր ապրել ուրիշ կեանքով,
Եւ ուրիշների եւ քեզ համար,
Ի՞նչ երջանկութիւն մահից յետոյ
Հազար ձեռքով անմահանալ:

ԾԻԱԾԱՆ

Անճրեւից յետոյ երկինքը քաց է.
Ապրիլն է շրջում ծաղկազարդ Նորքում,
Մեր սիրոյ նման անհաս ու բարձր
Զինք ծիածանը ցալում է օդում:

Ցալում է՝ յեմած մի ծայրն իմ սրտին,
Միւսը սուգած քո քնքնի հոգում,
Եւ ողջ աշխարհը նրա տակ կրկին
Գտնում է իրար ու սիրով հարբում:

Մեր անհաս սիրոյ արցունքից ծնունդ
Իմ ու քո սիրտն է նա իրար կապում,
Բայց հեռու եմք մեմք իրարից յաւէտ՝
Ոնց ծիածանի ծայրերը երկու:

Գ. ԷՄԻՆ

ԳԱՐՈՒՆ

Գարունն ինձ յոյգեր ու երգեր բերեց,
Գարնան հետ ելայ աշխարհ շրջելու,
Նա սիրով ծաղկեց, նա նամբիս փռուեց,
Ինձ քնար տուեց իրեն երգելու:

Ու սիրտս լցուեց երգով անբարբառ
Զմբուխտ ջրերի հեքեքով լուսէ,
Ես՝ Գարնան մի խեղճ քահէլ սիրահար
Երգեցի Գարուն, շող, արեւ ու սէր...

Ծաղկեց իմ սրտում վարդը Մայիսի,
 Մայիս էր շուրջս լցուած յոյգերով,
 Գարունը կայծ էր մի անբիծ յոյսի,
 Նա ինձ հրդեհեց հրեղէն սիրով:

ԲԱՋԻԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՍՊԵՂԱՆԻ

Մարտադաշտի կրակներով բայում եմ ես
 Կրծքիս սեղմած պայուսակը այս բոյրական,
 Սրտիս նման փոքրիկ տուփում խոր ու անտես
 Տանում եմ ես սպեղանի կախարդական:

Ու քուում է՝ քէ կարող եմ ես ամոքել
 Մարել բոլոր վերքերն այրող խոցերն ամէն,
 Եւ խոշտանգուած մայր հողը մեր կրծքիս սեղմել
 Եւ կիսաւեր փաղափները այս հոյաշէն:

Եւ ես կարող եմ ամոքել ցաւ ու անկում,
 Վշտակոհակ այս գետերը երկրատարած,
 Քանգի սրտիս սեղմած փոքրիկ պայուսակում
 Մայր հայրենիք, ես քո սէրն եմ տանում ծաղկած:

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ԱՅՍ ԱՐՏԵՐԸ ՀԻՄԱ

Արեւով են ծփում այս արտերը հիմա,
 Գարունով են հիմա այս արտերը լցուած,
 Ամէն հասկը լուսէ հառագայքն է նրա,
 Ամէն խուրճը դեղին ոսկէ ջահ է վառուած:

Բայց հացով քող լցուեն մեր դաշտերն ու շոգան
 Լիութեան ու բերքի արեւահամ այս հացով,
 Այս հացով ենք այսօր քանայու մենք սեղան,
 Թամանեան փաջերին հայրենիքը դարձող:

Կը դառնայ փաջերի շֆախումբը կարմիր,
 Ափերից այն հեռու, դէպ օջախը հայկեան,
 Լիութեան ու բերքի մեր սեղանը կ'օրհնի
 Թամադան մեր խոհուն Արարատ մեր հսկան:

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՇԱՐՔԻՑ

ՀԱԶԱՐ ԵՐԱՆԻ

Հագա՛ր, հագա՛ր երանի
 Շող աստղերին ու լուսնին,
 Մաղիկներին նագանի
 Ու ֆնֆշանուշ հովերին,
 Որոնք քեզ հետ են լինում
 Արշալոյսից ուշ գիշեր .
 Ու կարօտով չեն մնում
 Ժպիտներիդ կեցասքեր :

Հագա՛ր, հագա՛ր երանի
 Ճամբաներին քո անցած
 Ընկուզեմուն դարաւոր,
 Որ քեզ շուք է արած . . .
 Կռակներին ջրերի
 Որ քառել են շուրթերիդ,
 Խլել հայեացքդ արի,
 Համբոյրները քո վնիտ :

Հագա՛ր, հագա՛ր երանի
 Այն աչքերին, որոնք քեզ
 Կը ժպտան մեղմ, սիրալի,
 Իմ աչքերով սիրակէզ
 Ձեռն անցատուի հարազատ
 Իրենց որդուց յաղթական,
 Կը փայփայեն անաղարտ
 Անհուն սիրով Մայրական :

ՎԱՐՍԵՆԻԿ ԱՂԱՍԵԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

ՕՐՕՐ

Ոսկէ մագեր ունես դու,
 Հագար նագեր ունես դու,
 Աչիկներում քո անոյշ
 Արեւ ու սէր ունես դու :
 — Օրօր, օրօր իմ նուշիկ,
 Մատաղ ջանիդ անուշիկ :

Տեղ եմ գցել քեզ համար,
 Խառնու դումաշ փոքունի,
 Բարձիդ տակը ալ խնձոր,
 Էս ի՞նչ անոյշ հոտունի:
 — Օրօր, օրօր իմ նուշիկ,
 Մատաղ ջանիդ անուշիկ:

Լուսին ծագեց մեր սարին,
 Կախաւն երգեց իր փարին.
 Դու իմ լուսին, իմ արեւ,
 Երգող սոխակ իմ քեւին:
 — Օրօր, օրօր իմ նուշիկ,
 Մատաղ ջանիդ անուշիկ:

Մ. ԿՈՐԻԻՆ

ՄԱՅՐԻԿԻՍ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

— Անուշ, անուշ, ի՞նչն անուշ,
 Խաղողն ու չամիչն անուշ,
 Սերկելիւն ու թուզն անուշ,
 Սալորն ու ընկոյզն անուշ:

Մեր արեւի հուրն անուշ
 Մեր մրգերի բոյրն անուշ,
 Մրգից էլ փաղցրահամ,
 Մայրիկիս համբոյրն անուշ:

Մ. ԿՈՐԻԻՆ

ԱՍՏՂԻԿՆԵՐԸ

Զիւն էր իջնում մեզմ ու քեքեւ՝
 Փաթիլ-փաթիլ, քիթեռներ,
 Թերթիկներով հազարաճեւ
 Ծածկում դաշտեր ու լեռներ:

— Մայրի՛կ — ասաց մանուկը վառ,
 Փաթիլն ափին՝ Մայրիկին,
 Ձեան փաթիլը ինչո՞ւ այսֆան
 Նման է լոյս աստղիկին:

Մայրը խնդաց եւ ժպտով
 Նայեց մանկան ջերմ ափին,
 — Աստղերից եմ,— ասաց,— խմբով
 Իջնում՝ գալիս եմ երկիր:

Մանուկը լուռ մօրը լսեց՝
 Աչիկներում հուր անհուն,
 Եւ հտֆն այնպէս զգոյշ փոխեց
 Կարծես աստղեր էր կոխում...:

ՄՈՒՇԵՂ ՆԱՐԵԱՆ

«Գրական Թերթ»

Յունիս 20, 1945

ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՀԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Յուլիս 9-էն վերջ, Արտասահմանի պատգամաւորները սկսան մեկնել, առաջին խումբը — Իրանի, Եգիպտոսի, Սիւրիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Թիւրքիոյ, Յունաստանի եւ Ամերիկայի Աշխարհական պատգամաւորները օդանաւով մեկնեցան դէպի Թեհրան: Յաջորդ շարաթը, Ֆրանսայի պատգամաւորները Մոսկուայի ճամբով Բարիկ մեկնեցան: Մենք ուղեցինք աւելի երկար մնալ՝ տեսնելու համար Երեւանի Պետական ու Մշակոյթի հաստատութիւնները:

Յուլիս 19-ին կառավարութեան կրօնական գործերու պաշտօնեան — Սուրէն Ն. Յովհաննէսեան, եկաւ ողջերթի ճաշին, ինտուրիստ Պանդոսիին մէջ, ու պաշտօնապէս հաղորդեց կառավարութեան ողջոյնները եւ բարի ճանապարհ մաղթեց: Ժամը 3-30-ին օդանաւ պիտի նստէինք, սակայն այդ օր յետաձգուեցաւ մեր մեկնումը:

Յուլիս 21-ի առտուն, առիթ ունեցայ այցելելու Զանգուրի Զորը, ուր կառուցուած է մեծ ջրելէքտրակայան մը, եւ Մանուկներու Շոգեկառքը, զոր կը վարեն պատանիները:

Կէսօրուան մօտերը, տեսանք որ օդանաւը կը սաւառնի Երեւանի վրայ, փութացինք պանդոկ, ուրկէ պըսով օդակայան գնացինք՝ անցնելով Զգախէժի մեծ գործարանին ու Շոգեկառքի Կայարանին մօտէն: Ժամը մէկ ու կէսին, մեր օդանաւը բարձրացաւ վեր, հրաժեշտ տուինք Երեւանին, որուն գեղեցիկ շէնքերը, պարտէզներն ու այգիները այնքան սիրուն կ'երեւէին օդէն, հրաժեշտ տուինք Հայաստանի հողին ու թռանք դէպի Պազու: Երկու ժամէն Պազու էինք արդէն, ուր իջանք եւ վերջին անգամ խմեցինք Ռուսական համով թէյը:

Պատգամաւորներու մեր վերջին խումբին մէջ էին՝ Կիւիկիոյ Վեհաշնորհ Կաթողիկոսը, Երուսաղէմի Ամենապատիւ Պատրիարքը, Պէյրութի, Դամասկոսի, Իրանահնդկաստանի, Հարաւ. եւ

Հիւսիս. Ամերիկաներու Առաջնորդները, Դերենիկ Վրդ., երեք աշխարհական պատգամաւորներ եւ այս տողերը դրողը — 12 հոգի:

Երեկոյան ժամը 7-30-ին, Թեհրանի օդակայանը վար իջանք, դիմաւորութեան եկած էին տեղւոյն Թեմականի ու Թաղականի անդամները եւ քահանայ հայրերը, կ'երթանք Առաջնորդարան, ուր ճաշկերոյթով կը պատուեն մեզ, յայտնելով իրենց ուրախութիւնը:

Դէպի Ամերիկա վերադարձի մեր ճամբուն վրայ՝ առիթ ունեցանք հանդիպելու Միջին Արեւելքի կարեւոր Հայ Գաղութները, ամենուրեք մեծ խանդավառութիւն կը տիրէր Հայաստանի մասին, ու մենք, ո'ւր որ այցելեցինք՝ քաջալերեցինք այդ զգացումը, եւ պատմեցինք վերածաղկող Հայաստանի բերկրալի լուրերը: Մեր այցելութիւնը Թեհրան, Դամասկոս, Հալէպ, Պէյրութ, Երուսաղէմ, Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա, մօտաւորապէս երկու ամիս տևեց, մինչեւ որ կարելի եղաւ նաև ոտնսկ ապահովել՝ Ամերիկա վերադառնալու համար:

Այս բոլոր երկիրներուն մէջ, որոնք բնակուած են Իսլամ ժողովուրդներով, եւ ուր հոծ Հայ գաղութներ կան — 350,000-էն աւելի — ազգայնական ոգին արթնցած է Արար ժողովուրդին մէջ, ինչպէս նաեւ Պարսիկներուն, եւ ատելութիւն կայ Քրիստոնեայ տարրին հանդէպ, մանաւանդ Հայերուն՝ որոնք ամէն տեղ յաջող են Առեւտուրի եւ Արհեստներու մէջ: Միջին Արեւելքը բռնկած է այժմ. հոն ուր կը թուէր թէ Հայ Բեկորները կրնան աւելի ապահով զգալ ազգային ճուլումի դէմ, այսօր հակադրութիւն կը տիրէ ու բնիկ տարրը կ'ուզէ որ Հայերը հեռանան իրենց երկիրներէն, դէպի ո'ւր, ուրիշ ապաստան չկայ, եթէ ոչ Հայրենի երկիրը: Հայաստան լայն պիտի բանայ իր դուռները իր պանդուխտ դաւակներուն առջև, ուր անոնք փրկուելով հալածանքէ եւ կորուստէ, պիտի լծուին Հայրենիքի վերաշինութեան սրբադան գործին:

ԹԵՀՐԱՆ

Վեց օր միայն մնացինք Իրանի մայրաքաղաքը, սակայն, այդ կարճ միջոցը բաւական եղաւ տեսնելու Հայ գաղութի եւ ու զեռ կեանքը: 40,000 կը հաշուուի Թեհրանի Հայոց թիւը, մեծ մասը վաճառականներ եւ ոսկերիչներ, կամ արծաթեղէնի եւ գոհարեղէնի առեւտրականներ, ինչպէս նաեւ դորդաւաճառներ, բարեկեցիկ դիրքի տէր, որոնց մէջ մեծահարուստներ ալ կան՝ նման Ռօման Իսայէվին, որ իրբեւ պատգամաւոր էջմիածին եկած էր, ու Վեհափառին ինքնաշարժ մը նուիրեց: Ռ. Իսայէվ շինել տուած է Թեհրանի նոր, մեծ ու սիրուն եկեղեցին, որուն նաւակատիքն

ու Օծումը կատարեց Գարեգին Վեհափառը, յաջորդ Կիրակին:

Պարսիկները յետամնաց ժողովուրդ մըն են: Իրենց հսկայ երկրին — 628,000 քառ. մղոն — մեծ մասը անապատ է, առաջ եւ քար: Սոսկալի տաք եւ անջրդի: Իրանի 15,000,000 բնակչութեան՝ 3,000,000-ը թափառաշրջիկ կամ գնչուներ են: Այս ընդարձակածաւալ երկրին մէջ, որ նշանաւոր է իր քարեղով, գորգերով, քաշմիր այծի մաղով, դառնուկի մորթով եւ խաւարով, Հայերը հինէն ի վեր փայլուն դիրք ունեցած են իրրեւ վաճառականներ: Այս էր առեւտուրի ճամբան՝ Փոքր Ասիոյ եւ Ծալրադոյն Արեւելքի (Հնդկաստան, Չինաստան, եւ այլն) միջեւ: Սակայն, Պարսիկները կ'ատեն Հայերը, որովհետեւ Հայերը լաւ դիրք ունին, կը նախանձին ու սրբելը կը դառնան անոնց միջոցով իրենց երկրին յառաջդիմութեան: Այս տողերը գրուած պահուն (Նոյեմբեր 21, 1945) Իրանի մէջ քաղաքային կռիւ կայ: Հոս Խ. Միութեան եւ Անգղիոյ շահերը իրարու կը բախին:

Պարսկաստանի Հայոց թիւը 100,000-էն աւելի կ'ենթադրուի, կեդրոնն է Նոր Զուլա, իր Ամենափրկիչ Վանքով եւ Եկեղեցիներով, ինչպէս նաեւ Սպահանը: Վաղեմի դարերէն սկսեալ՝ իբրեւ զբայի եւ ցեղակից ազգեր՝ Հայը եւ Պարսիկը քով քովի ապրեր են, կռիւով եւ պայքարով, այն օրէն սկսեալ՝ երբ Հայերը դարձան նոր ու լուսաւոր կրօնքին, եւ յետոյ, երբ Պարսիկները դարձան անապատի Մարգարէի կրօնքին:

Թեհրանի մէջ կը հանդիպիմ Աշոտ Պատմագրիւն ծանօթ եւրաթիշտին, զոր կը ճանչնայի Եզիպտոսէն, ութ տարիներ առաջ: Նպատակ ունի Ամերիկա գալու եւ երգահանդէսներ կազմակերպելու, ինչպէս ըրած է Եզիպտոսի, Պաղեստինի եւ Իրանի մէջ:

Թեհրանի օդը հեղձուցիչ է, ջուրը անախորժ, եւ միակ մօտիկ օդափոխութեան վայրերն են՝ Դարպանտ եւ Շրմբան, ուր կը գտնուի թաղաւորին Ամարանոցը: Արծաթեղէնի Հայ վաճառականներէն նուէրներ կը գնենք, Վանեցի նշանաւոր ոսկերիչ եւ փորագրիչ Դաւիթ Փափաղեան, մեզի համար, ծխախոտի տուփի մը վրայ կը փորագրէ Հայաստանի քարտէզն ու Սասունցի Դաւիթը:

Կ'աճապարենք Իրանի, Իրաքի եւ Սիւրիոյ վիզաները ստանալ եւ չուտով հեռանալ այս տօթակէզ անապատէն:

ԴԱՄԱՍՍՈՍ

Շարաթ առտու, Յուլիս 28-ին, Անգղիական զինուորական օդանաւով՝ երկու Ամերիկականերու Առաջնորդներու հետ՝ կը թռնէք դէպի Դամասկոս: Ժամը 10.10-ին Պաղտատի Օդակայանը վար

կ'իջնենք, կէս ժամուան համար, մինչեւ որ օդանաւը կազ առնէ : Կարծես թէ հնոցի մէջ ես, անապատի խորշակը կը դարնէ երեսիդ :

Կէս օրէ վերջ, ժամը 1.30-ին Դամասկոսի օդակայանը կ'իջնենք : Կը հանդիպինք Առաջնորդարան, Սիւրիոյ Կառավարութեան Երեսփոխան եւ Էջմիածնի Համալսարանի պատգամաւոր՝ Ն. Եալուպեանի երիտասարդ տղաքը կը դիմաւորեն մեզ, եւ իրենց տունը կը հիւրընկալեն :

Կիրակի Դարեգէին Արք. Պաշտօնաւորան կը քարոզէ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ Բեմէն, յաւարտ Ս. Պատարաղի, քանի մը խօսք ալ ես կ'ընամ, Հայաստանի մասին, եկեղեցին լեցուած հոծ բաղմութեան :

Առաջնորդարանի վերնայարկի սենեակներէն մին՝ կը կոչուի Օրմանեանի Սեմեակ, ուր մեծանուն Պատրիարքը 1917-ին իր աքսորի օրերուն ապրեր է ու գրեր իր Կենսագրութիւնը «Պոհք եւ Պօսք» անունով :

Դամասկոսի, ինչպէս նաեւ Պէյրութի եւ Լաթաքիոյ եկեղեցիներն ու դպրոցական շէնքերը Երուսաղէմի վանքին կը պատկանէին, 1927-ին, երբ Սահակ Կաթողիկոս՝ Վերահաստատեց Կիլիկիոյ Աթոռը Լիբանանի մէջ, Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը անոր յանձնեց բոլոր եկեղեցական ու դպրոցական շէնքերը :

Դամասկոս (Շամ) նշանաւոր է իր մետաքսեղէններովը : Առիթէն օգտուելով՝ եկեղեցական զգեստի համար կտոր կը գնենք ու տեղւոյն վրայ կարել կուտանք :

Դամասկոս Սիւրիոյ Մայրաքաղաքն է : Արաբները ատելութեամբ կ'եռան Ֆրանսացիներուն դէմ, զորս գեւ չորս գուրս վտարած են իրենց երկրէն՝ շնորհիւ Անգլիացիներուն : Ատելութիւն կայ յոյնպէս Քրիստոնեայներուն դէմ, մանաւանդ Հայերուն՝ քանի որ Ֆրանսական բանակին մէջ շատ Հայեր կը ծառայէին : Սակայն, մերիկներուն խոհեմութեամբ՝ բոլորքած կ'իրքերը հանդարտած են : Ֆրանսացիներուն դէմ ա'յնքան մոլեռանդ ատելութիւն կայ որ՝ սրբեւմաքրել կ'ուզեն Ֆրանսական ամէն հետք : Դպրոցները, լեզուն եւ արձանագրութիւնները խանութներու վըրայէն : Եթէ հեռաձայնի մէջ Ֆրանսերէն խօսիս՝ չեն պատասխաներ, ուրանալով Ֆրանսացիներու բերած մշակոյթն ու քաղաքակրթութիւնը :

Ինծի ծանօթ էին Լիբանանն ու Սիւրիան, ութ տարիներ առաջ այցելած էի, Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանին համար աշակերտներ ընտրելու համար :

ՀԱԼԷՊ

Օգոստոս 2-ին, Հարաւ. Ամերիկայի Կաթող. Պատուիրակ Գարեգին Արք.ի եւ իր թեմի աշխարհական պատգամաւոր՝ Պր. Սահակ Պաղջճեանի հետ՝ պլանով կը մեկնինք Հալէպ, տաք է շատ եւ անապատի խորշակը կը փչէ : Սիւրբոյ մեծ մասը անջրդի է եւ անապատ : Հալէպ անապատի մէջ շինուած է , ամառը Պարտա Գետը կը չորնայ գրեթէ , եւ ջուրի պակաս կայ, սակայն հինէն ի վեր Թիւրքիոյ, Պաղեստինի, Իրանի եւ Իրաքի միջեւ վաճառակա-նութեան մեծ ճամբան է եղած : Կը կենանք Հօմս կէսօրուան կե-րակուրի եւ երեկոյեան ժամը 5.30-ին Հալէպ կը հասնինք : Ա-ռաջնորդարանի մէջ կը գտնենք Զարեհ Ծ. Վարդապետը, երի-տասարդ եւ համակրելի Առաջնորդը Բերիոյ Թեմին : Կը նախընտ-րենք բնակիլ Պարոնի պանդոկը (Մաղլումեան), որ հանրածանօթ է Հալէպի մէջ, եւ առաջնակարգ իր դիրքովն ու մաքրութեամբ :

Յաջորդ առտու Եփրատ թերթի տղաքը կուգան տեսակցու-թեան : Սիւրիա եւ Լիբանան աննախընթաց խանդավառութիւն ստեղծուած է Հաստտանի մասին, կարծես խուճապ կայ շուտով Հայրենիք երթալու, սակայն պէտք է համբերող ըլլալ, Հայաս-տանի կառավարութիւնը պիտի հաղորդէ ժամանակը, երբ պատ-րաստ ըլլայ զիրենք ընդունելու, պէտք է նոր աւաններ, եւ քաղաք-ներ կառուցանել նախ, ներգաղթը սկսելէ առաջ :

Հալէպ քաղաքը մօտաւորապէս 100,000 Հայութիւն կը հաշուէ իր շրջակայքով միասին, իսկ Բերիոյ թեմը 120,000-էն աւելի է : Մեր ամենէն հոծ գաղութն է, եւ ազգային կեանքը կենսունակ է հոն իր եկեղեցիներով, դպրոցներով եւ ազգային կազմակերպու-թիւններով : Հայաստանի մօտակայ Հայ գաղութներէն ըլլալով՝ Իրանի պէս, հետաքրքրութիւնը մեծ է Հայաստանի հանդէպ :

Հո'ս ալ Արաբ տարրը հակակրութիւն ունի Հայոց հանդէպ, հո'ս ալ ապագան պայծառ չ'երեւիր Հայութեան համար, եւ մեծ փափաք կը տրիք Հայաստան տեղափոխուիլ ու հաստատուիլ Հայ-րենի հողին վրայ, եւ իր ջանքերը նուիրել Հայրենիքի վերելքին :

Շարքաթ օր կ'այցելեմ Պ. Կիւլպէնկեանի Մայրանոցը, մա-քուր եւ կանոնաւոր, ուր ծննդաբերութիւն ունեցող մայրերն ու նորածին մանուկները կը ստանան ամէն խնամք :

Կիրակի կը պատարագեմ եւ կը քարոզեմ Մէյտանի Ս. Գէորգ եկեղեցին, Ժողովուրդը մեծաւ մասամբ կը բաղկանայ Մարաշ-ցիներէ, կը պաշտօնավարէ Մշեցի ալեւոր եւ կորովի Տէր Օշա-կան քահանան :

Եկեղեցին թիթեղով ծածկուած է, թաղը շատ բարեկեցիկ է, սակայն, Հալէպի մէջ ունեւորներ չեն պակսիր : Սիւրբոյ եւ Լիբա-

նանի Հայութիւնը ալ եւս պէտք է դադարի նպաստընկալ ըլլալէ եւ ինքն ալ իր մասնակցութիւնը բերէ Հայաստանի վերաշինութեան :

Երկուշարթի Ազգի դիւզի հոգաբարձութեան Ատենապետ Պր. Մխսթ Երամեան (Պրաւիտենսի Եկաւեաններուն քեռին) կուգայ զիս հրաւիրելու Ազգի, Հայաստանի մասին խաղրիկներ տալու տեղւոյն համայնքին ,որ կարօտով կ'սպասէ, չեմ կրնար մերժել, ծանօթ ըլլալով Ազգիի ժողովուրդին: Իր ինքնաշարժով կը մեկնինք, գիւղէն երկու մղոն հեռու, մեծ պողոտային վրայ շարուած են Սկաւտներն ու Ազգիի երիտասարդները, դիւզի ամբողջ ժողովուրդը գլխաւորութեան եկած է, երգով ու խանդավառ ցոյցերով եկեղեցի կ'առաջնորդեն, ուր կը խօսիմ էջմիածնի եւ Հայաստանի մասին, հաղորդելով Նորընտիր Վեհափառ Հայրապետին օրհնութիւններն ու սիրալիր Հայրական ողջոյնները:

ԴՇ. կ'այցելեմ Հալէպի Ծերանոցը՝ միխթարելու համար աւոր դժբախտ բնակիչները:

Հալէպ տակաւին չէ խաղաղած վերջին քաղաքական դէպքերէն, Անգղիացիները զբաւած են Ֆրանսացիներուն տեղը, սակայն, դեռ ապահովութիւն չի տրեր: Քաղաքը նոր ու ճերմակ քարաշէն շէնքերով աւելի մեծցեր է, ութ տարիէ ի վեր, երբ այցելած էի, 1937-ին:

Մէկ շարաթէն աւելի չենք կրնար մնալ, ժամանակը չի ներեր, կը փութանք օր առաջ Երուսաղէմ հասնիլ եւ ճամբու տոմսակը ապահովել:

ՊԵՅՐՈՒԹ

Օգոստոս 9-ին, դարձեալ ճամբու երեք ընկերներս (Գարեգին, Արք., Տիրան եւ Սիոն Եպիսկոպոսներ), ինքնաշարժով կը մեկնինք դէպի Պէյրութ, այցելելու Կիլիկիոյ Վեհափառին եւ միաբանութեան: Իրիկունն դէմ Անթիլիաս կը հասնինք: Կը մտնենք Նորաշէն Մայր Տաճարը, արդարեւ շատ դեղեցիկ ու Հայկական է իր դմբէթով՝ մանաւանդ դուրսէն: Նոյնպէս Վեհարանն ու Դպրեւանքը: Անթիլիաս գիւղին ծայրը, ծովեզերքը, Պէյրութէն գրեթէ հինգ մղոն հեռու, նարնջենիներու պարտէզներուն մէջ հաստատուած է Կիլիկիոյ պանդուխտ Աթոռը: Ձմեռը մեղմ եւ բարեխառն է, սակայն, ամառը խոնաւ եւ տաք է օդը, ուստի հովոց կը բարձրանայ միաբանութիւնը, ամառուան երեք ամիսները:

Կը գիշերենք Նորմալտի ծովահայեաց պանդուկը, բայց նորէն տաք է եւ խոնաւ: Յաջորդ առտու, Դերենիկ Վրդ. Կաթողիկոսի ինքնաշարժով կուգայ մեզ Պրեֆատա տանելու, ուր կը մնայ Վեհափառն ու միաբանութեան մէկ մասը: Գարեգին Վեհափառը կը

տեսնենք նոյն կորուսով եւ եռանդով, թէեւ քիչ մը յոգնած Հայաստանի երկար ճամբորդութենէն:

Աստուածածնի Վերադարձման Կիրակին կը պատարագեմ Տուհր-Շուէր ամառանոց քաղաքը, Յունաց Եկեղեցին, ուր մեծ թիւով Հայեր եկած են ամառը անցնելու: Եւ կը կատարենք խաղողի օրհնութիւնը, Կաթողիկոսական Փոխանորդ Գեղը. Պաղ. Արք. Աջապահանի հետ:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 13-ին, Պէյրութ կ'իջնենք Գարեգին Սրբազանի հետ՝ այցելելու Գաղթականները: Կը տեսնենք Նոր Մարաշ, Սիւ եւ Ատանա Թաղերը: Սանճապէն նոր դաղթած Հայերու բնակարանները շատ ողորմելի եւ ապառոջապահիկ են. թիթեղէ կամ տախտակէ խեղճուկ խրճիթներ, ուրկէ անձրեւն ու փոշին ներս կը խուժեն: Նոյնպէս դպրոցներն ու եկեղեցիները ո'չ միայն նպատակին չեն կրնար ծառայել, այլ նաեւ շատ անբաւարար են Հայ բաղմացող մանուկներուն համար: Ու մտածել որ Պէյրութի 60,000-է աւելի Հայութեան մէջ շատ բարեկեցիկներ եւ նոյն իսկ հարուստներ կան, որոնք միշտ դուրսէն օգնութիւն կ'ակնկալեն:

Կէս օրէ վերջ Լիբանանի մէջ հանրածանօթ Տքթ. Ենիգոմ շէանի ինքնաշարժով եւ իր ընկերակցութեամբ՝ Ազունէի Ազգ. Բուժարանը կ'այցելենք: Պէյրութէն երկու ժամ հեռու, գեղեցիկ բարձունքի մը վրայ շինուած շատ առողջարար օդով եւ տեսարանով, պատուաբեր հաստատութիւն մըն է Հայութեան, եւ թողարտի հիւանդներուն լաւագոյն բուժարանը:

Կը խօսինք Հայաստանի մասին ու կ'աղօթենք հիւանդներուն համար:

Եւ կը մեկնինք Զահէ, այցելելու Պոլսոյ նախկին Պատրիարք Զաւէն Արք.ին: Նախ կը հանդիպինք Պապպէք, տեսնելու տեղւոյն հնութիւնները — Բագոսի եւ Ճուպիթերի հսկայ Մեհաններու մեծղի սիւներն ու որմնաքարերը՝ տապալած եւ ոմանք տակաին կանգուն՝ կը պատմեն հին քաղաքակրթութեան մը մեծագործութիւնները իրենց աւերակ վիճակին մէջ:

Իրեկունը կ'իջնենք Զահէ, Յովակիմեանի Պանդոկին մէջ կը գտնենք Զաւէն Սրբազանը, որ ամէն տարի ամառը Պաղատի տաքէն խոյս կուտայ եւ կուգայ Զահէի չոր եւ զով ամառանոցը:

Ուրբաթ կէս օրէ վերջ կը բաժնուինք Զաւէն եւ Արտաւազ Սրբազաններէն ու կ'այցելենք Այնքաք, Մուսա Լեւան Սուէտիացի Գաղթականներու Աւանը, շինուած ջուրի մեծ աղբիւրի մը քով, լեւան կուշտին, ուր մօտաւորապէս 5,000 Հայեր կ'ապրին՝ Ծրանոսայիններու կողմէ կառուցուած սիմենտ պղտիկ հիւղակնե-

րու մէջ: Սակայն եկեղեցի եւ քարոզիչ չունին, կրօնական արարողութիւնները կը կատարեն դպրոցի շէնքին մէջ:

Իրիկունը Դամասկոս կը հանդիպինք մեր դոյքերը առնելու համար: Սիւրիոյ մայրաքաղաքը, ուր մօտաւորապէս 10,000 Հայութիւն կ'ապրի, մեծ եւ ու զեւրի մէջ է, Անդդիպցիները կը մօտախմբեն Ճարոնի անձնատուութիւնն ու պարտութիւնը, իսկ Սիւրիացիները կը տօնեն իրենց անկախութիւնը:

Շարաթ օր ինքնաշարժով կը սուրանք դէպի Հայֆա անցնելով Գալիլիոյ զեղածիծաղ ու ծաւի լիճին եղիւքներէն, Կանայէն ու Նազարէթէն: Այլ եւս Ս. Նրկըրին մէջ ենք, որուն ամէն քայլափոխը նուիրական յիշատակ մը կ'արթնցնէ մեր մտքին մէջ՝ Յիսուսի կեանքին հետ կապուած դրուագներով, Ան քալելով անցեր է այս ճամբաներէն, օրերով եւ շաբաթներով ճամբորդելով, մինչ մենք մեքենայով կը սուրանք՝ ահագին տարածութիւն կըտրելով մէկ օրուան մէջ: Տեսարանները ծանօթ եւ սիրելի են մեզի, 16 տարի ապրած ըլլալով Պաղեստինի մէջ:

Կը դիչերենք Հայֆա, Հայկական Պանդոկ մը (Hotel Palace): Կիրակի կը մասնակցինք տեղւոյն Ժամատան մէջ մատուցուած Ս. Պատարագին՝ Տեսուչ Հմայեակ Վրդ.ի կողմէ: Մեզի կը վիճակի քարոզել, հաղորդելով Հայրենիքի խանդավառ լուրերը:

Կէսօրէ վերջ կը բարձրանանք Կարմեղոս Լեւը, Միջերկրականի վրայ՝ հրուանդանի մը ծայրին՝ շինուած է փարոսը, Ֆրանչիսկեաններու Վանքին քով, ուրիշ հրաշալան տեսարան մը կը պարզուի աչքիդ:

Հրեաները զեղեցիկ տուններով զարդարեր են Կարմեղոս Լեւը, եւ Հրէական թաղը: Հայֆայի 140,000 բնակչութեան մեծ մասը Հրեայ է:

Ժամը 4:30-ին ինքնաշարժով ճամբայ կ'ելլենք դէպի Ս. Քաղաքը, անցնելով Թիւ-Աւիւի մօտէն ու Լիւտի մէջջէն, ամեն ուրեք Անդդիական զինուորական քամբեր ծածկած են դաշտերը, ինչպէս էր Սիւրիոյ եւ Լիբանանի մէջ:

Որքան կը մօտենանք Երուսաղէմին՝ այնքան աւելի արագ կը տրոփէ մեր սիրտը: Ուխտի կ'երթանք, բայց ոչ թէ անձանօթ սուրբի մը կամ Սրբաւայրի մը, այլ՝ շատ ծանօթ ու սիրելի տան մը, Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռին, ու Տնօրինական փարեւի սրբաւայրերուն, որոնց կարօտը կ'ուռեցնէ մեր սիրտը՝ եօթը տարիներէ ի վեր:

Քաղաքէն 15 քիլօմէթր հեռու, սիրուն բարձունքի մը վրայ, Հայաստան անունը կրող Հայ տան մը քով՝ կը գտնենք Պատրիարքարանի ինքնաշարժը՝ Ներսէս Վարդապետի եւ ուրիշ դիմաւոր-

բութեան եկող միաբաններու հետ : Կ'ողջագուրուինք ու ճամբան կը շարունակենք Պատրիարքի մեքենայով :

Ս. Գաղաքի շէնքերը կարծես աւելի սիրուն եւ մաքուր կ'երևին եօթ տարուան բացակայութենէ մը վերջ, ծանօթ ու սիրելի վայրերը կ'ողջունեն մեզ :

Պապէլ խալիլ Դուռնէն կը մտնենք հին քաղաքէն ներս, կ'անցնենք Դաւթի Բերդին առջեւէն, որմէ անդին Հայոց Թաղն է, Հայոց փողոցը եւ Ս. Յակոբեանց Բերդաման Վանքի շէնքերը : Մայր Տաճարի մեծ դանդակները կը հնչեն ոսկի ղօղանջով, ժողովուրդը լեցուած է անցքերուն վրայ, ծանօթ դէմքեր ամէնքն ալ՝ կը ժլատին ու կ'ողջունեն, «Հրաշափառ»ով կ'առաջնորդուինք Ս. Յակոբ, որուն հարիւրաւոր գոյնզգոյն կանթիղներն ու ջահերը կը շողան զուարթ լոյսով : Գլխադրի Սեղանին առջեւ կը կատարենք մեր ուխտն ու աղօթքը, ու Տեսանկյոօր Սեղանին առջեւ կը յայտնենք Աստուծոյ մեր երախտագիտութիւնը՝ որ արժանի բնաւ մեզ՝ վերստին տեսնելու մեր Հոգեւոր Տունը, ուր կը ճառագայթէ Հայուն հաւատքին լուսաշող կանթեղը, Ս. Երկրին մէջ :

Թափօրը կը բարձրանայ Պատրիարքարանի գեղակերտ ու գեղազարդ Դահլիճը, որ լոյսերու մէջ կը շողայ, ուր Լուսարարապետ Եղիշէ Վրդ. բարի զաւուստի խօսքեր կ'արտասանէ յայտն Ս. Յակոբեանց միաբանութեան, իր երկու միաբանակից եղբայրներուն, որոնք Եպիսկոպոսական օծում ստացած են եւ Գաւրեղին Արք. Պաշտօնաւարանին, որ կը պատասխանէ շնորհակալութիւն յայտնելով Միաբանութեան՝ սիրալիւր ընդունելութեան համար :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ս. Քաղաքը աւելի ընդարձակեր ու մեծցեր է վերջին եօթը տարուան ընթացքին, նոր ու զեղեցիկ շէնքերով: Բնակչութիւնը բաղմացեր է հասնելով մօտաւորապէս 200,000-ի, որուն մեծ մասը Հրեաներ են՝ հաստատուած Նոր Քաղաքին մէջ, որ հին ու պարսպապատ քաղաքէն դուրս՝ դէպի Արեւմուտք կը տարածուի: Սակայն, Երուսաղէմի շրջակայ դիւղերը, ամէնքն ալ Արար բընակչութիւն ունին:

Աշխարհի ամենէն մեծ Y. M. C. A.-ի շէնքը Երուսաղէմի մէջ շինուած է: Դիմացը Հրէական Քիմկ Տէյվիտ հսկայ պանդոկին, վարդազոյն քարով կառուցուած:

Պաղեստինի բնակչութիւնը մէկ ու կէս միլիոն կը հաշուուի, որուն երկու երրորդը Արար է, եւ մէկ երրորդը միայն Հրեայ: Իսկ Քրիստոնեաներուն թիւը 100,000 է: Յիսուն հազարէն աւելի Որթոտոքս է, եւ մնացեալը՝ Կաթոլիկ, Հայ, Յոյն, եւ այլն: Հայոց թիւը 10,000-ի մօտեցած է, 5,000 Երուսաղէմի մէջ, եւ մնացեալը՝ Եաֆա եւ Հայֆա:

Սրբոց Յակոբեանց Միարանութիւնը ձրի ուսում կը ջամբէ Պաղեստինի 1500-է աւելի Հայ աշակերտութեան, ինչպէս նաեւ ստանձնած է Եկեղեցիներուն բոլոր ծախքերը: Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց Ազգ. Վարժարանը միայն, Վանքին շրջափակին մէջ շինուած, 750-է աւելի երկսեռ ուսանողութիւն ունի:

Մեր ժամանման երկրորդ օրը կը փութանք Ս. Փրկիչ, Գաբելին Սրբազանին հետ, խոնարհելու մեր մեծ Վարդապետին Շիրմին առջեւ, ուր Գարեգին Ս. երեք օր վերջ, մասնաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝ ի հանդիստ հոգևոյ Երջանկայիշատակ Դուրեան Եղիշէ Պատրիարքին, եւ իմաստալից քարոզով մը կը պանծացնէ յիշատակը մեծ Դաստիարակին, որուն հարիւրաւոր եկեղեցականներ աշակերտած են:

Կայցելենք նաեւ Ժառանգաւորաց Ճեմարանն ու Ազգ. Վարժարանը, Մատենադարանն ու Տպարանը, Բեթղէհէմն ու Ս. Յա-

բութեան Տաճարը: Կիլիկիայի Սննդեան, ուրկէ Սնունդ առաւ Աշխարհի Լոյսը: Ս. Յարութեան Տաճարի Գերեզմանի Մատուռին վրայ կախուած Լուսաւորչի Կանթեղին մէջ կը լեցնենք կաթիլ մը ձէթ, Հայու հաւատքին իւղը, որով անէջլ ու մշտաժառ պլպլացեր է Հայոց Լուսաւորչի հաւատքին կանթեղը, Քրիստոնէական Մայրաքաղաքին մէջ: Քանի մ'օր վերջ, գիշեր մը կ'անցնեմ Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, մատուցանելու համար Գիւլերային Ուխտի Պատարազս, Տիրոջ Լոյս Գերեզմանի վէճ քարին վրայ: Դարեր չարունակ, պահուած է այս նուիրական աւանդութիւնը, որով Յոյն, Հայ եւ Կաթոլիկ երեք միաբանութիւններ — Պահապան Ս. Գերեզմանին — ամէն գիշեր, յաջորդաբար, իրենց բնիկ լեզուով, Ս. Պատարազ կը մատուցանեն Փրկչի կենսատու Յարութեան Գերեզմանին վրայ, ամբողջ գիշեր հսկելով եւ ժամասացութեամբ աղօթելով:

Կայցելենք նաեւ Եաֆա, ուր պղտիկ զաղութ մ'ունինք, ինչպէս նաեւ Վանք, Եկեղեցի, Դպրոց եւ կալուածներ:

Աստուածածնի Վերափոխման Տօնին (Օգոստոս 26, հին տոմարով) Տիրան Եպիսկոպոս Ս. Պատարազ մատոյց Տիրամօր Գերեզմանին վրայ, ի Գեթսեմանի, Ս. Կոյսի Տաճարին մէջ, որ 64 աստիճաններով դեռնափոր եկեղեցի մըն է: Իսկ յաջորդ Կիրակին, ինծի կը վիճակի պատարագել Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Քարոզիս մէջ՝ պարտք կը զգամ շեշտելու թէ Գաղութահայութիւնը ի՞նչ կ'ակնկալէ Երուսաղէմի Աւաքելական Ս. Աթոռէն, որ միջին Արեւելքի Հայ զաղութներու կրթական ու հոգեւոր Առաջնորդութեան գերազանց կոչումը ունի:

Գարեգին Ս. ի եւ Պր. Հ. Գալուզճեանի հետ կ'այցելենք Երիքով, Յորդանան եւ Մեռեալ Ծով: Օգոստոսի վերջերն է, սակայն, ահաւոր տաք է Երիքովի Հովիտին մէջ, որ 13,000 ոտք ցած է ծովու մակերեսէն: Իսկ Մեռեալ Ծովը, իրաւամբ այդ անունը կը կրէ, վասն զի իր աղի ու իւղոտ ջուրին մէջ, որ հարուստ է փոթաստով, ոչ մէկ կենդանի կամ ձուկ կրնայ ապրիլ:

Օգոստոս 22-ին Պարսկաստանէն կը ժամանէ Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյ Նորապետի Պատրիարքը, Ամենապատիւ Տ. Կիւրեղ Աբբ. Իսրայէլեան: Ս. Յակոբի մեծ դանդաղները կը հնչեն ծանր եւ արձագանդող զօղանջով: Ամբողջ Միաբանութիւնը զգեստաւորուած դիմաւորութեան կ'ելլէ իր Պետին, մինչեւ Դաւթի բերդին առջեւ: Երուսաղէմի այլազգ բնակչութիւնը դուրս թափեր է՝ տեսնելու համար Հայոց Պատրիարքը, որ «Հրաշափառ»ով Մայր Տաճար կ'առաջնորդուի, ու միաբանութեան կը հաղորդէ նորընտիր Հայրապետին օրհնութիւններն ու սղջոյնները:

Երկու շաբաթը շատ արագ սահեցաւ, ու մենք ժամանակ չունեցանք տեսնելու մեր բոլոր բարեկամներն ու աշակերտները : Եօթը տարուան կարօտը յալուրդ չգտած՝ կը ստիպուինք Ս. Քաղաքէն թափուել, դէպի Եգիպտոս նաւու կարգադրութիւններուն համար :

Պաղեստին դարձեալ կ'ալեկոծի այս անգամ զբուած պահուն, Արար-Հրէական կնճառտ ու յաւիտեական խնդրին համար :

Ձեռք կրնար աւելի ծանրանալ Ս. Երկրին ու Ս. Յակոբեանց Վանքին վրայ, կը յուսանք թէ ի մօտոյ կարելիութիւնը պիտի ունենանք ի լոյս ընծայելու մեր Հայ Երուսաղէմ գործը, ուր աւելի ընդարձակ կը խօսինք այս մասին :

ԵԳԻՊՏՈՍ

Սեպտեմբեր 4-ին, կէսօրէ վերջ, հրաժեշտ կուտանք Ս. Քաղաքին եւ Սրբոց Յակոբեանց Մխարանութեան : Ժամը 4:20-ին չողեկաւք կը մեկնի դէպի Փարաւոններու երկիրը : Գարեգին Սըրբազանի հետ միասին ենք : Պայծառ եւ արեւաշող օր մըն է : Պաղեստինը ամբողջ ամառը անամպ եւ անանձրեւ եղանակ ունի. չոր եւ հաճելի է Երուսաղէմի բարձունքին վրայ, սակայն, Յորդանանի հովիտը տաք է շատ, իսկ Եաֆա եւ Հաֆա ծովեզերեայ քաղաքները խոնաւ են :

Վայրաշարժը Փրշալով եւ մուխ ու ծուխ ժայթքեցնելով՝ կը սուրայ Ս. Երկրի լեռներու եւ ձորերու մէջէն, մինչեւ կը հասնի Լիւտ, Երկաթուղիի ցանցերուն կեդրոնական կայանը : Կը փոխենք ընթացքը, կը մտնենք Հաֆայէն եկող ձեպընթացին մէջ, որ ամբողջ զիշերը ճամբորդելով եւ անցնելով Սուէզի Ջրանցքին վրայէն՝ յաջորդ առաւ, ժամը 10-ին, մեզ Գահիրէի կայարանը կը հասցնէ : Կը դիմենք Առաջնորդարան, հոն է մշտապալիտ Մամբրէ Աբդ. Սիրունեան, Եգիպտոսի ժրջան Առաջնորդը :

Եգիպտոս, ոչ միայն Աիբիկէի ցամաքամասին, այլ նաեւ միջին Արեւելքի ամենէն հարուստ երկիրն է, շնորհիւ Բեղմնաւոր Նեղոսին : Փարաւոններու երկիրը տուրքն է Նեղոսին, որով կ'ոռոգուին իր բարեբեր դաշտերը, եւ տարին քանի մը հունձք կուտան — Եգիպտացորեն, Բամպակ, Արմտիքներ, Արմաւ, Շաքարեղէգ, Նարինջ, Պանանէզ, Մանկա եւ Քաֆաֆա (Եգիպտոսի տանձը) :

Ամեն ուրեք Անդղիական զինուորական քամբեր կը տեսնուին : Միջին եւ Ծայրագոյն Արեւելքի ճամբան է Եգիպտոսը : Պատերազմի ահաւոր օրերուն, Գերման բանակները մտան այս երկիրը, Ռոմէյ 60 միլոն միայն հեռու էր Ալեքսանդրիայէն, սակայն, հրաշքով թէ Հիթլերի սխալ ռազմադիտութեան հետե-

ւանքով. — անհրաժեշտ օգնութիւնը չփութացնելով Ռոմէլին, այլ՝ իր ամբողջ ոյժերը կեդրոնացնելով Ռուսական ճակատը՝ Ստալինկրատի առջեւ, ուր ճակատադրական պարտութիւն կրեցին ու կոտորուեցան իր բանակները — թէ ոչ անապատի ջուրի պակասին եւ աւաղախորումին պատճառով՝ Ռոմէլի բանակները պարտուեցան ու ի վերջոյ՝ գերի ինկան։ Այս կարեւոր ռազմական անցքը պաշտպանելու համար էր որ Անդրկասցիք զրեթէ կէս միլիոն զինուոր հաւաքեցին Եգիպտոսի մէջ։ Որուն հետեւանքով՝ ամէն ինչ — հազուստ, ուտելիք — առատ էր, որով ջանացին լրօնեցնել Արարները եւ թոյլ չտալ որ թշնամիին կողմը անցնին։

Եգիպտոս զրեթէ կատարեալ անկախութիւն կը վայելէ, ունի իր կառավարութիւնը եւ երկտասարդ թագաւորը (Փարուք)։ Բնիկ տարրին մէջ արթնցած է աղգայնական ուղին, ու կը պահանջէ որ ձերմակ ցեղերը — Եւրոպացի եւ Քրիստոնեայ — հեռանան իրենց երկրէն, մոռնալով որ՝ Եգիպտոս իր յառաջդիմութիւնը կը պարտի այդ օտարականներուն, որոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը դրաւեն Հայերը։

Դեռ մօտաւոր անցեալում, Հայերը նախարարներ եւ կարեւոր պետական պաշտօնեաներ տուած են այս երկրին, ուր Հայը վաղուց եկեր ու հաստատուեր է, իր խելքն ու բազուկը տրամադրելով անոր բարգաւաճման ու զարգացման։ Անուն մը միայն յիշելու համար, Նուպար Փաշան եղած է Վարչապետը Եգիպտոսի, հիմնադրելը Հելիոպոլիս արդիական ու գեղեցիկ քաղաքին, ինչպէս նաեւ Նեղոսի ոռոգման ծրագրին։

Սակայն, այսօր Հայերը կորսնցուցած են իրենց կարեւոր դիրքն ու պետական պաշտօնները, ինչպէս նաեւ Առեւտուրի մեծ ձեռնարկները, մասնաւորաբար Ժախոտի հսկայ գործը, որ անցած է Մաքքեթօ Եւրոպական հարուստ ընկերութեան մը ձեռքը, որուն մէջ Հրէական մեծ գրամադրութիւն կայ, եւ որ տակաւին կը գործածէ Հայկական ծանօթ ու սիրուած սիկրէթներուն առնունքը — Մաքքուսեմ, եւ այլն։

Գահիրէ իր աւելի քան մէկ ու քառորդ միլիոն բնակչութեամբ՝ Մայրաքաղաքն է Եգիպտոսի, իր այլացեղ աղգերովը, նոյնպէս Աղեքսանդրիա, որ աւելի Եւրոպական է իր բնակչութեամբն ու բարքովը, եւ ուր վեց լեզուներ կը խօսուին — Ֆրանսերէն, Արաբերէն, Անգլիերէն, Յունարէն, Իտալերէն եւ Հայերէն։

Եգիպտոսի Հայ զաւուրը 30,000-էն աւելի է, որուն աւելի քան 10,000-ը Մայրաքաղաքին մէջ կը բնակի՝ ունենալով իր մեծ ու սիրուն Առաջնորդարանը, գեղաւերտ ու Հայկական ճարտարապետութեամբ կառուցուած Կաթողիկէ Մայր եկեղեցին, Հայ-

կական դպրոցներ, կայուածներ, աղգային եւ մշակութային կադմակերպութիւն եւ մամուլ:

Կերակի կը հրաւիրուիմ Ս. Պատարագ մատուցանելու Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ, ու քարոզել Ս. Էջմիածնի եւ Հայաստանի մասին: Նոյն իրիկունը Գեղարուեստասիրաց Միութիւնը կազմակերպած է հանդէս մը որուն մէջ, երկտասարդութեան կը յանձնուի Հայաստանէն բերուած նուիրական հողը՝ սրտագործ հանդիսութեամբ: Հոն են Ամերիկայի պատգամաւորները, որոնք խօսք կ'անեն այս առթիւ:

Արեւի աշխատակիցը, համակրելի երկտասարդ մը, Նուպար Պէրպէրեան տեսակցութիւն մը կը խնդրէ մեզմէ, Թերթին համար, ու երկու յօդուածով կը հրատարակէ մեր տուած տեղեկութիւնները Հայ եկեղեցւոյ եւ Հայաստանի մասին, ինչպէս նաեւ Փրախտէնի մեր եկեղեցիին ու համայնքի մասին:

Սեպտ. 13-ին, Աղգ. Մարմինները ի պատիւ Ամերիկայի Պատգամաւորներուն, պաղպաղակասեղան մը կուտան Առաջնորդարանի Դահլիճին մէջ:

Մէկ շաբաթը շուտով կ'անցնի, մանաւանդ Գարեգին Սրբազանի հաճելի եւ սիրալիւր ընկերակցութեամբ՝ չես զգար ժամանակի հոլովոյթը, «որ կ'անցնի կ'երթայ չի տնտնար, կեցնել զինքն է անհնար»:

Կը ճաշենք Փարիզիացի Հայ ճաշարանը, վայելելով անոր համեղ Հայկական կերակուրները:

Սեպտ. 14-ին բարեկամներ մեզ կը տանին Պառաժ, Նեղոսի Զրանցքներու բաժանման կեդրոնը, որ ճարտարագիտական հրաշալիք մըն է: Հսկայ ու պզտոր դետը, որ կը ծովանայ ու կը յորդի, ամբարտակներու տակ առնուած է, ու ջրանցքներով բաժնւած, ոռոգելու համար Փարաւոններու հարուստ ու բերրի երկիրը: Ծուրջը պարտէզներով ու ծառերով զարդարուած՝ հանրային սիրուն պարտէզի մը երեւոյթը կուտայ այցելուին:

Նոյն իրիկունը, դարձեալ մեր ճամբու սրբազան ընկերներով կը մեկնինք Ադեքսանդրիա, հին աշխարհի մեր վերջին կայքը, քանի մ'օրէն նաւ նստելու համար դէպի Նոր Աշխարհը: Կայարան դիմաւորութեան եկած են Առաջնորդական Փոխանորդ՝ Պսակ Վարդապետ, երկտասարդ եւ համակրելի Երուսաղէմական մը եւ քաղաքական ու կրօնական ժողովներու անդամները:

Հինդ օր միայն ժամանակ կ'ունենանք մնալու Միջերկրականի այս սիրուն նաւահանգիստը, ինչ որ շատ կարճ է տեսնելու համար մեր բոլոր բարեկամները: Այս չորրորդ անգամն է որ կ'այցելենք Եգիպտոս ու մեր ծանօթներու թիւը երկար է: Բաղաքական Ժո-

դովը՝ իր գլուխը ունենալով Առաջնորդ Մամբրէ Սիրունեան Սըր-
րազանը՝ կը պատուէ Ամերիկայի պատգամաւորները՝ ծովահայ-
կաց զեղեցիկ ճաշարանի մը մէջ:

Ամերիկայի բոլոր պատգամաւորները հաւաքուած են Աղեք-
սանդըրիա, ու անհամբեր Կրիփսհոլմ (Gripsholm) նաւուն կը սպա-
սեն, որ զիրենք Ամերիկա պիտի տանի: Եւ ահա, Եշ. Սեպտ. 20-ի
կէսօրին, նաւ կը մտնենք, որ ժամը 4-ին իր խարխիւները կը վեր-
ցնէ ու կը բաժնուի ցամաքէն, եւ մենք հրաժեշտ կուտանք հին
աշխարհին, մեր երեսը դարձնելով դէպի նոր աշխարհը:

ԾՈՎՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ծովը խաղաղ է ու օդը հաճելի. Կրիփսհոլմը հանդարտ կը
սուրայ Միջերկրականի ջուրերուն վրայէն: 18,000 թըննոց Շուէ-
տական ճամբորդական առաջնակարգ նաւ մըն է: Այժմ Ամերիկ-
եան կառավարութեան հսկողութեան տակ (American Export
Lines), բայց բոլոր պաշտօնեաներն ու նաւապետները Շուէտացի
են, մաքուր հագուած, զեղեցիկ ու բարեկիրթ: Նաւուն մեծու-
թիւնն է 70 ոտք լայնքով՝ 550 ոտք երկայնք: Ժամը 15 վարսախ
(knots) կը կտրէ: Կ'ըսուի թէ 20 օրէն Նիւ Եորք պիտի հասնինք:

Նաւը խճողուած է ճամբորդներով — Յոյն, Իտալացի, եւ
ուրիշ ազգեր — մեծ մասը Ամերիկեան քաղաքացիներ, որոնք պա-
տերազմի ատեն չեն կրցած վերադառնալ Ամերիկա:

Ամերիկայէն եկած ատեն նաւը հանդիպած է Յունաստան
(փրէշ) եւ Հայֆա, ուրկէ ճամբորդներ առած է Աղեքսանդրիա
գալէ առաջ: 1500 ճամբորդներէն դրեթէ մէկ երրորդը Յոյներ են,
ընտանիքով — պատանիներ եւ մանուկներ շատ կ'ազմէին:

Մեր խումբը — Գարեգին Արք. Խաչատուրեան, Մամբրէ Արք.
Գալֆայեան, Վարդան Եպս. Գասպարեան, Տիրան Եպս. Ներսոյ-
եան, Սիրոն Եպս. Մանուկեան, Կարապետ Գահայեան,
Հայկ Գալուզճեան, Ճէյմս Չանդալեան, Առաքել Եազըճեան,
Պետրոս Թէրզեան, եւ Մամբրէ Արք. ի որդեգիր եօթնամեայ Ա-
րամը, միասին սեղանի կը նստինք:

Հաճելի է ընկերովի ծովային ճամբորդութիւնը, երբ մանա-
ւանդ՝ պայծառ է օդը եւ խաղաղ ծովը: Խցիկները չորսական ան-
կողին ունին, եւ հանդստուէտ են: Կամրջակին վրայ կը ճեմենք
ու կը կարդանք: Վերադարձի ճամբուս վրայ կարդացի հետեւեալ
կարեւոր հատորները. — Հայաստանի դրողներէն՝ Դ. Դեմիրճեա-
նի Վարդանանք պատմական զեղեցիկ վէպը, Ս. Զօրեանի Պապ
Թագաւոր պատմական վէպը, Վ. Թէքէեանի Հայերգութիւն
բանաստեղծական ընտիր հատորը: Ամերիկեան նշանաւոր

կին վիպասան՝ Փըրլ Պըֆի Բարի Երկիրը (Pearl Buck, The Good Earth), Զինական կեանքէ առնուած այնքան հարազատ ու Սուրբ գրական ոճով գրուած վէպ մը, եւ Ամերիկայի համառօտ Պատմութիւնը — Allan Nevins and Henry Steele Commager — ծանօթ պատմաբաններու գործը, որուն յառաջարանի մէջ կ'ըսուի՝ «Ամերիկա այսօր Աշխարհի Ամենահին Հանրապետութիւնն է, ամենէն հին Ռամկապետութիւնը եւ աշխարհի հնագոյն դրաւոր Սահմանադրութեան տակ կ'ապրի»:

Շաբաթ գիշեր ժամը 11-ի ատենները Մեսինայի նեղուցէն կ'անցնինք: Կիրակի կէսօրին, Նափուլի կը հասնինք: Իտալիոյ մեծ նաւահանգիստը բաղմաթիւ նաւեր խարսխած են: Պատերազմի հետքերը յայտնի են: Նաւահանգիստը ոմբակոծուած է, ու դէշ կերպով վնասուած, իսկ նաւամատոյցին մէջ՝ ընկղմած նաւերը տակաւին դուրս չեն հանուած: Վեսուֆի ծուխն ու մուխը կ'երեւին, Նափուլի գեղեցիկ քաղաք է: Բաւական ճամբորդներ դուրս կ'ելլեն, եւ ուրիշներ կը մտնեն: Սակայն, ճամբորդներուն արգիւտուած է պտոյտի համար դուրս ելլել, հակառակ որ նաւը երկու օր կը կենայ անշարժ:

Մեր նաւուն քով խարխաւ ձգած է զինուորական նաւ մը, Իտալական Vulcania, որ խճողուած է Ամերիկեան զինուորներով, մօտաւորապէս 5,000: Սեպտ. 25-ին, կէսօրին կը մեկնի ան: Իսկ մեր նաւը ճամբայ կ'ելլէ նոյն օրը ժամը 4-ին: Յաջորդ օր, կէս օրէ առաջ կ'անցնինք Սարդինիա եւ Քորսիքա կղզիներուն մէջէն: Օղբ ցուրտ է քիչ մը եւ ծովը ալեկոծ:

Եւ. առաւօտեան ժամը 7-ին կը հասնինք Մարսիլիա: Կանուխ նաւամատոյց եկած են տեղւոյն Քահանայ Հայրերն ու թաղականները: Կ'անկկային որ մենք ցամաք ելլենք ու եկեղեցին երթանք՝ հոն հաւաքուած հայրենաբաղձ ժողովուրդին հաղորդելու Հայաստանի խանդավառ լուրերը: Սակայն, դարձեալ կ'արգիւտուինք դուրս ելլել: Իրենք արտօնութիւն կը ստանան նաւ բարձրանալու: Ուրախ անակնկալ մը կ'ըլլայ մեզի, հոն տեսնելով Նիւ Եորքի մեր բարեկամներէն Ատամնարոյժ Ստեփան Սվաճեանը, որ Ամերիկեան բանակին մէջ Քափթըն է, եւ ի՞նչ սիրուն կ'երեւի իր կոկիկ ու վայելուչ զինուորական տարազով:

Երկու օր ալ Մարսիլիա կը հանգչի նաւը: Յաջորդ օր, յետ Միջօրէի, ժամը 4.30-ին կը բաժնուինք Մարսիլիայէն: Սեպտ. 29-ի Շաբաթ առտուն, պայծառ արեւ մը արծաթ ժանեակներ կը ցանէ ծովու ջուրերուն վրայ: Ժամը 11-ին, կ'անցնինք Պալերմոն կղզիներու քովէն (Մաթորքա):

Կիրակի կէսօրէ վերջ կը մօտենանք ձիարալթարի նեղուցին : ձիարալթարի ժայռը վեհափառօրէն բազմած է Միջերկրականի դրան վրայ : Բրիտանական կայսրութեան ողնայարն է : Հսկայ ժայռը որուն ընդերքին մէջ թաղնուած են ահաւոր թնդանօթները, Սպանիոյ ցամաքէն դէպի ներս ծովուն մէջ երկնցած է, որ ահարկու վիշապի մը պէս կը հսկէ նեղուցին, որուն լայնքը մօտաւորապէս 20 մղոն է, մինչեւ Ափրիկէի եզերքը :

ձիարալթարը անցնելէ վերջ, ծովը կը կատուի, ահաւոր ալեկոծութիւն կայ : Ատլանտեան Ովկիանոսը փոթորկած է ու կը ծեծէ իր ջուրերը, եւ ինքիներէ կ'ուտէ կատաղի գաղանի մը պէս :

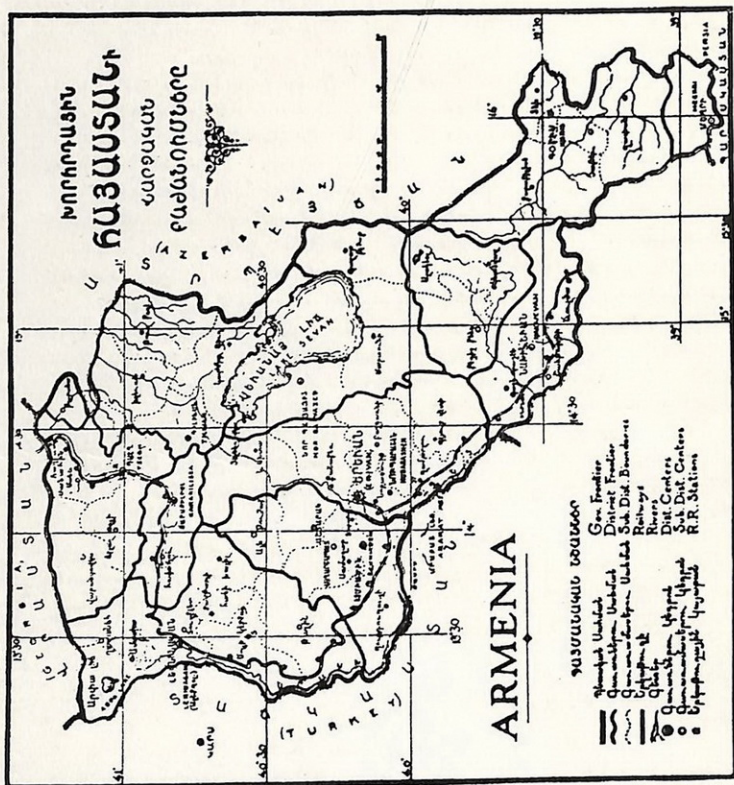
Ամբողջ 10 օր, ցուրտ : անձրեւոտ ու ալեկոծ ջուրերուն վրայէն կը ճամբորդենք, մինչեւ որ կը հասնինք Նոր Աշխարհը :

Վերջին Կիրակին, Հոկտ. 7-ին, կը յաջողինք կարգադրութիւն մը ընել, Կիրակօրեայ ժամերգութիւն կատարելու համար, ժամը 10-30-ին : Մենք թէեւ վեց եկեղեցականներ ենք, սակայն Հայ ճամբորդները երկու ձեռքերու մատներուդ վրայ կրնաս համրել : Իսկ Յոյները մօտաւորապէս 500 հոգի, եկեղեցական չունին, ու կը խնդրեն մեզմէ որ իբրեւ Որթոտօքս քոյր եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ՝ իրենց համար պաշտամունք կատարենք : Սիրով ընդ առաջ կ'երթանք իրենց փափաքին, ու կը ծրագրենք Նուալեղուեան պաշտամունք մը, Հայերէն եւ Յունարէն Շարականներով, զորս կ'երգեն իրենցմէ տասնեակ մը երիտասարդներ եւ Անգղիերէն քանի մը աղօթքներ : Շատ լաւ կ'ըլլայ տպաւորութիւնը եւ Յոյները կը հրճուին :

Հոկտ. 9-ին ամբողջ նաւը եւ ու զեռի մէջ է, բոլոր ճամբորդները կամրջակներուն վրայ կը թափին, ու անհամբեր կը սպասեն տեսնել Ազատութեան Արձանը (Statue of Liberty) եւ ի՞նչ ուրախութեամբ զայն կը ցուցնեն իրարու . . . :

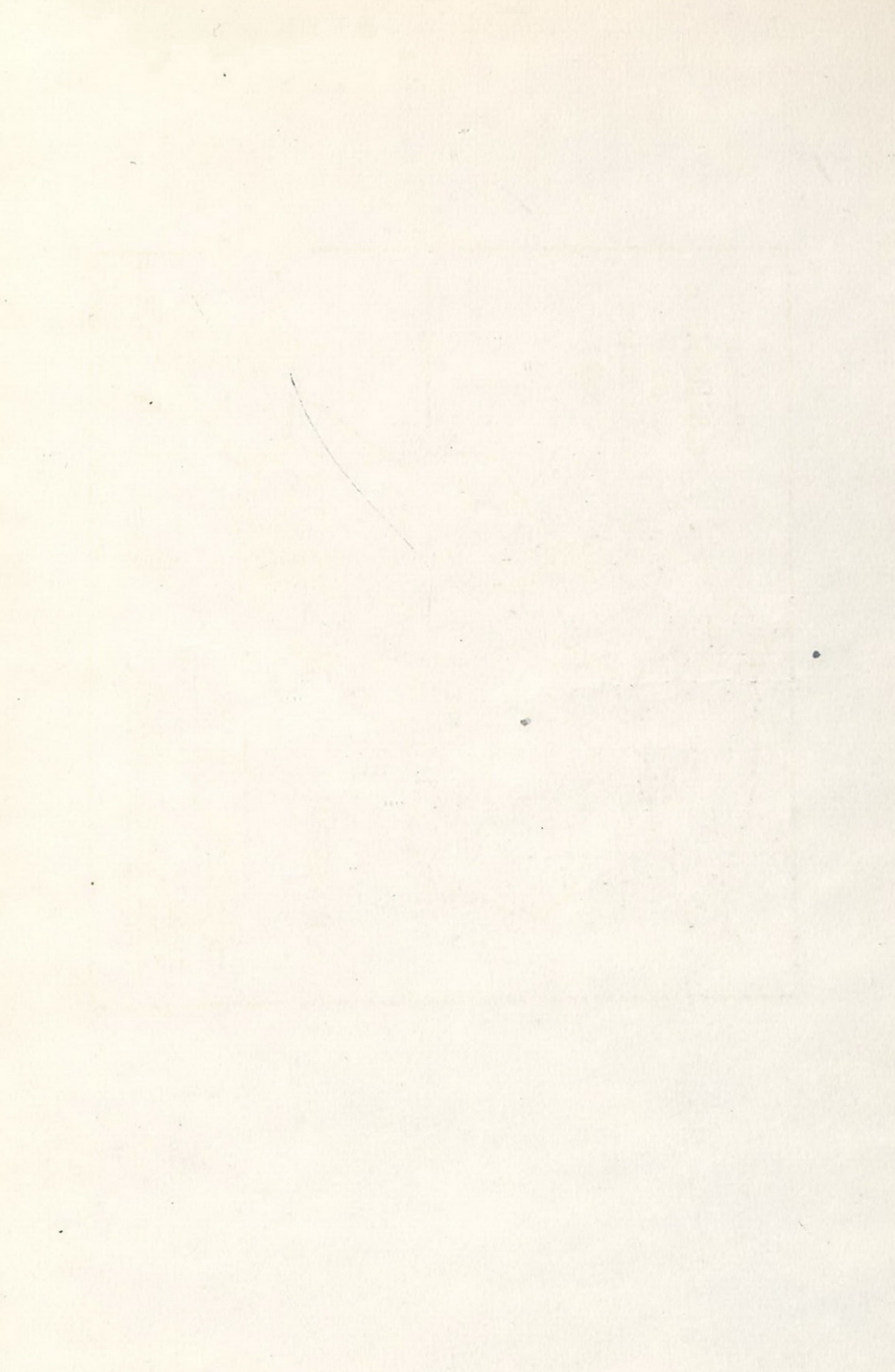
Նոյեմբեր 30, 1945
Փրաւիտէնս, Բ. Ա.

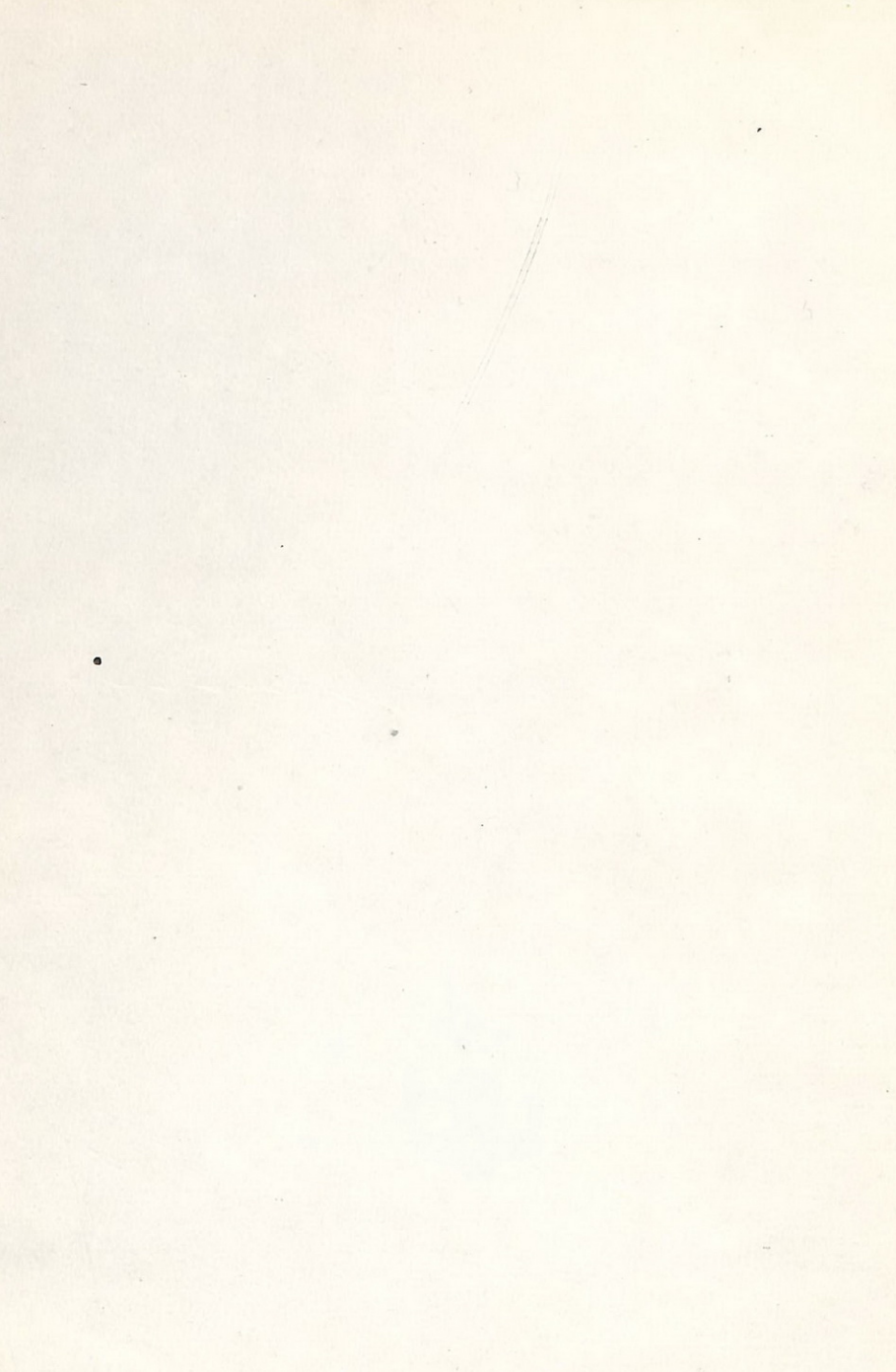

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՄԱՐԱՆԱԿԱՆ

Steamships United
 Gen. Freight
 Dist. Freight
 Sub. Dist. Freight
 R.R. Stations
 Railways
 Rivers
 Dist. Freight
 Sub. Dist. Freight
 R.R. Stations

գլխ. Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0051320

25
2m. 504.

ЦЕHA

111
575

ԳԻՆ՝ ՄԷԿ ՈՒ ԿԵՍ ՏՈՂԱՐ

ԴԻՄԵՆՆԻՆ՝ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ
BISHOP SION MANOUGIAN
70 Jefferson Street
Providence 8, R. I.

ԿԱՄ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԻՆ
THE DELPHIC PRESS
342 Madison Ave.
New York 17, N. Y.